یاش توركستان

توركستاننگ ملی قورتولوشی اوچون كورەشوچی آیلق مجموعه

باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

1929نچی ییلنك دەقابر- ندەن چیغا باشلاغان	سەنتابر (ایلول) 1937 (1356 هجری)	سان 94

بو ساندا:

1 -- بولشەویكلەر بهتانی یولیمز وە حركتمز توغرولغینگ شاهدی در — باش مقاله

2 — ملی برلك تشكیلاتمز اوچون — ***

3 — قیزیل روسیا استثمارچی مستملكه سیاستینه قارشی توركستان خلقی ملی أرادەسی — تیمور اوغلی

4 — توركستان ملی ادبیاتی اطرافندا — طاهر

5 — معارف جبهەسندە — عبدالوهاب

6 — رادلوف حقندا — چوقای اوغلی مصطفی

7 — شرقی توركستانغا دائر یەڭی علمی بر اثر — توقتامش اوغلی

8 — مسلكداش توركستانلی قارداشلار ایله بر كیڭەش — خواجه نذیرجان

9 — «پراودا» اكمل اكرامنی عیبلەیدر

10— توركستان خبرلەری: یەڭی قادرولار، توركستاندا قومیسارلارنی ایشدەن قووش دوام ایتمەكدە

11— تورلو خبرلەر: توركستان تورك گەنچلەر برلگینگ 10 نچی ییل دونومی، سابق شمالی قافقاسیا حكومت باشلوغی وفات ایتدی، باشقارمادان.

تورکستان خبرله‌ری

یه‌گی قادرولار— «قیزیل اوزبیکستان» نگ 6. V. 37 تأریخلی ساننda بیلدیریلدیگینه کوره، سمرقند خلق خوجالق اینستیتوتنده‌گی طلبه‌له‌رده‌ن 30 ی دولت امتحانینی بیرمشدر. بولار صناعت پلانچیلاری وه قیشلاق خوجالغی متخصصلاری ایمشله‌ر. اعلاچی ستوده‌نتله‌رده‌ن قورسه‌نقو، خمیلنیتسکی، غوردیف، کازاچقوف دیگه‌ن بزنگ خلققا یابانچی اسمله‌رنی ذکر ایتوچی ساویت غازیتاسی پیتروچیله‌ر آراسیدا بابا جان قیزی نام بر اوزبیك بارلغینی دا قید ایتمه‌کده‌در. ینه شو سمرقند خلق خوجالق اینستیتوتنده 30 طلبه دولت امتحانینی بیره باشلاغان ایمش. بولاردان قانچاسینگ تورکستانلی ایکه‌نلگی بیلدیریلمه‌یدر.

عینی تاشکند غازیتاسینگ 12.VI.37 تأریخلی ساننda بیلدیریلدیگینه کوره، سمرقندده‌گی أوزبیکستان دولت اونیوه‌رسیته‌تینی بوییل بتیریب چیققانلار آراسندا 16 ادبیاتچی، 27 کیمیاگر، 36 بیئولوغ، 28 فزیك ـ ماته‌ماتیکچی، 13 گه‌ئولوغ، 11 تاریخچی بار. بولاردان-قانچاسینگ تورکستانلی ایکه‌نلگینی بیلدیرمه‌گه‌ن ساویت مخبری بو ییل سمرقند مکتبله‌رینی بتیریب چیقاجاقلار حقندا توبه‌نده‌گی معلوماتنی بیرمه‌کده‌در: «اوقوتوچیلار اینستیتوتینی 119 کشی بتیریب اورتا مکتب په‌داغوغلاری بولوب چیقاجاقلار. قومبینات وه قیشلاق خوجالغی اینستیتوتی بو ییل برقانچا آغرونوم، پاختاچی، باغچوان، شالیکار، زوئوته‌خنیك، مال دوقتوری، مه‌خانیزاتور وه باشقالارنی بیره‌دی. خلق خوجالغی اینستیتوتینی 168 پلانچی ئه‌ونومیست (اقتصادچی)، خلق خوجالغی ئه‌کونومیستله‌ری بتیریب چیقاجاقلار. یوقاری اوقو یورتلارینی بتیریب چیقاجاقلارنگ کوپچیلگی محلی «ملتله‌ر»ده‌ن. بوندان تاشقاری سمرقند ته‌خنیکوملاری هه‌م برنیچه یوز اورتا درجه‌لی خادم یتیشتریب چیقاراجاق».

«ساویت تورکه‌نستانی» نگ 14.VI. 37 تأریخلی ساننda یازیلدیغینا کوره، قیزیل سو داغی قازاق په‌داغوژی ته‌خنیکومینی بو ییل ایلك دفعه اولاراق 61 اوقوچی بتیریب چیقاجاقمش. بولارنگ 6 سی قیز ایمش. ته‌خنیکومنی قورتاریب چیقاجاقلارنگ کوبیسی قیزیل سو ایله قارا بوغاز ٘دول رایونلارنداغی تولوق بولماغان اورتا قازاق مکتبله‌ریگه معلم اولاراق بیلگیله‌نه‌جه‌کله‌رمش.

«قیزیل أوزبیکستان» نگ 24.VI. 37 تأریخلی ساننda، شو ییل برنچی ایولدا تاشکند مدیتسینه (طب) اینستیتوتینی 111 کشی بتیره‌جه‌گی بیلدیریلیب، بولاردان 19 ینگ أوزبیك بولغانلغی یازیلماقدادر.

اورتا آسیا دولت اونیوه‌رسیته‌سینی شو ییل ایون ایچنده 143 کشی بتیرمشدر. بولارنگ 35 ی أوزبیکله‌رده‌ن ایمش. اورتا آسیا دولت دارالفنونینی بتیرگه‌ن 143 کشینگ 43 ی زوئولوغ، 32 سی نباتاتچی، 45 ی تأریخچی، 13 ی ته‌خنولوغ، 5 ی ماته‌ماتیکچی وه بری ییئوفزیکچی ایمش («قیزیل اوزبیکستان» 27.VI. 37).

اورگه‌نچده‌گی اوقوش قومبیناتیندان بو ییل 80 آغروته‌خنیك وه 86 بیطر (حیوان دوقتوری) یتیشمشدر. بتیرگه‌نله‌رده‌ن 90 کشی ایشله‌ش اوچون قارا قالپاغستان رایونلاریغا جوناتیلمشلاردر («قیزیل اوزبیکستان» 28.VI. 37).

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

بولشه‌ویکله‌ر بهتانی

یولیمز وه حرکتمز توغرولغینک شاهدی‌در

اوتکه‌ن ییل سوگندان آلیب تورکستان ساویت غازیتالاری بزنك دالی تشکیلات وه نشریاتمز، آیینقسا باش محرریمزنك شخصیله بورونغیدان یامانراق مشغول بولماقدادرلار. بو خصوصده قازاغستان غازیتالاری مخصوص براهتمامله اوزونماقدادر. قازاغستان‌غازیتالارندا بزنك آدریسکه بهتان آتیلماغان برگنه هافتا بولسا کیچمه‌یدر. طبیعی اونلارنگ بو بهتانلاری هه‌ر نه‌رسه‌ده‌ن اول ایشله‌ریمزنگ تازه وه ساغلاملیغینی اثبات ایتادر، هجومله‌رینگ کوچه‌یووی ده یورتمز وه خلقمز ایچنده‌کی ملی حرکتمزنگ تأثیر درجه‌سینی آگلاتادر. بز بو تأثیرنگ کوچلو وه تیره‌ گللگنده هیچ برزه‌مان شبهه ایتمه‌دیك وه ایتمه‌یمز. چونکه بز خلقمزنگ بولشه‌ویك روسیا ته‌ررووری یوزنده‌ن ایچنده یاشیریب توتماق مجبوریتنده بولوندیغی احوال روحیه، حیاتی احتیاج وه تیله‌کله‌رینه ترجمان‌غنا بولوب تورامز.

بز بولشه‌ویکله‌ر طرفندان اوستمزگه آتیلغان وه آتیلایاتقان بوتون پچراقلارغا قارشی سوۉ درجه‌ده ساوق قانلیلق کورسه‌تیب کیله‌مز. بونگله برابر موسقوا بهتانچیلاری وه اونلارنگ تورکستانداغی یاللانغان مالایلارینگ قوللارینا توشوروب آلدیقلارندان کوب بحث ایتدیکله‌ری، بزنگ «یاپون-آلمان جاسوسلق خدمتنده» بولوندیغمزنی کورسه‌تورغان «ونیقه» وه «طرفمزدان یوباریلیب توتولوب قالغان» کشیله‌رنگ «کورسه‌تو وه دیدیکله‌رینی» نشر ایتمه‌کله بزنی اوگغایسز بر حالغا توشوروب قویاجاقلارینی کوتوب تورامز. مه‌نه ایمدی بو بولشه‌ویك افشاآتی باشلانووندان توقوز آی کیچدی. بز حالا دا کوتوب تورامز. اونلار دا ایسکیسی کبی بوتون تورکستان جمهوریتله‌رنده‌کی صنایعنگ بوتون تارماقلارندا ساویت حکومتی پلانینی قولاتو وه جاسوسلق قیلو تعلیماتیله

«طرفمزدان یوباریلغان» کشیلەرنگ توتولوب قالغانلیغینی یازودا دوام ایتەدرلەر. نهایت مەنە ایمدی فیض‌الله خواجه، تورکمەنستاندان آیتاق اوغلی نادربای، آتابای اوغلی قایغیسز، ساعت (صحت) اوغلی مراد، تاجیکستاندان شرین شاه شاه‌تیمور بر قانچا یاقین ایشچیلەری بیلەن برلکده، تیمربیك اوغلی وه باشقالاری قیرغیزستاندان وه ستالین مکتبندەن یتیشکەن بر قانچا ساویت ایشچیلەری بزنگ آگەنتلەریمز قاتارینا کیریب قالدیلار. بو تولقون ایمدی یازوچیلار (ادیبلەر) دائرسینی ده قاپلادی. «قازاغستانسكایا پراودا» (۸. ۷. ۳۷) خلق دوشمانلاریله آگلاشوچیلق فرقەغا خیانتدر» باشلقلی مقالەسنده قازاغستان یازوچیلاری اتفاقی وه اونگ ناشر افکاری «ادبی قازاغستان»غا قارشی دجومگه کیچدی. روسچا چیقاتورغان بو مجموعەنگ باشندا موقان اوغلی ثابت، سیف‌الله اوغلی سەکەن کبی ستالین مکتبندەن یتیشکەن آتاقلی ساویت یازوچیلاری توراردلار. بو کشیلەر ده ملتچی عنصرلار بیلەن باغلانیشدا ایکەنلك بیلەن عیبلەنەدرلەر. طبیعی بو بوتون ادیبلەر اتفاق ایشلەرینگ بارینی وه یاش یازوچی یتیشترو ایشلەرینه «ضررلیدر». «قازاغستانسكایا پراودا» بو زینچیلق احوال روحیەسی اورونوشی کوکینی قیدیرادر وه اونگ کوبدەن تا سعدوقاص اوغلی اسماعیل بو اویوشما دائرەسنده رول اویناغان چاقلاردان بیری اورناشیب قالغانلیغینی سویلەیدر. آلما-آتا غازیتاسی: «قازاغستان تأریخینگ اوقتوبردان سوگراغی دورینی آزغنا بولسا دا تیکشیرگەن کشیلەر سعدوقاص اوغلی اسماعیل‌نگ ایمپەریالیستلەر مأموری، قازاق خلقینگ ایگ دهشتلی دوشمانی وه یاپونیا جاسوسی چوقای اوغلینا صمیمی سیمپاتیسینی حیاسزچاسینا اعتراف ایتکەنینی ایسلەسەلەر کیرەك» دیدر.

«ایمپەریالیزم مأموری»، «قازاق خلقینگ ایگ دهشتلی دوشمانی»، «یاپونیا جاسوسی»، مەنە موسقوا بولشەویکلەری وه اونگ تربیەلەدیکی مالایلارنگ باش محرریمز وه بوتون تشکیلاتمز یوزینه سورتمەك ایستەدیکلەری پچراقلق. طبیعی بونلارنك بوتونیسی بوش، معناسز اورونوشلار

در. اگرده بو ادعالارینگ هەر قاندای بر زمینی بولسایدی، اگرده بزنگ ملی قورتولوش حرکتلەریمزنگ، موسقوا قیزیل ایمپەریالیستلەری‌نگ اوزلەری آرقاسینا یاشیرینماق ایستەدیکلەری «ایمپەریالیستلەر» ایله هەر قاندای بر باغلانیشی بولسایدی، اگرده اسناد ایتدیکلەری «یاپون جاسوسلغی»نگ ذره قادار حقیقتله باغلانیشی بولسایدی، قولغا توشوروب آلدیقلارینی ادعا ایتب کیله یاتقان وثیقه‌لارینی‌دا نشر ایتکەن بولورلار ایدی. نیچین ایمدیگەچه بونی ایشلەی آلمای کیلەدرلەر؟

بولشەویك بیلچیلەری طرفندان اوستمزگه آتیلماقدا بولغان «خلق دوشمانلیغی» توغرو وه خلقمز ایچنده ذره قادار موفقیت احتمالی بولسایدی، نیچین قومیسارلار باشلوغی، اجرائیه قومیتەسی باشلوقلاری (یعنی رئیس جمهور) مهندس، معلم، مدرس، مدعی‌عمومی، مسئول فرقه ایشچیلەری، محررلەر یعنی بوتونیسی ساویت رەژیمنه مدیون، اوگا باغلی، وه ساویت «جنتنده» یاخشی اورناشیب آلغان کشیلەر بولغانلاری حالده بزگه طرف کیلەدرلەر، وه ساویتلەر کوزنده طرفیمزدان «ساویتلەر جنتی»نی بوزوغا مأمور ایتیلگەن کشیلەر بولوب قالدیلار؟ نیچین بو کشیلەر ماتچیلك «جهنمی»نی «ساویت جنتی»گه ترجیح ایتوچی بولوب چیقدیلار؟ نیچین ساویت مطبوعاتی بو سورغولارغا جواب بیرمەیدر؟ طبیعی او هیچ برزماندا بیرمەیدر. فقط بو جوابنی بوتون ساویت خیالپرستلکلەرندەن کوچلو تورموش اوزی بیریب تورەبدر. بو کوچلو تورموش آلدیندا بولشەویکلەر بزنی عیبلەیتورغان وثیقه وه دلیللەرینی ده چیقاریب قویا آلمایاجاقلاردر. بولشەویکلەر باقیریشماسی کوچەیدیکچه، اونلارنگ بزگه قارشی بهتان پچراقلاری آرتدیقچا توتدیغمز یولنگ توغرولیغی تصدیق ایتیلگەن، یورتمز وه خلقمز بیلەن باغلانیشمزنگ کوچلولیگی داها آچیق کورونگەن، بونگله بزنگ معنویاتمز کوتەریلگەن، ایش زمینمز کوچەیگەن بولادر.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com

ملی برلك تشکیلاتمیز اوچون

شو یلنگ باشندا بزنگ تشکیلاتغا منسوب کشیلەردەن بعضیلارینگ «فاشیست» ، «تورکچی» ، «اسلامچی» بولغانلقلاری حقندا چیقیشدا بولوندوقلاری بیلدیریلمەکدەدر. هیچ کوتولەگەن وە ینە بر تاقیم غیر معین ، قارانغی وعدلەر بیلەن قاتیشتریلب اورتاغا قویولغان بو چیقیشلار مهاجر کتلەلەری آراسندا بعضی بر قاریشیق توشونوشلەرگە سبب بولغان. قیمتی بیلەن تانیلب یاخشی حرمت قازانمش کشیلەردەن بر غروپ بزدەن بو «فرقەچیلق» چیقشلاری بیلەن اورتاغا آتیلغان نەرسەلەرگە قاراشیمزنی سوراب ، مهاجر یورتداشلاریمزنگ کیگ قاتلامینا دا معلوم بولوب قالسین اوچون ، جوابمزنی «یاش تورکستان» بیتلەرندە بیریب اوتوشیمز- نی طلب ایتەدر.

بز بو اوزاقداغی توغانلاریمزنگ اوتونچلەرینی ممنونیتلە قبول ایتب سورغولارینا بیرەجەگیمز جوابنگدە مەمکن قادار آچیق وەآیدین بولوشینا آیریچا دقت أیتەجەکمیز.

ایگ اول «فرقە» دیگەن نەرسەنگ نیمەدەن عبارت بولغانینی آیدینلاتایلق. «فرقە» دیگەن سوزنگ أوزیدە آچیق کورسەتمەکدە بولغانی کبی او بر «بوتون» نگ «بر پارچاسینی» تشکیل ایتەدر. او- نگچون سیاسی فرقە مسئلەسینگ میدانغا کیلمەسی «بوتون» نگ پارچا- لانیشی دیمەکدر. عادتدە سیاسی فرقەلار برکل تشکیل ایتکەن جمعیت ایچندە بر تاقیم ضدیتلەر بارلیغینی افادە ایتەدر. سیاسی فرقە تورلو فکر (مفکورە) وە پروغرام طلبلەرینگ تارتیشماسی دیمەکدر. فرقە برنیچە کشینگ آنی ، تصادفی سویلەشمەلەری ایلە قورولا آلمایدر. او جدی ملاحظەلار طلب ایتەتورغان جدی بر نەرسەدر.

مهاجرتدە فرقەنگ یالغز مملکتدە موجود بر فرقەنی تمثیل ایتو مفهومندە گنە اهمیتی باردر. بوندا دا مهاجرت بیلەن ایلدەگی قورو- لوشنگ سیقی باغلانیشدا بولونغانلیغی شرطدر.. بو صورتلە یورتداغی

قورومنگ خارجدەکی شعبەسی ، فعالیتنی کوزەتب ، توزەتب بارووی امکانی تأمین ایتیلمەدیکچە خارجدەکی فرقە تشکیلاتینگ قیمتی یوقدر. باشقالار آراسنداغی فرقەلار تورموشی أوستندە بر کوز کیزدیرسەگز اولدوقچا آیانچ بر منظرەنگ شاهدی بولاسز. تا ایسکیدە ، یورتدا ایکەن توزولوب قالغان بوتون ، روس وە غیر روس خلقلار آراسندان چیققان فرقەلار تورلو پارچالارغا بولونوب کیتدی. بعضیلاری ایسە یالغز اسمی قالیب ، جسماً أوزگەریلیب ، «قاریقاتور» رنگینی آلیب کیتدی. نورمال شرائطدە فرقەنگ پارچالانووی غایتدە کوب اوچراتیلا تورغان حادثەلەرنگ بریدر. فقط آیاق آستندا کوچاو ملی زمین بولماغان مهاجرتدە ایسە بو حقیقی معناسندا بر فاجعەدر. بوندا فرقە اعضا وە باشلوقلارینگ قاراش وە فعالیتلەری فرقە پروغرامی بیلەن اویغونمو ، یوقمو دیگەن نەرسەنی تیکشریب حکم بیرو امکانی یوقدر. فرقە منسوبلەری آراسنداغی کیچیك گنە بر فکر آیریلیغی درحال شخصی نارتیشمالار ، حتی اینتریغا مجراسینا توشوب کیتەدر.

تورکستان ملی برلگی ، مەنە شونلارنگ بوتونیسینی نظردا توتوب ، دائما مهاجرتدە قاندای بولماسین بر فرقە قوروغا قارشی بولوب کیلدیك. وقتیلە زکی ولیدی‌نگ «سوسیالیست فرقەسی» توزو یولنداغی اورو- نوشلاری دا ایستەر او زمان تحصیلدە بولغان یاشلق آراسندا ، ایستەر دە «تمب» دائرەسندە موفقیت قازانا آلمای توشوب قالغان ایدی.. او زمان تورکستانلیلار سکوتلە گنە رد ایتب ، زکی ولیدی‌نگ فرقەچیلق پروغرا- مینی دا قولاتیب یوبارغانلار ایدی.

ایمدی بز أوز مهاجرلەریمزنی کوزدەن کیچرەیلیك.

مملکتدە سیاسی ایشلەرگە قاتناشیب ، مسئولیتلی اورونلار اشغال ایتب کیلگەنلەریمزنگ بوتونیسی مهاجرتگە بر فرقە منسوبی وە وکیلی صفتیلە ایمەس ، بالعکس عموم ملی جبهە خادمی وە وکیللەری اولاراق چیقدیق. بز ایمدیگەچە ملی جبهەمز ایچیدە هەر قاندای بر اسمدە بر فرقە حرکتی توغدوروغا ، یاخشیدر-یاماندر ملی حرکتمزنگ برلك

قاراقتەرینی کورسەتیب کیله یاتقان برلکنی بوزو دیب قاراب کیلدیك وه بوندان سوگرا دا بو قاراشیمزدا قالا باراجاقمز. مهاجرتده‌کی تعالیتمزنگ اصل معنا وه‌کوچی مه‌نه شو برلکده‌در. ساویت مطبوعاتینگ شهادتینه کوره بوکون یورتمزدا حاکم روس پرولەتاری دیکتاتورلغینی قورقوتماقدا بولغان معنوی کوچ‌ده بوندادر.

عمومیتله مهاجرتده فرقه توغدورو مسئله‌سینه عطف ایتلگه‌ن بو قاراشیمز معهود چیقیش حقنداغی نقطهٔ نظریمزنی دا آچیق کورسه‌تسه کیره‌ك دیب بیله‌میز. طبیعی هیچ‌کیمسه بر باشقاسینگ فرقه‌چیلق شعاری آستندا چیقب بو یولدا اویلاب ایشله‌شینی منع ایته آلمایدر وه اوگا حقلی دا ایمه‌سدر؛ طبیعی بو یرده سوز هر قاندای بر آدامنگ شخصی چیقیشی وه أوز اسمنده‌ن: یا شو وه یا بو مفهومده بیاناتدا بولوندیغی أوستنده بولماسدان، بزنگ ملی تشکیلاتمز «تمب»نی بوندای مسئولیتگه قاتیشتریب یوبارو احتمالنده‌ن قورونماق اوچون‌گنه‌در.

«تورکچیلك»، «اسلامچیلق» وه «فاشیزم» بر برنده‌ن بوتونله‌ی باشقا سیاسی مفهوم‌له‌ردر. بز تورکستانلیلار آراسندا تورکچیلکنی سیاسی پلاتفورم قیلیب کورسه‌تب یورو آرتیقچا بر نه‌رسه‌در. چونکه تورکستان أوزی تورك یورتی بولغانی کبی، ملتچی بولغان تورکستانلیلارنگ بوتونیسی حقیقی تورکچیله‌ردر. تورکستان ملتچیسی بولو تورکچی بولو دیمه‌کدر. «یاش تورکستان» وه عمومیتله «تمب»نگ بو حقداغی آچیق وه آیدین قاراشی ایمدیگه‌چه دفعه‌لارله یازیلمش، نشر ایتلمیشدر.

«اسلامچیلق» دیگه‌نده اولا بو تعبیرنگ آستندا نیمه آگلاش کیره‌ك ایکه‌نینی بیلیش لازم. اگرده بونگله بوتون مسلمان دنیاسی خلقلارینگ روحی، دینی وه اسلام مدنیتی باغلیلیغی، یاقینلیغی مراد ایتلمه‌کده ایسه بوندا هیچ بر تورلو مناقشه وه قارشیلق بولووی ممکن ایمه‌سدر. اگرده «اسلامچیلق» بر سیاسی پلاتفورم اولاراق اورتاغا آتیلماقدا ایسه مسئله مرکبله‌شکه‌ن بولادر.

هر نه‌رسه‌ده‌ن اول اسلام عالمنده نیمه‌لەر بولوب کیچمه‌کده

بولغانلیغینا نظر سالك. بو عالمده بولا یاتقان ملی أوزله‌شمه‌لەرگه دقت ایتیك. عثمانلی ایمپه‌راتورلیغی سلطانی وه مسلمانلق خلیفه‌سینه قارشی عصیان بایراغی کوته‌رگه‌ن عراق عربلاری بوکون ملی عراق دولتی حالنده ملی تورکیه بیله سیاسی اتفاق یاساماقدادر. بو، کیگ اسلام دنیاسندا بولوب کیچه یاتقان کوب ملی آگلاشما وه دوستلاشما حادثه‌لەرینك برگنه نمونه‌سیدر. بر آزدا تیره‌گلاشیب یالغز عرب دنیاسینی‌غنا آلساق، او یرده ده مسلمانلقنك بربرینه یاپیشیق عرب أولکه‌لەرینی ده برله‌شتیره آلیرلق پلاتفورم بولالمادیغینی کوره‌مز.. اینگلته‌ره هه‌م فرانسا آراسندا بولوشونگه‌نلکله‌ری اورتاغا آتیلابیله‌جه‌ك عراق بیله‌ن سوریه اوستنده سوز قیلمایاق قویایلق.. «سعودیه» عربستانی بیله‌ن یمن نیچین بر دولت بولا آلمایدرلار؟ اسلامچیلقنگ بر سیاسی پلاتفورم بولا آلمایاجاغینی اثبات اوچون شو یوقاریداغی سورغونگ أوستنده برآز چوقور اویلاب کورو أوزی کفایت ایتسه کیره‌ك.

بعضی اوزاق أولکه‌لەرده مسلمانلار قولاغینا یاقیملی ایشیتله‌تورغان بو «اسلامچیلق» مسئله‌سی بیله‌ن اویناوچیلار بارلیغینی بز جوده یاخشی بیله‌مز... لاکن شهزاده عبدالکریم‌نك عاقبتینی اونوتماگزلار! او دا شو اویونغا کیرتیلگه‌ن‌ایدی. بو عبدالکریم بیله‌ن بولغان‌اویونغا زمین‌ایتب توشونولگه‌ن مملکتنگ کیچردیگی عاقبت بوتونیمزنگ کوزی آلدندادر.

کیچمیشده‌کی درسله‌رنی حسابغا آلماغان، عبرت آمیز مثاللارغا کوز یومگه‌ن سیاست یاراماس سیاستدر. او سیاست سوزنگ چین معناسندا «زیانچیلق»در.

«فاشیزم» دیگه‌ن تعبیر چین معناسندا بر فرقه‌چیلق شعاریدر. اونی، بالخاصه تورکستانلیلار آراسندا «تورکچیلك»، «اسلامچیلق» کبی مفهوم‌له‌رله قاریشترماق لازم ایمه‌س ایدی. «فاشیزم» أوزی تورلو مملکتله‌رده تورلوچه‌در. مفکوروی نیگزله‌رنده‌کی‌یاقینلقلارینا رغماً ایتالیاداغی فاشیزم ایله آلمانیاداغی «ناسیونال سوسیولیزم» آراسندا کوب بویوك فرق باردر. بو ایکی مملکتنگ یوروتدوکله‌ری ایچکی سیاست بو

فرقنی آچیق کورسەتمەکدەدر. «فاشیزم» آوستریادا ینە دە باشقا بر شکلدە کورونمەکدەدر. پورتوغالیاداغی فاشیزم دە بوتونلەی باشقا یولدا أوسوب بارماقدادر. «فاشیزم» بوکون بولشەویزمگە قارشی أیگ کیسکین بر قورالدر. فقط «فاشیست» فرقەسی قورماق اوچون هەر نەرسەدەن اول ملی زمین لازەدر. بز تورلو خلقلارنگ مهاجرلەری آراسنداغی «فاشیست فرقەسی» قورو اورونوشلارینیدا بیلەمز. فقط اونلاردان آغیر بر قایغیدان باشقا بر ایزدە قالمادی. اگردە بزنگ تورکستان مهاجرلەری أیچندەندە «فاشیست» بولوب یوروچیلەر بولسا، اونلاردان دا شو تورلو خلقلار مهاجرلەری تجربەسندە کورولگەن قایغیغا قالاجاقدر. اونلار یالغز «تمب» ایچینە تفرقە سالاجاق وە ایناڼچسزلق توخومی ایکەجەکلەردر. بو صورتلە بولشەویزمگە قارشی ایگ کوچلو قورال بولغان آورویا «فاشیزم»ینگ نا موافق مهاجرلەر محیطینە کیرگەندە بزنگ بیلك کوچمزنی پارچالاب یوبارو قورقوسی باردر.

اونگچون دە بز بوتون تورکستانلیلارنی ملی مرکزنی بوزوش خوفی توغدوراتورغان فرقەچیلق حرکتندەن تارتینیب یوروگە چاقیرامز. فرقەنی بز مملکتگە قایتغاچ قوراجاقمز. مملکتگە قایتیب، ملی زمیندە قوراجاغیمز فرقەنگ قاندای آتالووی حقندا ایمدیدەن سوز آچیب مناقشە ایتب یورونگ کیرەگی دە یوقدر.

موفقیت کوچکە باغلیدر. کوچ ایسە برلکدەدر... اونگچون بوتون تورکستانلیلار ملی قورتولوش کورەشی بایراغی اطرافنداغنا توپلانمالیدرلار.

***

قیزیل روسیا استثمارجی مستملکە سیاستینە قارشی تورکستان دهقان خلقی ملی أرادەسی

ساویت روسیانگ تورکستاندا پاختا پلانینی آشیقچاسی بیلەن تولدوروب آلغانلیغینی «یاش تورکستان» اوقوچیلاریدا بیلەدرلەر. ساویت روسیا مستملکە سیاستینگ بر «موفقیتی» دیب کوستەریلەەسی لازم کیلگەن

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە ئولىيازمىلار ئامبىرى

بو حادثەنگ حقیقی شکل، عامللەرینی وە کیمنگ کیم حسابینا «موفقیت» بایراملاری یاساب یورگەنلیگینی آچیق بیلیب بارو ملی قورتولوش کورەشی یوروتمەکدە بولغان تورکستانلیلار اوچون دە فائدەسز بولماسا کیرەك.

اوتکەن ییلغی ساویت روسیا پاختا پلانی بوتون تورکستاندا آرتیقچاسی بیلەن اوتەلدی. پلان بوتون تورکستاندان بر میلیون ۳۰٤ میگ ۵۲۰ تون پاختا طلب ایتمەکدە («پراودا ووستوکا» ۱.۳.۳٦.) ایکەن یالغز أوزبیکستان بر میلیون ۳۹۵ میگ تون پاختا تاپشیردی. («ساوەتسکی خلوپوك» مجموعەسی، ۱۹۳۷، سان ۲، ص. ۵). بوتون تورکستان جمهوریتلەرندە دیەرلك ساویت روسیا پاختا پلانی آشیقچاسی بیلەن اوتەلدی. ۱۹۳۷ نچی ییلی پاختا پلانینی بو یوزدەن توزگەن ساویت روسیا حکومتی بوتون اتفاق دائرەسندەگی پاختا ایکین یەرینی ۲ میلیون ۹۰ هەکتار وە تاپشیریلاجاق پاختا اونومینی دە بر میلیون ۸۵۵ میگ ۳۳۸ تون دیب بیلگیلەدی. («ایزوەستیە» ۳۷. ۳. ۲۲.). بوییلغی پلاندا هەکتار اونومی طلبی دە اوتکەن ییلغیسندان کوب گنە آرتیریلغان.

اوزبیکستاندا	اوتکەن ییل	12,4	تسەنتەر	بیلگیلەنکەن ایدی،	بو ییل	15,3	گە چیقاریلدی.
تاجکستاندا	»	9,0	»	»	»	13,0	»
تورکمەنستاندا	»	11,4	»	»	»	12,4	»
قرغیزستاندا	»	9,0	»	»	»	11,5	»
قازاغستاندا	»	8,0	»	»	»	9,5	»
قاراقالپاغستاندا	»	8,3	»	»	»	10,0	»

(«ساوەتسکی خلوپوك» 1937 سان 3)

بو ییل تورکستان دهقانی ساویت روسیانگ بو طلبی یوکی آستندا قان تیری توکوب ایشلەمەکدەدر. نتیجە طبیعی برنیچە آی سوگرا بیلینەجەکدر.

ساویت مطبوعاتینی قاریشترساق، اوتکەن ییل أونوم یوتوغی حکایەلەرینگ حالا دە بیتمەگەنینی کوردمز. تورکستانداغی ساویت مأمورلاری بو «موفقیتدەن» بحث ایتکەندە «٤۰»لق، «۵۰»لك، «۱۰۰»لکلەر وە

ميليونه‌ر قولخوزلار بحثينی آيتب بيتره‌آلمايدرلار. طبيعی بوگوروه‌تو بر طرفدان تيشقی دنيانی اغفال ايتمه‌ك، ايكنچی ياقدان تحمل كاسه‌سی تولوب كيتكه‌ن توركستان پاختاچی دهقانينی آووتوب آلداتماق مقصديله يوروتوله‌در. بركره شو ساويت پروپاغانداسندا سوگسز اورون توتقان «لكله‌ر»، «ميليونه‌رله‌ر» (؟؟!) مسئله‌سينك حقيقتده نه افاده ايتديگينی ده كوروب اوتو فائده‌سز بولماسا كيره‌ك.

ساويت حكومتی باش پاختا قوميته‌سی باشلوغی پاسقوتسكی يوقاريدا اسمی كيچكه‌ن روس «ساويت پاختاسی» آتلی مجموعه‌دا (سان ۲) مهم بر مقاله نشر ايتدی. بو مقاله‌ده تورلو مقياسدا أونوم آلغان ييرله‌رنك عموم پاختا ايكين ييری حسابندا توتديغی نسبی اوروتنی كورسه‌توچی بر جدول كيتريلگه‌ن. بو جدولنك كوسته‌رديگی سانلارينی عيناً نقل ايته‌مز (ص.—۱٦):

هه‌كتاردان	2 ده‌ن 4	تسه‌نتنه‌رگه‌چه	أونوم آلغان ييرله‌ر	يوزده	2,2	در
»	6 — 4	»	»	»	5,8	»
»	8 — 6	»	»	»	15,6	»
»	10 — 8	»	»	»	19,2	»
»	12—10	»	»	»	13,8	»
»	15—12	»	»	»	20,1	«
»	18—15	»	»	»	12,5	»
»	22—18	»	»	»	8,6	»
»	22 وه يوقاری		»	»	2,2	»

بو جدول اوستنده دقتله بر كوز كيزديرگه‌ن كشی، ماقتانيلغان ره‌قوردچيلارنك بوتون ايكين ميدانينا نسبتاً كيچك بر بورچه كده‌ن گنه عبارت ايكه‌نينی كوره‌جه‌كدر. پاسقوتسكی شو ييلغی پاختا ايكين ييرينی ۲ ميليون هه‌كتار چاماسندا ديب كورسه‌ته‌در، كه بو صورتده ۲۲ وه آرتيق أونوم آلغان «ره‌قوردچيلار» ييری بوتون اتفاق پاختاچيليغی دائره‌سنده ٤٤ مينگ هه‌كتارغنا بولوب چيقادر. بو ايسه نمونه چفتلكله‌ری قولنداغی ييرنك ده كيچيك بر قسمی ديمه‌كدر.

ايسكيده‌كی توركستان پاختاچيليغی حقنداغی نشريات بيله‌ن تانيش كشيله‌ر بونداي آيرم ره‌قوردچيلارنك اوزماندا آز بولماغانينی بيله‌درله‌ر.

يه‌نه شو يوقاريدا اسمی كيچكه‌ن پاسقوتسكی ۱۹۳٦ نچی ييلی ۲۰ نچی ده‌قابرغاچا توپلانغان حساب اوستنده‌ن أونومنی ۲ ميليون ۲۹٥ مينگ تون خام وه يا ٤٥ ميليون پوت چاماسندا تازالانغان پاختا ديب كورسه‌ته‌در.. يه‌نه شوكشی عمومی اورتا حسابله آلغاندا ساويت پاختاچيلغی أونومينی هه‌كتار باشينا ۱۳،۷ تسه‌نتنه‌ر ديب يازادر.

بو كورسه‌تيلگه‌ن سانلار وه نسبتله‌ر اوستنده بر آز دقتله توشونوب كورگه‌نده اوز اوزنده‌ن بونلارنك دا عموميتله ساويت سانلاری جنسنده‌ن، بوتوله‌ی ايناب كيتورگه يارامايتورغانلغی قناعتی كيلب قالادر. بونگله برابر عكسينی افاده ايته‌تورغان سانلار قولدا بولونمادیقچا بونلارنی بار ديب قبول ايتمه‌ك مجبوريتی باردر.

يوقاريدا كورسه‌تيلگه‌ن ۱۳،۷ تسه‌نتنه‌ر ايسكی دور توركستان پاختاچيليغی حقنداغی أونوم سانلارينا نسبتاً ده عقل شاشيرارلق بر نه‌رسه ايمه‌سدر. انقلابدان اولگی دور توركستان پاختاچيليغينی تيكشرگه‌ن آلمان بيله‌رمه‌نی دوقتور شانس عموميتله آلغاندا ده‌ساتين أونومينی ۸۰ پوت چيگيتلی وه ياده ۲۰-۲۲ پوت تازالانغان پاختا ديب كورسه‌ته‌در. بعض بر ساويت پروپاغانديستلاری طرفندان سوك ييلغی ساويت پاختاچيليغی أونومی سرمايه‌دارلار دنياسی اوچون بر خليا ديب كورسه‌تيلمه‌سينه قارشی پاسقوتسكی ساويت پاختاسی أونومينی ٤،٥، مصر پاختاسی أونومينی ۱۹،٥ كوسته‌رمه‌كده‌در.

پاسقوتسكی وه باشقا ساويت روسيا پاختا ايشی باشلوقلارينك بيرگه‌ن معلوماتلاريندان آچيق كورونوب تورغان بر نه‌رسه بولسا، او دا ساويت پاختاچيليغينداغی أوسونگ ايگ بويوك قسمی توركستاننك سوغاريلغان ييرنده‌ن باشقا جنس ايكينله‌رنی قووب چيقارو يعنی توركستان خلقی غداسی حسابينا بولغانلغيدر. ييری ايكه‌ن شونیدا قيد ايتب اوتوش كيره‌ك، كه ساويت منبعلارينا كوره توركستاندا سوغاريلغان يير انقلابدان اولگی دورگه نسبتاً هيچ آرتماغان، حتی باقيمسزلق، شوره‌له‌و وه باشقا بر قانچا سببله‌ر بيله‌ن تارالغان ييرله‌ر ده كوبدر. ساويت

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com

مطبوعات وه نشریاتینگ ایکین مسئلەسی اطرافداغی سانلارندان آچیق کورونوب تورغان بو حقیقتنی پاسقوتسکی ده ضمناً اعتراف ایتب کیچمه کدەدر.

ساویت مطبوعاتی بو یباغی آرتیق پاختا چیقارا بیلگەنلك حادثەسینی «سوسیالیزم خوجالیغی» ، «لەنین-ستالین ملی سیاستی» یوتوغی دیب کوستەرمەکدە ایکەن ، پاسقوتسکی بونگ تام عکسینی اورتاغا قویادر. او سوك ایکی یباغی پاختا أونومنده کی آلغا باسونگ اساس سببی او لاراق «ستالین قولخوز نظامنامەسی»نگ تطبیق ایتیلووینی ، قولخوزچیلارغا آرتیق اونومدەن شخصی فائده کورسەتونی وه خام پاختا بهاسینی آرتیرونی کورسەتەدر. بونلارنگ اوچیسیدە سوسیالیست خوجالق سیستەمی اساسلاردان ایتیلگەن فداکارلقدر. دیمەك ساویت حکومتی اوچون روسیا قاپیتالیزمی صنایعی سوسیالیست خوجالیغی پرەنسیپلەرندەن ده قیمتلیرەك کوروندی.

یللاردان بیری ساویت حکومتی طرفندان یوروتولوب کیله یاتقان جبری استثمار سیاستی اونگ تورکستانداغی ما لایلاری طرفندان بر «آزادلق» ، «مستملکەلکدەن قورتولغانلق» نشانەسی او لاراق کورسەتیلب کیلەدر. عجبا بو حقدا حقیقی وضعیت وه قیزیل موسقوا اوزی نیمه دیدر؟.

بو مسئله اوستنده آیدین بر فکر ایدینمەك اوچون هەر نەرسەدەن اول، تورکستاندا پاختاچیلقنگ انکشافی تأریخینی خاطرلاماق لازمدر.

اوتکەن عصرنگ سوگلارندا یاق ، تورکستان پاختاچیلیغینگ اوستریله بیلووینه قناعت کیترگەچ ، چارلق روسیاسی مأمورلاری تورکستانی «روسیا چارلیغی تاجینگ قیمتلی پرلانتاسی» وه «روسیا صنایینگ پاختا پلانتاژی» دیب آتاغانلار ایدی. ایمدی ایسه ساویت مأمورلاری تورکستانی «ساویتلەر اتفاقینگ اساس پاختا منبعی» وه «ساویتلەر اتفاقینگ پاختا دونباسی» دیب آتاماقدادرلار.

روسیا تا او زماندان بیری پاختاچیلقنی بر کره روسیا دولتی، خوجالق سیاستی عنصری اولاراق مهم ساناسا ، ایکنچی یاقدان اوگا

اوزینگ تورکستانداغی بوغوچی مستملکه سیاستی عنصری اولاراق اهمیت بیرمه کده ایدی. او تورکستاندا پاختا أونومینی آرتیرماقله اوز صنایعینگ اجنبی خام مالینه باغلیلیغینی آزالتقان ، بونگله یوزلەرچه میلیون سوم نقد آقچاسینگ خارجغا آقماسیله خوجالیغینگ ضعیفلەنمەسی اوگینی آلغان بولار ایدی. ایکنچی یاقدان پاختا یرینی کیگەیتمه کله تورکستانی روس غەللەسی اوچون هەر جهتدەن اوز قونترولی آستنداغی بازار وه کوندەلك ئەکمه کی اوچون اوز قولینا قاراغان ، بوغازندان باغلانمش بر مستملکه حالینه قویغان بولوینی اویلار ایدی. تورکستان کوندەلك ئەکمه گی اوچون ده روسیادان باغلی بولونوچا اونگ روسیا حاکمیتنه قارشی هەر قاندای بر حرکت احتمالی ده آزالغان بولور ایدی، ایسکی روسیا بو ، تورلو نقطهٔ نظر لاردان اویغون دیب باشلادیغی پاختا سیاستینی اوزی قولاب کیتکونچه دوام ایتدیردی.

طبیعی بو بوتونلەی یات هەم دوشمان بر منفعتکه خدمت ایتمه کده بولغان غیر طبیعی یولداغی انکشاف تورکستان خلقی تورموشی اساسلارینی سارسماقدا ایدی. او دا اوز ملی بارلیغینی بو سارسینتی ضربەسندەن قورتارونی کوب توشونسه ده قولندا کوچ ، وسائط یوق ایدی. ایکنچی یاقدان بو غیر طبیعی یولنگ کوب اوزاماسدان روسیانگ اوزینه ضررلی بولوب چیقو احتمالینی توشونوچی علمی قاراشلار دا اورتاغا چیقدی. تا بو عصرنك باشلارندایاق بو مسئله اوستنده قیزغین بر مناقشه باشلاغان ایدی.. برطرف موجود شرائط آستندا پاختا ایگینی میدانینی محدود بر مقیاسدا کیگەیتو ممکن بولغانلیغینی ، اصل حقیقی کیگەیونگ یەگی یر سوغاریشقا باغلیلیغینی آلغا سورسه ، ایکنچی طرف یەگی یر سوغارونی کوتوب اوتورمایچا ، موجود شرائط آستندا باشقا جنس ایکینلەرنگ سوغاریلغان یردەن قوولماسی یولیله روس صنایعی احتیاجینی بوتونلەی تورکستان پاختاسندان تأمین ایتیش ممکن بولغانلیغینی ادعا ایتەر ایدی. کوب اوزاماسدان بو مناقشه سیاسی مجراغا قویولدی. ۱۹۰۹-۱۰ لاردا تورکستاندا تفتیش سیاحتی قیلغان سەناتور غراف پالەن

تا او زمان پاختا ایکینی کیگه‌یووینگ سوك چه‌کینه ایریشکه‌نینی ، یه‌گی یر سوغاریلمایچا پاختانی برقارشدا آرتیرو ممکن بولماغانلیغینی سویله‌دی. اوچ سنه بوندان سوگرا تورکستانغا کیلگه‌ن مینیستر قریووشاین سه‌ناتور نظریه‌سینی بدبین کوروش دیب رد ایتسه ده یه‌گی یر سوغاریلمایچا روسیا صنایعی بوتون احتیاجینی تورکستان پاختاسندان تأمین ایتو ممکنلگی ادعاسینی دا مبالغه‌لی تاپقان ایدی. سه‌ناتور پاله‌ن نظریه‌سی اورتاغا چیقغان زمان تورکستاننگ پاختاچیلق راینی سانالغان نورت، ولایتنده‌کی ۲ میلیون ۱۰،۵ میگ ده‌ساتین سوغاریلغان یرنگ ۳۲۵ میگ ده‌ساتینی پاختاغا آیریلغان ایدی.

بو نظریه‌گه قارشی چیقغان مینیستر حکومتی بوتون اخطارلارغا رغماً سیاستینی بوتون شدتیله دوام ایتدیریب سوغوش باشلانغونچا پاختا میدانینی ٤٢٦ میگ (٤٦٥ میگ هه‌کتار) ده‌ساتینگه چیقاردی. سوغوش تأثیری ایله برآز دا کوته‌ریلگه‌ن پاختا ایکینی ۱۹۱۶ نچی یبلی ۵۳۳،٦ ده‌ساتینگه چیقدی. بودا یوزده ۲۵ چاماسی دیمه‌ك ایدی.

روسیادا انقلاب چیقدی. تورکستان دهقان خلقینی پاختاغا باغلاب تورغان ایپله‌ر اوزولوب کیتدی. اونی مجبور ایته‌تورغان کوچ‌نه‌قالمادی. بو آندا تورکستان خلقی ، دهقانی منفعتی تمایلی ایله اوته‌ده‌ن بیری سویله‌نیب کیله یاتقان طبیعی اقتصادی عامللەر برله‌شیب درحال اوزینی کورسه‌تدی(*). بیش ییللق برمدت ایچنده پاختا ایکینی ۵۳۰ میگده‌ن ۵۱ میگ ده‌ساتینگه توشدی.

ایسکیده‌ن بیری پاختا سیاستینی چار حکومتینگ تورکستان زحمتکش خلقینی ایزگه‌نلکی مثالی ایتب آلیب ، اوگا قارشی فکر سویله‌ب کیلگه‌ن بولشه‌ویکله‌ر بو آرالقداغی فرصتده بوتون رقیبله‌رینی ییگیب ، چارلقنگ وارثی بولوب ، قره‌ملگه کیریب اوتوروب آلدیلار. ساویت حکومتی ۱۹۲۱ نچی یبلی یاق یه‌گیده‌ن پاختا سیاستی باشلادی. او

(*) تورکستان ملی مرکز شوراسی 1917نچی یبلی سه‌نتابرده خلقنی آز پاختا ایکیشکه دعوت ایتوچی بر بیاننامه تاراتقان ایدی.

ایلك چیقیشندا سوغوشدان اولگی درجه‌نی هدف ایتب آلدی. بوتون سیاستینی بونی تأمین ایته‌جه‌ك حالغا قویدی. او چار حکومتی کبی اقتصادی تدبیرله‌ر بیله‌ن گنه کفایتله‌نمه‌دی ، سالیق سیاسینی ده اوگا خدمت ایته‌جه‌ك برشکلگه کیریتدی. بونگ اوستینه او سیاسی ، حتی جزائی تدبیرله‌ر ده آلدی. بوصورتله ٥ سنه‌لك بر مدتده سوغوشدان اولگی دورنی کیچکه‌ن بولدی. آرتیق ساویت حکومتی «سوغاریلغان یر یوزده یوز پاختاغا»، «مونوکولتور سیسته‌مه‌ی» دیگه‌ن شعارلار چیقاردی. برنچی بیش ییللق پلانیغا باشلاغان چاغدا پاختا ایکین میدانی ۹۰۰ میگ هه‌کتار ایدی. طبیعی ملی تورموشی او نسبتده آغیر متضرر بولغان تورکستان دهقان خلقی قارشیلیغی ایله بر قاتاردا علمی ملاحظه‌لار دا میدانغا چیقدی. فقط ساویت حکومتی اوز یولندا دوام ایتدی ، یوقاریدا دا کوردیگمز کبی بوکون تورکستانداغی پاختا ایکینی میدانی بر میلیون ٥٦٠ میگ هه‌کتارغا کوته‌ریلدی.

بو قیسقاغنا کوز کیزینتیسی آچیق کوسته‌رمه‌کده‌در ، که چار حکومتینگ پاختا سیاستینی عینیله به‌نیمسه‌گه‌ن ساویت حکومتی اونی هیچ بر شرطسز ۳ ـ ٤ قات آرتیرمشدر. بو آرالقدا تورکستان خلقی تورموشی باقیمندان هیچ بر تورلو مثبت بر أوزگه‌ریش بولماغاندان تورکستان خلقینگ توره‌وش یوکی ده او نسبتده آرتدی دیمه‌کدر.

ایمدی قسقاغنا بولسادا قیزیل موسقوانگ مسئله‌نی قالای کورگه‌نینی تیکشریب کوره‌یلیك. بو جهتنی قیسقاراق بر یولدا کوسته‌ره بیلمه‌ك اوچون ایگ موافق یول ایسکی روسیانگ پاختا ایشله‌رینی اداره ایتکه‌ن زراعت وه مستملکه ایشله‌ری ناظری قریووشایننگ قاراشی بیله‌ن بوکونکی ساویت روسیا پاختا ایشله‌رینی أداره ایتوچی پاسقوتسکی‌نگ قاراشینی سالیشتریب کورو بولسا کیره‌ك. مینیستر قریووشاین:

—«تورکستان بوخارا وه خیوه ایله برلکده ایمدیده‌ن روسیا صنایعندا صرف ایتیله‌جه‌ك پاختانگ یارمیسی قادارینی بیره‌کده‌در. او

١٠٠ ميليون سوم قيمتنده ١١ ميليون پوت پاختا بيرەدر. قالغان ١٠-١٢ ميليون پوت اوچون حالاده آمريقاليلارغا كوب گنه تضمينات توله‌مه كدەمز؛ آمريقاغا هەر ييل ٧٠-٨٠ ميليون سوم توله‌يمز. روسيا پاختا صنايينگ آمريقا پاختاسندان آسيليليغى يەنه ده كوب كه‌تەدر. روسياغا آمريقادان كيرتيله ياتقان پاختا آمريقادان كيرتيله‌تورغان بوتون مالنگ ١٠ دان ٩ينى تشكيل ايته‌در. ١٩١٣ده آمريقا بيله‌ن تجارت معاهده‌مز بيته‌در. او زمان پاختا قيتليغى قارشيسندا قالوويمز احتمالدر.»

«محانده يوروتديگم تحقيقات نتيجه‌سنده توركستاننگ سوغاريلنان دائره‌سنده پاختا ايكيننى كيكه‌يتونگ سوك چيكه‌ره‌سينه ايريشمه گه‌نلگى معين شرطلار آستندا اونى سوغاريلغان ييرنگ ٣ده‌ن برى نسبتنه قادار كيكه‌يتو ممكن بولغانليغى قناعتنه كيلدم. اونوتماسلق كيره‌ك، كه توركستاندا هەر پوت آرتيق بوغداى روسيا وه سيبيريا بوغداينا، هەر هەر پوت آرتيق پاختا ايسه آمريقا پاختاسينا رقيبدر» ديدر.

ايمدى ساويت روسيا ممثلى پاسقوتسكى نيمه ديدر؟—

«پاختا بيش‌ييللغى (ايكنچى) ٤ ييلدا تولدورولدى. ١٩٣٥ نچى يلى ٣٢،٥ ميليون پوت پاختا آلغان ايديك. ١٩٣٦ نچى ييلى ٤٥ ميليون پوت آلماقله محصولنى ١٣ ميليون پوت آرتيرغان بولدوق، كه بو آرتقان مقدار أوزى ايسكى روسيانگ بوتون اونومى قادار در».(بورونغو خوقند بورسه قوميته‌سى رئيسى هـ. زيگه‌ل ١٩١٣-١٤ پاختا أونومينى ١٤،٢ ميليون پوت كورسه‌ته‌در.)

سوزينه دوام ايتكه‌ن پاسقوتسكى—«ايسكى روسيا وقتندا تيشدان كيتريلگه‌ن پاختاغا ييللق ١٠٠-١٢٠ ميليون آلتون سوم صرف ايتيله‌ر ايدى. چونكه او روسيا توقوما صنايعى پاختا احتياجينگ يوزده ٤٠-٥٠سينى گنه ايچكى (يعنى توركستان) استحصالاتندا تأمين ايته آلير ايدى.» (١٩١٢-١٩١٣ ده كى روسيا صنايعى پاختا احتياجينگ يوزده ٥١،٧سى توزكستان پاختاسيله تأمين ايتيلمشدر.)

«بو آغير ميراث يوكى، بوقالاقلق وه صنايعمزنگ اجنبى خام

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمكى ئەسەر، ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

مالندان آسيليليغينى يالغز سوسياليزم خوجالق سيستەمەسى وه ستالين رهبرلگى آستنداغى بولشه‌ويك فرقه‌سى بيتره بيلمشدر. ستالين‌نگ صناعتلاندير و، قيشلاق خوجاليغينى قولله كتيفله‌شترو وه استثمارچى صنفنى بيتر و سياستى ساويتله‌ر اتفاقى (روسيا-ت.)نگ سرمايه‌دارلار دنياسندان حقيقى آزادليغينى او جمله‌ده‌ن پاختا وه توقوماچيلق ايشله‌رى آزادليغينى تحقق ايتديردى» ديدر. («س. خ.» مجموعه‌سى. ١٩٣٧، سان ٢).

مه‌نه چارلق روسياسى مينيسترى بيله‌ن ساويت «ناچالنيكى» پاسقوتسكى‌نگ باناتلارى. چار حكومتى طرفندان يتشيله آلماغان، چاريتسترله‌رى كوزنده اوزاقداغى خيالى غايه كبى بولوب كورونگه‌ن روسيا پاختا احتياجينى تأمين أيتو وظيفه‌سينگ ساويت حكومتى وه ستالين فرقه‌سى طرفندان موفقيتله يتشيلگه‌نلگينى افتخارله سويله‌گه‌ن پاسقوتسكى چارلق هەم ساويت دورنده عينى روسيا صنايعى احتياجى اوغروندا چاليشقانليغينى، بو مهم مسئله‌نگ نهايت ساويت حكومتى طرفندان يتشيلگه‌نلگينى آچيق سويله‌وده هيچ بر تورلو محذور كورمه‌يدر.

ايمدى بو وضعيت قارشيسندا «ايسكيده گى مستملكه‌لك»، «أيمديگى آزادلق»دان دم اوروب، مثلى كورولمه‌گه‌ن قيزيل استثمارنى توركستان دهقان خلقينا ساويت روسيا ياردامى قيلب كورسه‌تب آغز كوپورتوب يوروچى قيزيل ايمپه‌رياليزم مالايلارى اكمل اكرام، ستم اسلاملار نيمه ديرله‌ر ايكه‌ن؟ طبيعى بو اوياتسز، انصافسزلار يولداشلارى فيض‌الله خواجه، آيتاق اوغلى، آتاباى اوغلى، شاه تيمورلارنگ عاقبتينه معروض قالغونچا بو اوياتسزلقلارندا دوام ايته‌جه كله‌ردر. أوزله‌رنده كيچيك گنه بولسا دا انصاف وه وجدان اثرى بولسايدى، كوبده‌ن ايسكى يولداشلارى حديرعلى اوغلى يولينى توتوب كيتوله‌رى كيره‌ك ايدى.

پاختا ميدانداغى «قطعى غلبه»، «پارلاق موفقيت»ده‌ن بحث ايتوچى ساويت مطبوعاتى پاختاچيلق محيطنداغى دوشمان عنصرلار، زيانچيلار حركتله‌رنده‌ن بحث ايتونى ده توختاتمايدر. بو اعترافلار هەر نه‌رسه‌ده‌ن اول «موفقيتله‌ر»نگ ماهيتينى كورسه‌ته‌در. طبيعى بو ييرده‌كى حركت،

ایمتیلیشلار حیاتی منفعتی متضرر اولماقدا، بوتون سعی وه غیرتی استثمار ایتیلمه‌کده بولغان دهقان خلق کتله‌سی حمله‌لەریدر.

طبیعی هەر زمان، هەر یرده حاکم رەژیمگه قارشی بولغان بوتون کوچلەر نظر دقتله‌رینی رەژیمنگ ضعیف اورناشدیغی یرگه عطف ایته‌ر، فعالیتله‌رینی حاضر زمین بولغان یرگه نقل ایته‌رله‌ر. بو یرده ده ساویت روسیا مستملکه‌چی سرمایه‌سی طرفندان مثلسز برشکلده استثمار ایتیلمه‌کده بولغان تورکستان دهقانی هەر تورلو ساویت دوشمانلیغی حرکتکه ایگ موافق زمین تشکیل ایتمه‌کده‌در. چونکه او روحی، تورموش منافعی ایله رەژیمنگ دوشمانیدر، یالغز فرعونلار زمانی اسیرله‌ری کبی ایشله‌تیلمه‌کده‌دیر. او بوکون اوز نقطهٔ نظرینی ایشکه آشیرا بیلو کوچ وه وسائطندان محروم بولسادا، فرصت کیلگه‌نده ۱۹۱۷ نچی یلغیسی کبی اوستنده‌کی روسیا سرمایه‌دارلیغی آغیر یوکینی ایرغیتب آتماقاه قیزیل روسیا صنایعینی‌دا آست‌ـاوست ایتمه‌گه حاضردر.. او أوز حیاتی منافعی حسابینا دوشمانینی کوچه‌یتمه‌نگ نه افاده ایتدیگینی آجی تجربه‌له‌رنده‌ن کوب یاخشی بیله‌در.. قیزیل روسیا ایمپه‌ریالیزمی یالتراق «قطعی ظفری» نده‌ن بحث ایتمه‌کده ایسه، تورکستان دهقان خلقی‌دا أوزینگ نهائی ظفری زمینله‌رینی حاضرلاماقدادر.

تیمور اوغلی.

*

تورکستان ملی ادبیاتی اطرافندا

ملی ادبیاتمزنگ بولشه‌ویك روسیا سیاستی قهرینه ایگ کوب معروض قالغان قسملاریندان بری‌ادبیات تأریخمزنك ایگ ایسکی مکتبی سانالغان تصوف مکتبیدر. ظاهری جهتده‌ن دینچی وه تصوفچی بولغانی اوچون قارشیلق کورمه‌کده بولغانلیغی سویله‌نسه ده حقیقتده بو قارشیلقنگ عاملی بوتونله‌ی باشقادر. تورکستان ادبیاتندا تصوفچی بولماغانی حالدا ساویت سیاستی قهرینه اوچراغانلار کوب بولغانی کبی روس ادبیاتندا باشقا تورلو معامله کوره یاتقان «میستیتسیزم» آقیملاری‌دا یوق ایمه‌سدر.

طبیعی ۱۹ - ۲۰نچی عصرلار محصولی بولغان وه بو دورنگ عمومی وه دین فلسفه‌سی جریانلاریندان متأثر خرستیانلق—اورتودوقس کلیساسی میستیکی یولندا بولغان روس تصوف ادبیاتی ۱۱-۱۲نچی عصرلاردا باشلانغان، اسلامی اساسداغی تورکستان ادبیاتی تصوفندان فرقلیدر. بونگله برابر هەر ایکیسی‌ده تصوفدر. حتی روس ادبیاتنداغی تصوفچیلقنگ نیگزی داهاکینش آلنمشدر. هەر ایکیسی‌ده چیقدیقلاری «عصر وه محیطنگ چین اوغلی» اولمشلاردر. بونگله برابر ساویت حکومتی ایکیسینی ایکی تورلو معامله‌گه تابع توتماقدادر. تورکستان ملی ادبیاتندا‌غی تصوف مکتبینه قارشی ساویت حکومتی طرفندان کورسه‌تیلمه‌کده بولغان شدت وه عصبیتنگ اصل عاملینی آچیق کوره بیلمه‌ك اوچون بو تصوف مکتبینگ تورکستان ادبیاتنداغی موقعی وه أوزینگ اصل ماهیتی اوستنده بر آز توختاب آلیش کیره‌ك بولادر.

بوندان باشقا أوز تورکستانلیلار آراسندا دا بو تصوف مکتبی کوپنچه یاگلیش آگلاشیلیب، حقندا یاگلیش حکمله‌ر بیریلیب کیلمه‌کده‌در. بو تصوف مکتبینی صرف ذکر توشوده «وجد» واسطه‌سی، حتی بدعت وه تعصب عاملی ایتب قبول قیلیب یوروچی تورکستانلیلاریمز بولغانی کبی اونی سوك دورده‌کی تورموش آغیرلقلاریمزنگ عامله‌ری قاتارندا کورمه‌ك ایسته‌گه‌نله‌ریمز ده باردر. حقیقتده ایسه بو ایکی کوروش ده بوتونله‌ی یاگلیشدر.

***

اصلنده «تصوف - میستیك»گه یگانه اسلام کوب اوزاماسدان، تصوف قایناغی بولغان مملکتله‌ر بیله‌ن تماسی آرقاسندا، تورلو فلسفی او جمله‌ده‌ن تصوف نظریه‌له‌رینی به‌نیمسه‌دی. تورکستان‌دا هند، چین، ایران کبی معنوی توره‌وشلاریندا میستیك بویوك رول اویناغان مملکتله‌ر بیله‌ن اسلامیتنگ توغوموندان کوب اول سیقی تماسده بولونمشدی. بونگ اوستنه او اسلاملاشمادان اول اوزونچه بر مدت بوددیزم وه خرستیانلق کبی تصوفی کوچلو دینی جریانلارنی ایچنده‌ن کیچرمش

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە قەدىمىي ئەسەر ۋە ئولىيازمىلار ئامبىرى

بو صورتله تصوف نظریه‌له‌رینگ أوز ایچنده أوسوب أورچومه‌سی اوچون مساعد بر زمین حاضر لامش ایدی.

تورکستانلیلار اسلامیتنی قیلیچ کوچیله ایمه‌س، أوز تیله‌که‌لەری بیله‌ن قبول ایتدیله‌ر وه اونی تیز بر زمان ایچنده به‌نیمسه‌دیله‌ر.. یوقاریدا دا دیدیگمز کبی اسلامیت ایلك عصرلارندا یاق اطراف محیطندان آلدیغی فلسفی علمی نظریه‌له‌رنی به‌نیمسه‌ب هه‌ر استقامتده جدی آقیملار توغدورا باشلاغان ایدی. تورکستاندا—تورکله‌رده بو علم وه فلسفه یولینا قویولوب کیتو باشقا اسلام أولکه وه خالقلارینا نسبتاً قزلای وه تیز بولدی. بوگا قطعی قناعت کیترمه‌ك اوچون اسلام عالمینگ یاراتدیغی علم وه تفکر تأریخی أوستنده کیچیك بر کوز کیزدیرو کفایت ایته‌در. اسلام مدنیتی جامعه‌سینگ یاراتدیغی علمی وه فلسفی قیمتله‌رنگ بویوك بر قسمی تورکستان تورك دهاسینگ آثاریدر.

فقط بو اسلامی، انسانی مدنیته خدمت ایتمه‌ك ایسته‌رکه‌ن ملی تأریخمز وه ملی حرثمزه اوردیغمز ضربه‌نی تیز کوره آلمادق. متفکرله‌ریمز، عالمه‌ریمز، ادیبله‌ریمز اثرله‌رینی عربچا وه فارسیچا یازماغا قوبولدیلار. تورکگ تیلی، روحی، ذوقی بوتونله‌ی اهمال ایتیلدی. بو متفکر، عالمه‌ر تورکستاندا توغمش او یرده اونوب اوسمش حتی علم وه بیلگیله‌رینی او ییرده ایدینمش بولوندوقلاری وه صاف تورك قانلی انسانلار بولغانلاری حالدا صرف شو أوز تیلله‌رنده یازماماش اولماق خطالاری یوزنده‌ن عرب وه عجم سایلمشلار، تورکستان تورکینگ اسلام مدنیتنده‌گی رول وه موقعی ده یاگلیش آگلاشیلمشدر. اسلام مدنیتینی چیته‌ن تیکشروچیله‌ر ایچنده بو تورك اوغلو تورك عالمله‌رنك عرب بولغانلیغینی توشونوب یوروچی کشیله‌ر کوب بولغانی کبی أوز تورکله‌ریمز ایچنده‌ن بوقادار ئه‌ه‌گیمز سینگمش، ایگ بویوك قیمتله‌رینی یاراتمش اولدیغمز مدنیتنی عرب حرثیله قاریشتریب یوروچیله‌ر ده یوق ایمه‌سدر.

اسلام عالمینگ هه‌ر طرفندا فلسفی جریانلار کوچه‌یمش، طریقت-

لار توزولمش، تورلو شیخله‌ر طرفدان تکیه‌له‌ر آچیلمشدی. تورکستاندا سلطان سنجرنگ أولومنده‌ن (٥٥٢ ﻫ.) سوك کوته‌ریله باشلاغان خوارزمشاهلیلار بوتون اسلام دنیاسندا مهم رول اوینایا باشلادیغی چاغلاردی. تورکستاندا دا تصوفنگ انکشافینه هه‌ر جهتده‌ن زمین حاضردی. ذاتاً خراسان، بوخارا، سمرقند کبی مرکزله‌رده کوبده‌ن تورلو تصوف درگاهله‌ری قورولوب مریدله‌ر توپلانماقدا، فکر یایلماقدا ایدی.

مه‌نه شوندای برزماندا تورکستان، حتی بوتون تورك ادبیاتینگ باشلانغیچ، «تصوف مکتبی»نی قوروچی احمدیسوی اورتاغا چیقدی. دیمه‌ك احمد یسوی تام معناسیله «عصرینگ اوغلی» ایدی.

***

احمدیسوی کیم ایدی؟— احمدیسوی طبیعی هه‌ر نه‌رسه‌ده‌ن اول حقیقی معناسندا بر تورکستان تورك متصوفی ایدی. عینی زماندا او تورکستان تورك ملی ادبیاتی مکتبینگ بانیسیدر.

احمد یسوی‌نگ توغوم تأریخی آچیق معلوم بولماغانی کبی توغوم ییری حقندا دا اختلافلار بار. احمد یسوی حقنداغی منبعلارنگ کوبچیلکی اونگ «یسه» (بوکونکی تورکستان شهری)ده توغمش اولدیغینی سویله‌رله‌ر. اونگ غربت ایلله‌رده یورودیگی زمان توغدیغی ییری—تورکستانغا قایتب او ییرده یاشاب، او ییرده أولمه‌ك ایسته‌دیکی، کوب یاش زماندا «یسه»ده آرسلان بابا ایله اوچراشیب اوندان تربیه آلدیغی کبی تأریخی حادثه‌له‌ر ده اونگ «یسه»ده توغمش اولدیغی حکمینی قوتلەمه‌کده ایسه ده بعض بر مدققلار اونگ بوکونکی شرقی تورکستانگ آقصو دائره‌سنده‌کی سایرام(١) قصبه‌سنده توغمش اولدیغینی وه هه‌ر قاندای بر سببله یاش چاغندا یسه‌گه کیلیب قالغان بولووی احتمالینی آلغا سوره‌درله‌ر.. او بوخارادا، خراساندا، شام وه عراق وه باشقا مملکتله‌رده بولونمش تورلو عالم وه شیخله‌رنگ یاندا بولونوب علم وه سلوکینی اکمال ایتمشدر.. اونگ اصل پیری بوخارادا تعلیم

(١) تاشکند اطرافندا دا سایرام آتلی بر قصبه باردر.

ایتوچی شیخ یوسف همدانیدر. احمد یسوی ٦٥٢ هجریده یسه‌ده وفات ایتمش، بوکونه قادار ایگ بویوك زیاتکاه سانالغان تربه‌سنده دفن ایتیلمشدر.. تربه‌نگ محتشم بناسی یانتداغی جامعله برابر ٧٩٩ ده یسوی قبیرینی زیارت ایتکه‌ن بویوك تیمور طرفندان تیکیلمشدر.

***

احمد یسوی، دیدیگمز کبی هه‌ر نه‌رسه‌ده‌ن اول بر متصوف ایدی. او الهی عشق یولندا یوروب، حق وه حقانیتگه ایریشمه‌کچی بولادر؛ تلقین ایتدیکی یولغا کیروچی کشیله‌رگه زهد و تقوی وه ریاضت تلقین ایته‌ر ایدی. او أوزینه قادار کیلگه‌ن عرب، فارسی وه اونلارنی تقلید ایتوچی تورك متصوفلاریندان بوتونله‌ی باشقا بر یول توتمشدی. او طریقت نظریه‌سینی اورتاغا آتیب سلوکینه یولچیلار توپلارکه‌ن طریقتنی شریعت ایله باغلی توتاردی. «اولا شریعت، ایکنچی طریقت، اوچنچی معرفت، تورتونچی حقیقتنی بیلمه‌ك کیره‌ك» دیرکه‌ن شریعت وه طریقت یولینی برابر توتوب معرفت بیله‌ن حقیقتغا ایریشمه‌کچی بولغانلیغینی افاده ایتمه‌کده ایدی. یسوی کوزنده طریقت یولینا کیروچیله‌ر عشق الهیگه بیرالگه‌ن صوفیله‌ردر. او بو صوفیله‌رده‌ن دنیا مصنوعاتندان واز کیچیب کوگلنی حق یولیغا باغلاشنی، ایگ یوکسه‌ك انسانی اوصافغا ایگه بولوشنی طلب ایته‌ر ایدی. او یالغز صوفیله‌رنی ایمه‌س، بوتون انسانلارنی صبر، تحمل، قناعت، توغرولق، تازه‌لك والخ کبی یاخشی اوصافنی به‌نیمسه‌ب، اوغرلق، یالغانچیلق، چاقمچیلق، حرص وه ظلم کبی انسان اخلاقینی کیرله‌یتورغان چیرکین وصفلاردان قاچوغا دعوت ایته‌در. دیمه‌ك اونك ذهننده هه‌ر نه‌رسه‌ده‌ن اول انسان اخلاقینی کوته‌رو، بو صورتله اونی اصیالله‌شترو أملی اورناشغان ایدی. طبیعی بو حیاتی کوروشده ئه‌لده ایتیاووی قیین، بلك ده غیر ممکن بولغان بر هدف ایدی. فقط بونداي ایمتیایشله‌ر قایسی بر معنوی، فلسفی نظریه وه تصوف جریانندا یوقدر؟..

احمد یسوی نصیحتله‌رنده ثروت وه ساماندان قاچونی وه فقرو تواضعه میل ایتونی توصیه ایته‌در. طبیعی او «غنی» دیرکه‌ن ثروتنگ

بیردیکی غرورنی قصد ایته‌در. او، کوپنچه بایلیغینگ تأثیری آستندا بایلارغا کورسه‌تیله‌تورغان غیر صمیمی، طمعکارلك تواضعینی گناه سانایدر، بالعکس فقیر، یتیم، یسیرله‌رگه قارشی سیوگی، مرحمت تلقین ایته‌در. اونگ حکمتاه‌رنده‌ن پادشاه وه حکمدارلاردان خوشلانمادیغی آگلاشیلماقدادر.

بر مجموعه مقاله‌سنده بوندان داها زیاده تفصیلاتینا کیریشو ممکن بولماغان احمد یسوی تصوفندا نه قورقولاجاق وه نه‌ده تعصبه سائق اولا بیله‌جه‌ك بر نقطه‌نگ بولونمادیغی بو قادارندان دا آچیق آگلاشیلماقدادر. احمدیسوی ظلم وه حرصنی حرام سانادیغی کبی بدعت وه تعصبنی ده رد ایته‌در.

احمدیسوی هیچ برزمان سکوتینی یوقالتمامش، هیچ بر صورتله غلیانه قاپیلمامش، دائما اعتدالینی ساقلایا بلمش بر شیخدر. نصیحت‌له‌رنده‌کی آغیرلق، مناجاتلارنداغی وقار اونگ آغیر باشلی حقیقی بر تورکستان تورك متفکری بولغانلیغینی آچیق کوسته‌ره‌کده‌در. چین معناسندا مسلمانلق اساسنده بولغان احمدیسوی تصوفی تورك روحندان توغما، اوگا اویغون یوکسه‌ك بر انسانی اخلاق یاراتماقچی بولادر. احمدیسوی أوزنده‌ن اولگی وه سوگراغی کوب شیخله‌ر کبی کیچیك بر زمره‌نی اطرافینا توپلاب آلیب، اونگله طریقت یولینا کیره‌کنی گنه هدف ایتب آلمادی. او کیگ خلق قاتلامینا مراجعت ایتدی. مراجعت وه تلقینلارینی‌دا اوگا کوره یوروتدی.

طبیعی احمدیسوی بر شاعر اولماقدان زیاده مفکوره‌سینی خلق آراسینا قولایچا یایا بیلمه‌ك یولینی قیدیرغان بر متفکردر. او شاعرلق اوچون شعر یازمادی. اونگچون ده اونگ اثرله‌ری صنعتدان زیاده اجتماعی، فلسفی، اخلاقی قیمتی حائز اثرله‌ردر.. عینی زماندا تورك ادبیاتی، تورك تفکرینه توغرو یولنی کورسه‌تکه‌ن احمد یسوی اثرله‌رینگ ایلك ملی ادبیات مکتبی چیغیرینی آچمش اولماقله تورك ادبیاتی تأریخی باقیمندان دا آیریم بر قیمتی باردر.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com

احمدیسوی أوزینه قادار کیلب کیچکەن کوب مصونلارغا ایەرب اثرلەرینی عربچا، فارسیچا یازمادی. او ایگ مرکب دینی فلسفی نظریەلەرینی دە مراجعت ایتدیکی کیک خلق تانلاەینگ آڭلاب هضم ایتەبیلەجەگی بسیط شکل وە سادە تیلدە آڭلاتیشغا اورونەدی. ذاتاً او تصوف وە فلسفەنگ اینجەلکلەرندەن زیادە اخلاقی، تربیەوی نصیحتلەرلە اوغراشدی. حتی او یازی تیلینگ تورکچە بولوی ایلە مراجعت ایتدیکی خلق کتلەسینە آڭلاشیلماسینی تأمین ایتو بیلەن گنە قالمادی، مراجعت ایتدیکی خلقینگ سیزگی، تویغوسینی دە نظردا توتدی. اونگچوندە او اثرلەرینی زمانینا قادار تورك شعرینە آنچاغنا سینیقمش یات عروض وزنی وە عجم قافیەچیلگی ایلە ایمەس، تا ایسکیدەن بیری تورك خلق ادبیاتینگ قوللاندیغی ملی خلق ادبیاتی وزنندە یازدی؛ تورك خلق ادبیاتی اساسلارینا صادق قالابیلمەك اوچون اونگ عادتی بولغان باریم قافیەلەرنی دە قوللانمشدر. او حکمتلەرینگ کوبیسینی تورك خلق ادبیاتندا کوب قوللانیلغان «یدیلی» وە «اون ایکیلی» وزنلەرلە یازمشدر. برنگلە احمدیسوی بر طرفدان فلسفە وە تصوف نظریەلەرینی دە تورکچە یازیلماسی ممکن بولغانلیغینی یاگلیشغان محیطینا کورسەتکەن بولسا، ایکنچی طرفدان آڭلادیغی تیل، تویدیغی برشکلدە یازیلغان مفکورەنگ مراجعت ایتدیکی خلقنی نە قادار قولایلقلە قازا بیلەجەگینی کورسەتمەکدە ایدی.

احمدیسوی بو حرکتلەریلە پەك حقلی اولاراق سویلەندیگی کبی تورکستان خلقینی چین معناسندا مسلمان قیلیشغا خدمت ایتکەن بولوب غنا قالماسدان، او عینی زماندا تورك خلقینگ دینی بولغان اسلامیتنی ملیلەشترەکدە یعنی اونی تورکستان تورك خلقینگ هەم آڭلاب، هەم سیزیب تاپاجاغی بر دین، یعنی ملی معنویاتینگ مثبت برعنصری حالینە قویماقدا ایدی. بونگ نە دیمەك بولغانلیغینی بز ایمدی گنە، ۲۰نچی عصردا آڭلاماقداەز. بر ملت، بر جماعت ایچینە کیرگەن هەر فکر، مفکورە دیگر کیرەکلی شرائطنی تاپقاندان سوڭ دا مثبت وە فائدەلی بر اجتماعی عنصر بولابیلمەك اوچون تام معناسیلە او ملت، جماعتنگ

آڭلاپ تویوب بەنیمسەدیگی معنویاتی عنصری حالینە کیرمەلیدر. بونسز او منفیدر، تأثیرسزدر. دیمەك احمد یسوی انسانی مدنیتە هەم تاپدیغی دینینە، هەم دە منسوب اولدیغی ملتینە خدمت ایتمەك ایستەگەن تام بر انسان، مکمل بر مسلمان، چین بر تورك متفکرای یعنی ملتینگ «حقیقی اوغلی» ایدی.

***

احمد یسوی کیک خلق کتلەسینی توشونمش وە اونی ارشاد ایتمەك ایستەمشدی. اونگچون دە اوتصوف نظریەلەرینی دە خلقنگ آڭلایاجاغی سادە تیل، اونگ هضم ایتەبیلەجەگی بسیط شکل، تویا بیلەجەگی ملی وزندە آڭلاتدی. اونگ حکمتلەرینی اوقوغاندا دا تصوف، فلسفەنگ اینجەلکلەرینە کوب کیرمەیچە، سادە اخلاقی عنصرلارنی کوبرەك تاقین ایتدیگینی کورەمز. طبیعی یوقاریدا عرض ایتدیگمز تورکچە یازماسی اونگ عرب علمی، فارس ادبیاتینی بیلمەگەندەن اولمادیغی کبی، حکمتلەرندە تصوفنگ اینجەلکلەرینە کیرمەگەنلگی دە اونگ تصوفدە بیلگیسزلکندەن ایمەسدر. او عرب علمی، فارس ادبیاتینا مکمل برشکلدە واقف اولدیغی کبی تصوف نظریەلەری وە شریعت علمندە دە کیک بیلگی صاحبی ایدی. اونگ بو حرکتلەرینگ باش سائقی ملی توشونچەسی وە عوامی قایغیسیدر.

احمد یسوی خلقینی سیودیگی وە اونی ارشاد ایتمەك ایستەدیکی کبی یورتینیدا سوڭ درجەدە سیوەردی. او غربتگە کیتدیکی زمان «توغدیغم او مبارك تورکستاندان باغریمغا تاش باغلاب چیقدیم» دیمەکلە مملکتندەن آیریلغاندا تویدیغی آجیسینی کوستەرەکدە ایدی. او عرب عجم اولکەلەرندە یورودیگی زمانلاردا دا یورتینی أوزلەب هیجان کوستەرەر، وە سیودیکی یورتی، توغدیغی یری—تورکستانغا قایتب او یردە یاشاماق وە او یردە أولمەك تیلەگینی آڭلاتار ایدی.

***

ایمدی کورەیلیك، خلق وە یورت سیوگیسی یوکسەك بر ایدە

آلیزم ایله اورتاغا چیققان احمد یسوی خلقی وە اونگ قاتلاملاری طرفدان قالای قارشی آلندی؟

تورکستانگ احمدیسویدەن سوگراغی چیققان خانلاری، خاقانلاردان توتمش خلقنگ ایگ آشاغی قاتلاملارینا بارغونچا، سوزنگ چین معناسندا بوتون تورکستان خلقی عصرلاردان بیری آزالماغان بر صمیمیت، حرارتله احمد یسوی‌نی سیویب، اوگا کینمسەگە کورسەتیلمەگەن سایغینی کورسەتیب کیلەدر.

برمتصوف، برشیخ اولاراق احمد یسوی یالغز تورکستاندا حتی تورك دنیاسنداغنا ایمەس، بوتون اسلام عالمندە امثالینە آز اوچرالا تورغان محترم شخصیتلەرنگ بری بولدی. اورتاغا چیقار-چیقماس بوتون اولکەنی قاپلاب آلغان یسوی خانقاهلاری برطرفدان تورکستان بوز قیرلارینی آشیب ایدل-اورال حوضەسینا، ایکنچی یاقدان خراسان وە آذربایجانی آشیب آنادولویا یاییلمشدر. بوتون اسلام دنیاسندا یسوی سلوکی، هیچ بولماغاندا اونگ تأثیری کیرمەگەن برگنە اولکە تاپیلماسا کیرەك. یوقاریدا یسوی‌نگ خانلار، خاقانلاردان خوشلانمادیغینی قید ایتدیك ایدی. بوگا رغماً بویوك-کیچیك بوتون تورکستان خانلاری احمد یسوی‌گە قارشی سوگسز بر حرمت کوستەرمشلەردر. ۷۹۹ نچی هجریدە اوردوسیلە برابر سیردریا بویلارندا قیشلامش بویوك تیمور احمد یسوی قبرینی زیارتە کیتدیکی زمان قبرنگ اوستندەکی معظم آبدەنی تیکو امرینی بیردی ایدی. ایکی ییللق قیسقا بر مدت ایچندە بتریلگەن بو آبدە تورکستاننگ تیمور وە تیموریلەر دورندە یتیشتردیگی ایگ معظم صنعت آبدەلەرینگ بری سانالادر. معماری صنعتی باقیمندان دا نادر قیمتلەرنگ بری سانالغان بو مزین آبدە سوگرادان عبدالله خان وە قسماً دە خوقند خانی محمدعلی خان زماندا تعمیر ایتیلمشدر.

بویوك تیمورنگ تورونی، میرزا اولوغ بیك‌نگ قیزی، ابوالخیر خان‌نگ خاتونی رابعە سلطاندان آلمش بر قانچا تورکستان خاندانی

اهلی هەم سوگراغی قازاق خانلاردان بر قانچالاری، او جملەدەن بویوك آبلای خان أوزینگ سوك قرارگاهی اولاراق احمد یسوی قاناتی آستینی سایلامشلاردر.. بو هەر نەرسەدەن اول اونلار کوزندە احمد یسوی‌نگ قیمتینی کوستەرمەکدەدر.

تورکستان خلقی کیگ قاتلامینا کیلگەندە، اونگ کوزندە احمد یسوی عادتا بر لەگەندار بر شخصیتدر. احمد یسوی ساغ ایکەن میگلەرلە اونگ درگاهینەکیلب فیض آلماق ایستەگەن خلق اوأولدیکدەن سوگرا دا مقبرینی بویوك بر زیارتگاهە آیلاترمشدر. تورکستان خلقی احمد یسوی‌نگ أولومندەن ۸ عصر سوك یعنی بوکون دە عینی درجەدە باغلیلقلە اونگ باشینا کیتب استمداد ایتمەکدەدر. بولشەویك روسیانگ تەرروریدا بوگا مانع بولا آلمامشدر. ساویت مطبوعاتینگ بوکون بیلە احمد یسوی وە اونگ معاقبلەری آثارینی اوقوماقلە بولشەویك دینسزلگینە، ملیتسزلگینە قارشی مجادلە یوروتولمەکدە بولغانلیغی حقنداغی شکایتلەری هیچ بر تورلو آرتیق تفصیلاتغا یول قالدیرمایدر.

احمدیسوی‌نگ آچدیغی ادبی چیغیری بر تصوف مکتبی اولاراق عصرلار اوزونی دوام ایتب کیلدیگی، اینجەلك، دەرینلکدە فارسی وە عرب متصوفلاری آثاردەن کیری قالمایاجاق برشکل آلمش‌اولدیغی کبی بر ملی مکتب اولاراق داها کیگ قوْل آتمش بولوناقدادر.

تیمور وە تیموریلەر دورندە تورکستاندا—تورك محیطندا یالغز ادبیاتداغنا ایمەس، هەر ساحەدا تورکچەنگ فارسی وە عربیگە غلبە چالدیغینی کورەمز. بو بویوك انقلابنگ تملینی آتقاندا شو بویوك تورك شیخی احمد یسوی ایدی. أوزندەن اولکی دوردە سریدا حاکم فارسی تیلی، فارسی روحینی سیلیب آتماقلە تورکچە وە تورك روحینگ حاکمیتینی تأسیس ایتکەن بویوك تیمورنگ بو ملیلك آقیمینگ بانیسی یسوی قبرینی زیارتلە اوگا مثلی کورولمەگەن درجەدە بر سایغی کوستەرمەسینگ سببینیدە شو نقطەدا قیدیرەمز توغرو بولسا کیرەك.

یالغز تورکستان حدودلاری ایچندەگنە ایمەس، بوتون تورك

محیطندا هەر باقیمدان ایزینی تاپا بیلەجەگیمز بر ادبی مکتب شو احمد یسوی‌نک یاراتدیغی چین ملی تصوف مکتبیدر. اونک ایزی یالغز تصوف مکتبنەگنە منحصر بولوب قالمایچا، ادبیاتمزنک تورلو قرللارندا أوزینی کورسەتمەکدەدر. دیمەك یات تأثیرگە بیریلگەن یابانچی روحدا غی ادبیاتدان أوز خلقینک روحندان ملهم وە اونک فکر وە ذوقینا اویغون بر ادبیاتنک اوستون بولغانلیغینی بوتون آچیقلیغی ایلە کوستەرە بیلگەن تورکستانلی تورك شیخی تورك حرث برلگی ایزینی وە یولینی‌دا عملی صورتدە کوستەرمش أیلك شخصیتدر. اونک اصل بویوکلکی، قیمتی دە بوندادر. اونگچون دە احمدیسوی اثری ادبی کوروشدەن دە توشونولەبیلەجەك بوتون کەمچیلکلەرینە رغماً تورکستان تورك ادبیاتینك أیک مهم اثریدر. احمدیسوی‌دەن سوگرا کیلب کیچمش بر قانچا دور وە شخصیتلەرنک اثرلەری نسیان دیگزندە غرق بولوب کیتکەنی حالدە اونک اثرلەری بوکون دە ۸ عصر اولگیسی کبی هیجانلە او- نماقدادر.. خلق روحینا یاراغانلق باقیمندان بر ادبیاتدا «أولمەس اثر» دیگەن تعبیرنک جانلی بر مثالی لازم کیلسە، تورکستان تورك ادبیا- تندان احمد یسوی اثرینی کوستەرمەك لازمدر. طاهر.

*

معارف جبهەسندە

بز مجموعەمیزنک ۹۰ وە ۹۱ نچی سانلارندا تاشکندەگی اورتا آسیا دولت دارالفنونی ایلە آلما-آتاداغی پەداغوژی اینستیتوتندە اوقیتور- غان تورکستانلی طلبەلەرنك اوز آناتیلی سوادینی کورسەتورغان معلو ماتلار کیلتریب ایدیك. اوندای حادثەنک یعنی أوز آنا تیلندە سوادسز- لقنک تورکستاندا برنیچەگنە مکتبگە منحصر بولماغانلغی شو ییل آپریل وە مای آیلارندا باسیلغان مملکت غازیتالارنداغی یازولاردان دا آپ- آچیق آکلاشیلماقدادر.

«قیزیل أوزبیکستان»نک ۳۷ .٤ .۲۹ تأریخلی نسخەسندا «مکتب

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

نیگە سوادلی اوقوچی یتیشترەیدی؟» باشلیقلی أوزونغا بر مقالە باسیلغان. م. شمس، خ. قیوم، ع. غلام نام اوچ صلاحیتلی معارف ایشچیسی طرفندان یازیلغان بو مقالەدە ساویت مکتبلەرینک نیگە سوادلی اوقوچی یتیشترە آلمای کیلگەنلگی سببلەری قسماً ایضاح ایتلمەکدەدر. مقالەدە تاشکند مکتبلەرینک بعضیلاریدا آنا تیلی اوقوتوشنک قاندای احوالدا ایکەنلگی تیکشیریلگەنلگی بیلدیریلیب، بو تیکشیریشدە اوقوتوچیلاردا بیلگیسزلك، آینیقسا مەتودیقانی آکلاو باقیمندان کەتتە یتیشمەوچیلك بارلغی مشاهدە ایتلگەنلگی اظهار ایتلمەکدەدر. سویلەندیگینە کورە، کوب اوقوتوچیلار اوز بیلگیلەرینی آشیرو اوچون اورونماسلار وە نقط مکتب درسلیکلەرینی اوقو بیلەن قانیقیب، تیل ساحەسیغا عائد باشقا اثر- لەرنی مطالعە ایتمەسلەر ایکەن. تاشکندەکی «قویبیشەف» دیگەن اورتا مکتبنک تیل اوقوتوچیسی فخرالدین اوغلی نام ۱۹۳۲نچی ییلی پەدا- غوژی فاکولتەسینی بتیرگەن بر معلمدەن: «سیز قاندای نظری کتابلار اوقودگز؟» دیب سوراغاندا، او «اوتکەن ییل سانجار صدیق ترجمە قیلغان بر کتابنی اوقوب ایدم» دیمشدر (ساویت آقادەمیکی مار (Marr) نک «تیل وە تفکر»ینی آیتماقچیدر). «بو ییلچی؟» دیگەن سوراققا ایسە «بوییل هیچ نەرسە اوقومادم» دیب جواب قایتارمشدر.

تیکشیروچیلەرنك موضوع بحث مقالەدە کتیردیکلەری مثاللاردان تاشکند مکتبلەرندەگی درس بیرو پلانلارینک دا سوك درجە برباد ایکەنلگی آکلاشیلماقدادر.

«الفبانی أوزگەرتو املانی وە املا أورگەتیشنی قولایلاشترادی» دیب آغیز کوپورتوب یورگەن ساویت معارف ایشچیەری بوکون اورتا مکتب اوقوچیلارینی‌دا توغرو املا یازوغا أورگەتە آلمادیقلاری برطرفدا تورسون، اورتا مکتب اوقوتوچیلارندان‌دا بعضیلارینک بوکونگی «قو- لایلاشغان املانی» توغرو یازالماغانلقلارینی خبر بیرمەکدەلەر. موضوع بحث مقالەدە: «اوقوچیلاریمزنک املا سوادی قناعتلانترارلی ایمەس. اولارنك یازولاریدا املا خطالاری تولوب یاتادی. مثلا ۷۵نچی مکتبنك

اوقوچیلاریدان م.نگ بریت یازوویدا ۲۵ ، ر.نگ ۲۰ ، ف.نگ ۱۰ املا خطاسی‌بار »دیب احوالنك بوندای‌بولوشیغا شو سببلەر کورسەتیلمه کدەدر:

برنچیسی ، اوقوتوچیلارنگ أوزلەری املا قاعدەلەرینی هەلی پوختا بیلیب آلماغانلار ایمش. مثلا ولی برهان دیگەن بر تیل معلمی رحیم دیگەن اوقوچینگ دفترینی تیکشیریب «۷ خطا بار» دیب یازیب قویغان. حقیقتدا ایسه اونگ دفتریده ۵۰ دەن آرتیق خطا بار ایکەن.

ایکنچی سبب ، اوقوچیلارنك قوللاریدا املا لغتینك بولماسلغی ایمش. بوندای بر لغتنگ اوقوچیلاردا بولوشیغا مکتب دیره کتورلاری‌دا ، تیل اوقوتوچیلاری‌دا هیچ اعتبار ایتمەسلەر ایکەن.

اوچنچی سبب ، باشقا فن اوقوتوچیلارینگ املا أورگەنیشکه اهەمیتسز قاراشلاری ایمش. اولار أوزلەری سوادسز بولغانلاریدان قارا تاختاغا یازیلاتورغان سوزلەرنی یاڭلیش یازیب اوقوچیلارنی یاڭلیشتریب یوبارالار ایکەن.

تورتونچی سبب ، بالالارنی ادبی تیلده توغرو سوزلەشکه أورگەتیشگه یېتەرلی اهمیت بیریلمەسلگی ایمش. «حتی اوقوتوچیلارنگ أوزلەری هەم آیریم سوزلەرنی خطا تلفظ ایتەدیلەر وە اوقوچینی یاڭلیشترا دیلار» دیلەدر.

صابر یحیی نام باشقا بر معلم دە «قیزیل اوزبیکستان»نگ ۱۱.۵.۳۷ تأریخلی سانندا عینی مسئله اوستندە اوزونچا بحث آچماقدا وە بو دا «مکتب نیگه سوادلی اوقوچی یتیشترەیدی؟» باشلغی آستندا ساویت مکتبلەردەکی کەمچیلکلەرنی کورسەتیب ، أوز طرفندان بعضی تکلیفلەردە بولونماقدادر. صابر یحیی یازادر که: «ساویت مکتبلەریدەن سوادلی اوقوچیلار یتیشیب چیقماسلغینگ باش سببی مکتبگه ایندیگنه قادام قویغان بالاغا اوشا کوندەن اعتباراً اهمیت بیریلمەسلگیدر. بوتون شهر وە رایونلارداغی مکتبلەرنی تیکشیریب چیقساڭز ، برنچی صنفلارداغی اوقوتوچیلارنگ معلوماتی توبەن ، تجربەسی آز ایکەنینی کورەسز. مکتب مدیرلەری ، حتی معارف بولومی مدیرلەری معلوماتی وە تجربەسی

آزراق اوقوتوچیلارنی کوردیلەرمی ، دەررەو برنچی صنفغا توغرو-لایدیلار. حالبوکه برنچی‌صنف‌ایگ مهم‌صنف بولوشی کیرەك »دیب‌معارف أدارەلەری باشندا اوتورغان مأمورلاردان شکایت ایتکەندەن سوڭ ، برنچی صنف اوقوتوچیلاری اوچون ایگ ضرور بولغان کیسمه حرف ، تیل وە املاغا دائر جدوللەر ، اوقو[ر]لارغا کیره کلی مەتودیك قوللانمالارکبی ماتەریاللارنگ هیچ بر یېرده یوقلغینی سویلەب ، ایلك صنفلار اوچون آتالیب باسیلەن درسلیکلەرنگ کەمچیلیکلەرینی برین-برین کورسەتیب مقالەسینی «بز برنچی صنفلارنی تجربەلی ، بیلیملی اوقوتوچیلار بیلەن تأمینله گەنیمزدەگنه مکتبلەریمزدەن سوادلی اوقوچیلار یتیشترە آلامیز» دیگەن سوزلەر بیلەن آیاقلایدر.

تورلو واهمه وە بهانەلەر بیلەن بیلیملی تجربەلی منور زمرەسی ، او جملەدەن آنچاغنا قیمتلی معلملەری قیریلیب ، سورولوب کیتکەن وە یا چوروتولوب یاتقان ساویت تورکستاندا سوادلی اوقوچیلار یتیشترو امکانینگ یاراتیلا آلیناجاغینا بز اینانمایمز. ساویت مطبوعاتنداغی تورلو خبر وە مقالەلەردەن دە آڭلاشیلماقدا بولغانینا کوره ، ساویت معارف سیاستی آینیقسا بزنگ تورکستاندا خلقمزنگ احتیاجیغا اریغون وە متناسب بر طرزده قویولماغاندر. بولشەویکلەرنگ کوپورتوب سریلەدیکلەری خلق معارفی بالخاصه بزنگ تورکستاندا دولتنگ مادی یاردەمندەن محروم وە اهمال ایتلمش بر حالدادر. شو سببدەن مکتبلەر ایشی یورەەی ، حتی معلملك مسلکینه انتساب ایتکەن زمرەنگ دە کوپی وظیفەسیگه باغلانالمای قالماقدا وە بوندان خلق معارفی کوب ضرر کورمه کدەدر.

«قیزیل أوزبیکستان»نگ ۳۷ .۵ .٦ تأریخلی سانندان شو توبەندەکی خبرنی آلامیز:

«اوقوتوچیلار معاشینی أوز وقتیدا تولەمەسلك کیینکی کونلەردە خارزم رایونلاریدا عادت بولوب قالدی. اوقوتوچیلارنگ کوپی ۲ - ۳ ، حتی تورت آیلاب ایش حقلارینی آلغان ایمەسلەر. خیوە رایونی «آخوند

بابايف» قولخوزى قاشيداغى تولوقسز اورتا مكتب اوقوتوچيلاريغا فيورال آيدان بويان آيلق تولەنمەگەن. پيرناخوش قيشلاق ساويتيدەگى ٣ مكتبدە درسلەر أوز وقتيدا بولمايدى. بعض كونلەر ايسە بوتونلەى دوام ايتمەيدى. بونڭ سببى شوكە اوقوتوچيلار معاش اوچون هەر كونى رايون معارفيگە قاتناشدان بوشاماى قالديلار. خيوە ماليە وە معارف بولوميدەگيلەر «پول يوق، كرەديت آچيلماغان» ديب كوبچيلك اوقوتوچيلارغا ايكى آيدان بويان معاش تولەمەيديلەر. رايون ماليە وە معارف بولوملەرينڭ اوقوتوچيلاردان بولغان قرضلارى ١٣٥ ميڭ سومغا يتب قالغان...

شونداى رسواچيلقنى اوكروغ معارف بولومى كوز آلديداغى أورگەنچ رايونيدا هەم اوچراتيش ممكن. اويغور قيشلاق ساويتيدەگى تولوقسز اورتا مكتب اوقوچيلارى پيرنظر، مەرجان اوغلى، آتا مراد اوغلى، پيربان اوغلى لاريغا شو ييل يانواردان بويان معاش تولەنمەگەن...

أورگەنچدە يانوار فيورال آيلاريدان بويان معاش آلماغان اوقو-توچيلار آنچاغنا بار. بونڭ نتيجەسيدە كوپ اوقوتوچيلار مكتبگە كيلمەى قويديلار.»

يوقاريداغى احوال توركستاننڭ يالغز خارزم قسمينا منحصر ايمەسدر. عبدالوهاب.

*

رادلوف حقندا

مشهور توركولوغ رادلوفنڭ توغوم كونى يوز ييللغى مناسبتيلە ساويت نشرياتندا برنيچە مقالە چيقدى. بو مقالە محررلەرى رادلوفنڭ توركولوژى ساحەسنداغى حقيقتاً بويوك خدمتلەرى وە بو يولدا ياراتديغى اثرلەرندەن بحث ايتب گنە قالماى، اونڭ روسليغى، روسچيلغندان وە روسيانى سيوديگندەن دەم اورديلار. ايكنچى طرفدان بو يازيلار اونى تورك محبى قيليب چيقارماقچى بولدى. رادلوفنڭ بويوك بر

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com

توركولوغ بولغانلغندا شبهە يوقدر؛ اونڭ «تورك اوروغلارى خلق ادبياتى نمونەلەرى»، «تورك لهجەلەرى لغتى تجربەسى» وە برقاتار اثرلەرى بزنڭ اوچون سوڭ درجەدە قيمتلى يازيلاردر.. لكن رادلوفنڭ روسلق سيوگيسندەن وە يادە اونڭ آيريچا بر توركلك محبتى بيلەن تمايزندەن بحث آچو بزچە توغرو بولماسا كيرەك.

رادلوف (Radlof - Радлов) هيچ بر جهتدەن روس ايمەسدر. ٢١ ياشلق آلمان ييگيتى ويلهەلم رادلوف ١٨٥٨نچى ييلى روسياغا كيليب روس تبعەلغينا كيرمش، روس آقادەميسى اعضاليغينا قادار كوتەريلمش ايسە دە أولومينە قادار (يعنى تا ١٩١٨ گەچە) حقيقى آلمان بولوب قالمشدر. روسلار اونى يەگيدەن «واسيلى واسيليويچ» ديب آتاديلار-سادا، او «ويلهەلم» بولوب قالا باردى. اونڭ روسچا سويلەشندە كوچلو بر آلمان آكسانى بار ايدى. او أوز اثرلەرينڭ كوبچيلگينى آلمانچا يازمشدر. اونڭ «تورك اوروغلارى خلق ادبياتى نمونەلەرى» آلمانچا ترجمەسيلە برلكدە چيقدى. اونڭ «سبيريادان» ناملى سبيريا وە اورتا-آسيا خلقلارى ئەتنوغرافيسينە دائر اثرى ايسە ايمديگەچە روسچاغا ترجمە ايتيلمەمشدر. يالغز بونڭ أوزىدە رادلوفنڭ روسليغى حقنداغى توشونچەلەر كوچيني آنچاغنا آزالتاجاق ماهيتدەدر.

—مەن رادلوفنى ١٩١٠ دان بيرى شخصاً تانير ايدم. مەنى اونڭلە بوكونكى ساويت آقادەميكى ساموئيلوويچ تانيشترغان ايدى. رادلوف مەنگە برنيچە دفعەلار حقوق فاكولتەسينى تاشلاب پەتەرسبورغ دارالفنونى شرق تيللەرى فاكولتەسينە كيچونى تكليف ايتكەن ايدى. مەنى أوزى ايستەگەن يولغا سالىب يوباراآلواويى بيلەن بولساكيرەك، رادلوف مەنگە أوز لغتينى آقادەمى طرفدان هديە ايتديرگەن ايدى. اگردە مەندە عالملك تمايلى ايزلەرى بولسايدى، شبهەسز مەن اونڭ كورسەتكەن يولى بيلەن كيتكەن بولور ايدم. مەن ايسەم اولدوقچا ياش وقتمدان باشلاب كيريب قالديغم يولدان آيريلماى، بو يوليمدا كوب موفقيتلى بولما-

سادا توغرو ایکه‌نینه چوقور بر ایناںچله حالا دوام ایتب کیتب بارا مه‌ن. دیمه‌ك رادلوف مه‌نم تمایلم حقندا یاگلیشقان ایدی...

رادلوف‌نگ مه‌نگه قیلغان آقاده‌می هدیه‌سینی اونی اولدوقچا، تخمین ایتلووی ممکن بولغان درجه‌ده‌ن دها یاقیندان تانیغانلغیمنی کورسه‌تو اوچون گنه ایسله‌ب اوتوروبمه‌ن.

رادلوف روسلارنی هیچ سیومه‌س ایدی. او روسلارغا دائما یوقاریدان باقار وه اولارنی هیچ میگسیمه‌س ایدی. اونگ روسلارنی سیومه‌گه‌نلگی بالخاصه سوك جهان سوغوشی زمانی بوتون آچیقلیغی بیله‌ن میدانغا چیقدی. رادلوف روسیانگ آلمانیاغا قارشی سوغوشغا چیغووندان سوك درجه‌ده قیزغین ایدی. او هیچ بر تورلو ملاحظه ایتب اوتورمایچا روسلارنی «اوز دولتله‌رینی قوروب بیرگه‌ن آلمانلارغا قارشی سوغوش آچقان نانکور تونغوزلار» دیب آتار ایدی. او «روسلارنی بز آلمانلار آیاقغا تورغوزدوق. اونلارغا علم یولینی آچیب بیرگه‌ن بیز آلمانلار ایدیك. روسیادا «تورکولوژی»نی تأسیس ایتکه‌ن مه‌ن برآلمانمه‌ن. روسیادا اسلام تاریخینی اوگره‌نو ایشینی بو قادار کوته‌رگه‌ن کشی ده بر آلمان—بارتولد در. ایمدی ایسه بو روسلار آلمانیاغا قارشی سوغوش آچدیلار....» دیگه‌ن سوزله‌رنی هیجان ایچنده سویله‌ر ایدی.

وارشاوانگ آلمان اوردولاری طرفندان اشغالی خبرینی علم آقاده‌میسی کتبخانه‌سنده قارشی آلارکه‌ن رادلوف آلمان ملی مارشینگ (Deutschland, Deutschland über alles)— («آلمانیا هه‌ر نه‌رسه‌ده‌ن أوستوندر») دیگه‌ن نقراتینی اوقوب یوبارغان ایدی.

ینه ایکنچی بر حادثه‌نی ایسله‌یمه‌ن. بر کون مه‌ن رادلوفنگ اوبندا اوتورغان ایدم، ریغالی بر آلمان کیریب کیلدی وه ریغاداغی آلمانلارنك سیقیشتریلدیغندان، بعض بر کشیله‌رنك حکومت طرفندان شهرده‌ن سورولدیگنده‌ن آگلاتدی... بوحادثه‌له‌رنی‌تیگلاودان هیجانغا کیلگه‌ن رادلوف: «آلمانلار ریغانی آلغاندان سوك ریغادا وه بوتون بالطیق بویندا روسلقنگ ایزینی‌ده قالدیرماسلق کیره‌ك. آلمانیا په‌ته‌رسبورغنی‌دا اشغال

ایتب، نا نجیب روسلارنی بو یرده‌ن ده قووب یوبارش کیره‌ك...» دیگه‌ن سوزله‌رنی سویله‌دی.

رادلوفنگ روس وه روسلققا قارشیلیغینی کوب روسلار بیله‌رله‌ر ایندی په‌ته‌رسبورغ ساغ طرف غروپلارینا منسوب «نوو‌ویه وره‌میه» غازیتاسی «آلمانلیغینی قویماغان روس آقاده‌میکی» رادلوف‌نگ اثرله‌رینی طبع ایتدیرمه‌سلکنی طلب ایتب مقاله یازغان ایدی. رادلوف‌نگ روس دوشمانی ایکه‌نینی ساموئیلوویچ ده یاخشی بیله‌ر ایدی. رادلوف روسلق وه روسیاغا قارشی سویله‌ی باشلاغاندا معلمینه قارشی نزاکت ساقلاغانیدان ساموئیلوویچ هیچ نه‌رسه دیمه‌سده‌ن، فقط دوداقلارینی تیشله‌ب چیقیب کیته‌ر ایدی...

رادلوفنگ تورکله‌رگه قارشی‌دا مخصوص بر سیوگیسی بارلغینی ادعا ایتب بولمایدر. او روسیادا أوزی طرفندان تأسیس ایتلگه‌نلگی فکرنده بولوندیغی تورکولوژی ساحه‌سینی سوك درجه‌ده سیوه‌ردی. بر نباتاتچی تیکشردیکی نباتاتنی وه یا ده بر حیواناتچی تورلو که‌په‌له‌کله‌رنی قاندای اعتنا بیله‌ن توپلاب قولله‌کسیون حاضرلاشغا اورونسا، رادلوف‌دا بزنی شوندای اوبیه‌کت ایتب کوره‌ر وه ساحه‌سینا باغلیلغی نسبتنده اعتنا بیله‌ن ایشله‌شکه اورونار ایدی. اونگ تورکله‌رگه باغلانیشی بوندان آرتیق ایمه‌س ایدی.. رادلوف خلقلارنی کوچلو وه کوچسز دیگه‌ن ایکی قسمغا آییرار ایدی. او روسلارنی آلمانلاردان توبه‌ن دیب کوردیکی کبی بزنی ده روسلاردان توبه‌ن وه کوچسز دیب کوره‌ر ایدی. رادلوف بوندان روسلارنگ بزنگ اوستمزده حاکمیت حقینی جیقارماقچی بولار ایدی.

علی خان بوکه‌یخان بر وقت رادلوفغا روسیانگ شدتلی سیاستنده‌ن وه مهاجرت أداره‌سینگ حقسزلقلاریندان شکایت ایتب سویله‌گه‌ن. رادلوف اونگ حکایه‌سینی تیگلاب بولوب: «کوچلوله‌رنگ کوچسزله‌ر أوستنده حکمرانلیغی بوتون دولتله‌رنگ طبیعی قانونی نیگیزیدر. أوزیگز روسلاردان قورونوب، اونلارغا قارشی أوزیگزنی وه أوز ییریگزنی

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالىلەر ... تولۇپلىمالار ئامبىرى

قوری آلماس ایکەنسز، روسلار سزنگ یېرلەرنی تارتیب آلوغا حقلیدر-
لار» دیب جواب قایتاردی. اونگ بو سوزلەرینی ایشیتکەچ علی خان
درحال توروب چیقب کیتکەن. اوکوندەن سوڭ علی خان رادلوفنگ
اسمینی ایشیتکەندە هیجاناغا کیلەر ایدی.

رادلوف بیلەن سیاسی موضوعلار اطرافندا مناقشە ایتو فائدەسز
بر نەرسە ایدی. رادلوف سیاسی مسئلەلەر بیلەن علاقەدار بولماس ادا
ایدی. نقط او أوزینگ کوچلونگ کوچسز اوستندەکی حاکمیت
حقی اوستندەکی نظریەسینە تورکولوژی ساحەسنداغی نظریەسی کبی
حقیقت دیب ایناتار ایدی.

روس آقادەمیکی وە تورکولوغ رادلوفنگ روسلارغا وە بزگە
قاراشی شوندان عبارت ایدی.. رادلوفنگ تورکولوژی اوچون قالدیر-
دیغی اثرلەرینە کیرەکلی قیمتنی بیروویمز کیرەك. فقط اوندا مخصوص
بر تورك محبتی وە بالخاصە بزنگ روس ایمپەریالیزمی یوکی آستندا
جیکدیکلەریمزگە قارشی بر مرحمت تویغوسی ایزلەب بولمایدر.

چوقای زادە مصطفی

هامش: — رادلوفنی ایسلەو مەنگ رادلوف کتابلاری توپلامینی
خاطرلاتدی. ۱۹۲۱ نچی ییلی تیفلیسدە ایسکی کتابچیلاردان رادلوف
نگ «تورك اوروغلاری خلق ادبیاتی نمونەلەری» ایلە یەنە مسلمان شرقینا
دائر بر قانچا نادر کتابلار اوچراتقان وە سوڭ پارەمنی بیریب شولارنی
آلغان ایدم. او زمان تیفلیسدە آنقارا بویوك ملت مجلسی حکومتی ممثلی
بولوب تورغان کاظم بیك (سوکرادا ازمیر والیسی کاظم پاشا، حال
حاضردا تراکیادا اوردو قوماندانی) بوکتابلارنی تانیشماق اوچون
بیریب تورومنی سورادی. مەن دە کتابلارنی اوکشینگ اوینە یوباردم.
بر نیچە هافتا اوتکەندەن سوڭ کاظم بیك گە کتابلاریمنی ایستەب مراجعت
ایتدم، اوکشی «کتابلاریگزنی کیلەجەك آنقارا کتبخانەسینە سزنگ هدیە-

گز دیب آنقاراغا یوباردم» دیب جواب بیردی. ایشیتدیگمە کورە
آنقارا کتبخانەسندە رادلوف کتابلاری بارمش. غالبا شو مەنم کتابلاریم
بولسا کیرەك. ایمدیلك مەنی قیزیقتراتورغان بر نقطە بو کتابلارنگ
کتبخانەنگ رسمی دفترندە «تورکستانلی فلانچیدان هدیە» دیب قید
ایتایب-ایتلمەگەنلگیدر... چ. م.

*

شرقی تورکستانغا دائر علمی بر اثر

بەرلین یوکسەك تەخنیك مکتبینگ یول سالو ایشلەری بولومینی
بتیرگەن ملتداشلاریمزدان فوأد قازاق بیك یاقیندا شرقی تورکستان
یوللاری حقندا آلمانچا بر دوقتورا یازدی ایدی. دوقتور فوأد قازاق
بیكنگ کیگ کتلەنی دە قیزیقتراتورغان «شرقی تورکستان بویوك
دولتلەر آراسندا» ناملی بو علمی اثری عمومیتلە شرقی آوروپانی،
آینیقسا روسیانی وە بوکا قاراشلی وە بو دولتنگ تأثیری آستنداغی
آسیا أولکەلەرینی أورگەنو اوچون قورولغان بر آلمان جمعیتی طرفندان
نشر ایتیلیب ساتیشغا چیقاریلدی.(*)

اثر ۱۶۰ بیتلك بولوب باشلیچا ایکی قسمغا بولونمشدر. ۶۰ صحیفە-
دەن عبارت ایلك قسمندا شرقی تورکستاننگ جیگەرەلەری، طبیعتی،
اقلیمی، مساحەسی، خلقی، تیغیزلغی، ختای أدارەسی، ختای خلقینگ
بویو تورونغندان قورتولوش حرکتلەری، ۱۹۳۱—۱۹۳۴نچی ییللارداغی
خلق قوزغالانی، خوجالغی (زراعتی، باختاچیلغی، مالدارچیلغی، آوچیلغی،
بیرباپاقلاری)، احمالاتی، تجارتی وە یوللاری حقندا معلومات بیریلمشدر.
اثرنگ قالغان ۱۰۰ صحیفەسندە اوتکەن عصرنگ ۷۰نچی ییللاردان
بویان بویوك دولتلەرنگ شرقی تورکستانداغی مستملکە سیاستی حقندا
بحث ایتلمەکەدەدر. بو مهم قسمدا روسیا، اینگلتەرە وە یاپونیانگ

(*) Dr. Fuad Kazak. **„Ostturkistan zwischen den Grossmächten“.** Ein Beitrag zur Wirtschaftskunde Ostturkistans. Königsberg (Pr.) und Berlin W. 35. Ost-Europa Verlag. 1937. 160 Seiten Kartoniert 7.50 RM.

شرقی تورکستاناغی رقابتلەری، شرقی تورکستاننی غربدان ساویت روسیا حاکمیتی آستنداغی غربی تورکستان ایله، جنوبدەن هندستان، شرقدان ختای ایله باغلایتورغان یوللار وه بو یوللارنگ انکشافی قاتناشو باقیمندان اهمیت وه مقایسەسی، شرقی تورکستاننگ روسیا، هندستان، ختای وه آفغانستان ایله تجاری مناسباتی حقلارندا مهم معلوماتلار تویلانمشدر. روسچا، انگلیزچه، آلمانچا، فرانسزچه وه تورکچه نشریاتغا تایانیب یازیلغان بو جدی اثرنگ سوگینا شرقی تورکستاننگ، قومشو أولکەلەر ایله باغلانیشینی کورسەتەتورغان بر خریطه هەم قوشولمشدر.

بوندان آلتی یل بورون نشر ایتلگەن دوقتور طاهر شاکر بیکنك «کوچەبه خوجالغینگ آنا خطلاری» نام علمی اثری ایله (بو اثر حقندا «یاش تورکستان»نگ ٢٦نچی سانندا بحث ایتلمشدر) دوقتورفوأد قازاق بیکنگ شو یل باسیلیب چیققان شرقی تورکستان حقنداغی علمی اثری تیلیمزنی بیلمەگەنلکدەن یرلی شرائطنی لایقیله آگلای آلمایتورغان بعضی آوروپالیلارنگ تورکستان بیلگیسینی اولغونلاشتروغا خدمت ایتوچی مهم اثرلەردر. کاشکه اولتچیل قورومـلار آوروپا ترتیبنده یازیلغان تورکستانغا دائر شوندەك علمی اثرلەرنگ تورکچەسینی نشر ایتوگه اورونسایدیلار. توقتامش اوغلی.

*

مسلکداش تورکستانلی قارداشلار ایله برکیگەش

(هندستاندان)

بوکونکی دنیا ایشلەریگه خصوصاً ملی، اجتماعی وه دینی مقصدلارغا ایریشمه کده مطبوعات انسان تەنندەگی قان کبی اورون توتماقدادر. هەر بر فرد أوزینگ شخصی، ملی، اجتماعی وه دینی موفقیتی اوچون برنچی قاتاردا مطبوعاتغا محتاجدر، باشقا سوزلەر بیلەن آیتقاندا هیچ بر ایشگه بیلیمسز، بتیمسز یتیشیب بولمایدر. آیذقسا بزلەر کبی اطرافغا تارقالیب کیتکەن تورکستان فرزندی اوچون هەر نەرسەدەن

اول، مطبوعات کیرەك. فقط مطبوعات قانچا مهم بولسا، اونی چیقاریب دوام ایتدیرمەك ده شونچا آغیر بر مسئلەدر. هندستان مرکزی دهلیده چیقاتورغان اوچ تیلدەگی «صدای مهاجرین» مجموعەمیز نیمه اوچون بردەن توختاب قالدی؟ چونکه تورلو مملکتلەردە یاشاوچی مهاجرلەر اوگا یاخشی توجه ایتمەدیك. اگر دهلیدەگی تاشباسما یانیغا ینه بر میخ چاپ ماکینەسی آلیب بیرو یولی قیدیریلسایدی، مجموعەمیزنی چیقاریب تورو تەخنیك باقیمندان دا قولایلاشار ایدی. بر چاپ ماکینەسینی ٨٠٠ هندستان روپیەسیگه تدارك ایتو ممکن بولاتورغاننغا اوخشایدر. اگر مهاجرتدەکی یورتداشلاریمز آراسندا فداکار، همتلی بر کشی تاپیلیب، شوندای بر ماکینەنی آلیب بیرسەیدی، مسجد، مدرسه وه کوپروك سالغاندەك وه یا قودوق قازیغاندەك خیرلی بر ایش قیلغان بولور ایدی. تورکستانلی خواجه نذیرجان.

پشاوار، ٣١ اییول ٩٣٧

*

«پراودا» اکمل اکرام نی عیبلەیدر

I— ١نچی سەنتابردەن اعتباراً یەگی (١٩٣٧-١٩٣٨نچی) اوقو یلی باشلانووی مناسبتیله مکتب ایشلەرینگ باریشیغا حصر ایتلگەن «پراودا»نگ عینی تأریخلی سانداغی باش مقالەسندەن توبەندەگی جملەلەرنی کیترەمیز:

«مکتب ایشلەریگه قارشی مسئولیتسز وه جنائی قاراشنگ ایگ آیدین مثالی اولاراق أوزبیکستان معارف قومیسارلغی ایله بعضی دائره وه شهر فرقه قومیتەلەری هەم شهر شورا لارینی کیتریب بولادر. مثلاً تاشکندده سالیناجاق یەگی مکتب بنالارینگ ١نچی آوغوستگەچه یاریمیسیدا حاضر بولماغان. سمرقند، لەنینسك(١)، تاشلاق وه میتاندا سالیناجاق مکتب بنالاری اوچون بیلگیلەنگەن آغاچلار اطرافغا ساتیلیب کیتکەن.

(١) ئەسەکه قیشلاغی بولسا کیرەك.

ئەۋلاد گۆرۈپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com

كابى بالتاباى اوغلى وه باشقالار «اجنبى دولتلەرگە ساتيلغان بورژوآ ملتچى شايكاسى» ديب عيبلەنمەكدە وه بو «بانديتلار»نگ اوز توپلانيشلارندا اكمل اكرام شرفينه آراق وه باشقا تورلو ايچكيليكلەر ايچكەنليكلەرى يازيلماقدادر.

*

توركستاندا قوميسارلارنى ايشدەن قووش دوام ايتمەكدە

اينگليز غازيتاسى «دەيلى تەلەغراف» موسقوا مخبرينگ يتكيزديگى خبرگە كورە، تاجيكستان ساويت حكومتى باشلوغى عبدالله رحيمباى، زراعت قوميسارى اوربانوف، معارف قوميسارى حسن اوغلى، ارزاق قوميسارى عظيمجان اوغلى، صنايع قوميسارى عبداللهاوغلى، يگيل صنايع قوميسارى محمدسعيد اوغلى لارى «ملتچيلك وه خلق دوشمانلغى» ايله عيبلەنيب محكمەگە بيريلمشلەردر. بونلاردان باشقا بورونغوتاجيكستان فرقە قوميتەسى باش كاتبى شادونس (ئەرمەنى)، فرقە خادملەرندەن عابدين اوغلى وه باشقا برقانچالارى «خلقدوشمانى»اولاراق اعلان ايتلمشلەردر.
(«دەيلى تەلەغراف» 11. IX. 37).

تورلو خبرلەر

سابق شمالى قافقاسيا حكومت باشلوغى وفات ايتدى.

سابق شمالى قافقاسيا جمهوريت حكومتى باشلوغى عبدالمجيد (توپا) چەرمويف شو يل آوغوستنگ ۲۸ ندە اسويچرەنگ لوزان شهرندە وفات ايتمشدر. مرحومنگ جنازەسى پاريسگە كيلتريليب، ٤نچى سەنتابردە كومولمشدر. ييرى يومشاق بولغاى !

باشقارمادان: اورون آزلغندان، «پراودا» ايله «جمهوريت» غازيتالارى آراسنداغى مناقشە توغروسندا يازيلغان مقالە ايله «بين الملل تورموشدان» باشليقلى يازونى بو سانغا كيرگيزە آلماديق.

أوزبيكستان معارف دائرەلريندە اوتوروب آلغان بورژوآ ملتچيلەر مكتب بالالارى وه اولارنگ آتا-آنالارينى ناراضى قيليب قويوش اوچون قوللاريندان كيلگەن حركتلەرنى ايشلەمەكدەدرلەر. اتفاق حكومتى طرفندان مكتب اوچون تعيين ايتلگەن آقچا باشقا طرفغا صرف ايتلمەكدەدر.

مكتب بالالارينگ آتا-آنالارى مكتبلەردە روس تيلى درسيگە هيچ اهميت بيريلمەگەنيدەن شكايت ايتمەكدەدرلەر. أوزبيك بالالارى اوچون موندان دا آرتيق حقارت بولورمو؟!

بو كيبى رذالتنگ بوتون مسئوليتى تنقيدنى هيچ ياراتمايتورغان وه معارف قوميسارلغنداغى بورژوآ ملتچيلەرينى حمايە ايتوچى يولداش (اكمل) اكرام بوينيغا توشەدر.»

II— «پراودا»نگ ۳۷ .۹ .۳ تأريخلى ساندا «بورژوآ ملتچيلەر حمايەچيسى وه ياردامچيلارى» باشلقلى، «پراودا» ووستوكا» ايله «قيزيل أوزبيكستان»نى باشقاروچيلارغا وه اكمل اكرامغا قارشى بر مقالە باسيلغان. بو مقالەدە ايلبيك، عثمان ناصر وه چولپانلارنگ بورژوآ ملتچيلەر خادملەرى ايكەنلگى دە سويلەنمەكدە وه «پراودا ووستوكا»نگ باش محررى حسن اوغلى ايله ماليه قوميسارلغى، تاشكند شهر شوراسى وه «قيزيل أوزبيكستان» باشلوقلارينگ ملتچى وه زيانچيلاردان بولغانلغى آلغا سورولمەكدەدر.

III— «پراودا»نگ ۳۷ .۹ .٦ تأريخلى ساندا، «أوزبيكستان مركز فرقە قوميتەسندەگى بويوك حمايەچيلەر قاناتى آستندا» باشليقلى مقالەدە، «بورونغو» تاشكند شهر شوراسى رئيسى عبدالحى تاجى، اونگ اورونباسارى، ميرحميد خواجە، أوزبيكستان مركز فرقە قوميتەسينگ «بورونغو»

Verantwortlich für Verlag und Redaktion: Dr. Tahir Schakir, Berlin-Wilmersdorf
Buchdruckerei „VIKTORIA“ GmbH., Charlottenburg 1, Spreestraße 8
مسئول مديرى: دوقتور طاهر شاكر.

یاش توركستان

توركستاننگ ملی قورتولوشی اوچون كورەشوچی آیلق مجموعه

باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

1929نچی ییلنك دەقابر- ندەن چیغا باشلاغان	اوقتوبر (برنجی تشرین) 1937 (1356 هجری)	سان 95

بو ساندا:

1	— توركستاندا سیاسی پوغروم، اونك معنا وه اهمیتی	باش مقاله
2	— توركستاندا ملتچی غروپلار	* * *
3	— توركستان ملی ادبیاتی اطرافندا	طاهر
4	— توركستان ادیبلەری وضعیتی	اوقتای
5	— «جمهوریت» وه «پراودا» غازیتالارینگ «دوستلق غاوغالاری»	مچ.
6	— توركستان، قافقاسیا وه اوقراینا خلقلارینگ ملتلەر جمعیتینه مراجعتی	جانای
7	— توركستانغا دائر یەگی آلمانچا نشریات	توقتامش اوغلی
8	— بین‌الملل تورموشدان	م.
9	— توركستان مهاجرلەری آراسندا	
10	— توركستان خبرلەری: توركستاندا پاختا توپلاش ایشی قالای باراردر؟ معارف جبهەسندە، قولخوز آدارەلەری قولخوزچیلارغا ایش حقی بیرمەیدر	

Yach Turkestan

Septembre 1937 (Le Jeune Turkestan) No. 94

Revue mensuelle

Organe de défense nationale du Turkestan

Rédacteur en Chef: **Mustafa Tchokai-Oghly**

بولیمزغا توغرو كیلگەن بوتون یازولار اوچون مجموعەمزنگ بیتلەری آچیقدر. باسیلماغان یازولار قایتاریلماس.

آبونه شرطلاری:

ییللغی 100 فرانسز فرانقی، آلتی آیلغی 60 فرانق، اوچ آیلغی 30 فرانق.

توركستان تورك گەنچلەر برلگینك

10نچی ییل دونومی

استانبولدان باشقارمامیزغا یازیلغان بر مكتوبده بیلدیریلدیگینه كوره، اونداغی توركستان تورك گەنچلەر برلگی ۳۷ .۸ .۲۹ ده، توش چاغی ساعت ۱۵ ده سلطان احمددەگی بناسندا، قورولوشینگ ۱۰نچی ییل دونومینی بایراملامشدر. بایرامنگ كوب كوگللو كیچكەنلگین «جمهوریت»- نگ، ۳۷ .۸ .۳۱ تأریخلی ساندا دا اوقودوق.

مجموعەمزغا تیيشلی هەر تورلو یوللانمالار اوچون آدرەس:

Mustafa Tchokai-Oghly

7, Square de la Fontaine

Nogent s. Marne (Seine)

France

معارف جبهه‌سنده— «سوسياليستيك قازاغستان» غازيتاسى بر سه‌نتاـ
بر تأريخلى سانندا «مكتب ايشيكى آچيلدى» باشليقلى باش مقاله‌سنده
بوييل قازاغستاندا باشلانغيچ، اوتالاو وه اورتا مكتبله‌رگه ۹۹۲ميڭ،
ته‌خنيكوم، ايشچى فاكولته‌سى وه تورلو اينستيتوتله‌رده ۳۰ميڭ قادار
كشى اوقوياجاغينى سويله‌ب ماقتانسا عينى غازيتانڭ ۲ سه‌نتابر سانندا
قازاغستاننڭ مركزى آلماـآتا حقندا «آلماـآتا اوقوييلينى اويوشتريلغان
برحالدا باشلاى آلمادى» ديگه‌ن باشلوقدا بريازى چيقدى.. بو يازيدا
«اوقوييلى حاضرليغينڭ قالاى بولغانينى ايلك كون ياخشى كورسه‌تب
بيره‌در. اوقو ييرله‌رينڭ، مكتبله‌رنڭ، نشريات أداره‌له‌ري—باسماخانه‌
له‌رنڭ، كتاب مغازه‌له‌رينڭ قانداى كه‌مچيلكله‌ري بارليغى شو كونى
آچيلادر. بز اوقو باشلانغان كونى پاى‌تختده‌كى برقانچا مكتبله‌رنڭ
ايشينى يوقلاب كوردوك. شونڭ أوزنده‌ياق اوقو ييلى حاضرلغندا كوب
كه‌مچيلكله‌ر بولغانليغى آڭلاشيلب قالدى» ديدر.

عينى غازيتانڭ ۳۷ . ۹ . ۲۰ تأريخلى سانندا «مكتب سالو ايشنده
كى كه‌مچيلكله‌ر تيز جويولسين» ديگه‌ن بر يازيدان مكتب بناسى مسئله‌
سنده‌كى آغيرلقنڭ بوييل ده عينى حتى برآزدا فنا برشكلده دوام ايته‌
جه‌كى آڭلاشيلماقدادر. تورلو شهرله‌رده‌كى مكتب بناسى سالو، تعمير
ايتو ايشينڭ فجيع منظره‌سينى تصوير ايتب كيلگه‌ن غازيتا «آوول مكتبله‌
رينى سالو، توزاتو ايشى باريسى بوندان دا ناچار» ديدر.

عينى غازيتا ۲۱ ايبول تأريخلى سانداغى «معلمله‌رنڭ بيليمين تو-
لوقلانديراتورغان قورسلار توغريسندا» باشلوقلى يازيسندا اوتكه‌ن ييل
اوتكه‌زيلگه‌ن معلمله‌رنى شهادتنامه آلو امتحانينا تابع توتو ايشى نتيجه‌
سنده بيليمى يتيشمه‌گه‌ن كوب گنه معلمله‌رنڭ ايشده‌ن قوولديغينى، بوييل
ايسه مكتب ياشنداغى بالالار سانينك آرتديغينى، بو احتياجنى كوره‌رلك
درجه‌ده يه‌گى معلم چيقاريلا آلماديغينى بوصورتله معلم يتيشمه‌گه‌نلگى
آغيرليغينڭ برآزدا آرتقانينى سويله‌يدر.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

توركستاندا سياسى پوغروم، اونك معنا وه اهميتى

توركستان «ملى» ساويت جمهوريتله‌رى حكومتله‌رى دائره‌سنده
اوتكه‌زيلگه‌ن تازالاولار «ياش توركستان»نڭ اوتكه‌ن ۹۲ — ۹٤
سانلارندان اوقوچيلاريمزغا دا معلومدر. بوتون توركستان جمهوريتله‌رى
حكومتله‌رى باشسز لانديريلدى. فيض‌الله خواجه، شيرين شاه شاه‌تيمور،
عبدالله رحيمباى، آيتاق اوغلى نادر باى، قازاغستان «رئيس جمهورى»
قولومبه‌ت اوغلى اوزاقباى، عيسى قاى اوغلى (قيرغزستان حكومتى
باشلوغى) وه برقانچا باشقا قوميسارلار «خلق دوشمانى» اعلان ايتلديله‌ر.
توركستانليلار ايچنده‌ن «ملى فرقه» مركزى قوميته‌سى برنچى كاتبلگينه
ايريشه بيلگه‌ن برگنه‌كشى اكمل اكرام اوزى ده «بورژوا ملتچيلگى»
شبهه‌سى آستينا توشوب ستالين قاناتى آستنداغى داگى‌نڭ سوك كونله‌رينى
ياشاماقدادر.(*) «پراودا ووستوكا»، «قيزيل أوزبيكستان»، «ساويت
قيرغزستانى»، «تاجكستان قوممونيستى» وه‌باشقا بر قاتار غازيتالارهيئت
تحريريه‌سى قولاتيلدى. اديب، يازوچيلار صفى تازالاندى. باشقا تيلده
تونوق ترجمه‌سى ممكن بولماغان روسچا «پوغروم» سوزينڭ افاده
ايتديكى حادثه چين معناسندا تطبيق ايتيلمه‌كده‌در.

بوكشيله‌رگه يوكله‌نمه‌كده بولغان عيب حقيقتغا اويغونمودر؟ مثلا
اكمل اكرام وه عبدالله رحيمباى‌لار حقيقتاً ده «ملى بورژوآ» نڭ
ياشيريلغان كشيله‌رى وه خارجداغى توركستان «آق مهاجرله‌رى»(بولشه‌
ويكله‌ر بزنى شونداى ديب ده آتايدرلار) خبرچيسى بولوب تورغانلارمى؟
ظاهراً اوز حركتمز شهرتينى آرتيرو باقيمندان بزنڭ بو سورغوغا اونى
تصديق ايتب جواب قايتاريشمز كيره‌ك ايدى. بو توركستاندا روس
پروله‌تارى ديكتاتورليغى تاشلانديلارينى وه اوزومزنيڭ ده «خلق‌دوشما‌

(*) شو مقاله تيريلگه‌ندان سوڭ آلنغان خبرله‌رگه كوره، اكمل اكرام فرقه مركزى
قوميته‌سى كاتبلگنده‌ن وه فرقه‌دان چيقاريلاراق محكمه‌گه بيريلمه‌كچيدر.

(3777)

نی» دیب تانیب وه تانیتب کیلدیکلهریمز شخصلارنی اوز قاتاریمزغا آلناق بزنگ اوچون اوجوز بر رهقلام بولورایدی. یوق، بوکشیلهر بزنك کشیلهریمز بولماغانلار وه بولا دا آلماسلارایدی. مسلمان تورك ملتچیلهری بولوب توروب بیز عبدالله رحیمبای کبی سوغشچان خداسز لارباشلوغینی قالایچا اوز ایچمزگه آلایلهجهکمز؟ بزیمله عبدالله رحیمبای آراسندا بر مفکوره باغلانیشی بارلیغینی چیقارا بیلمهك اوچون موسقوا «پراودا»سی (۳۷ .۹ .۱۲) عبدالله رحیمباینی «خوقند حکومتی اعضاسی» قیلیب کورسهتهدر. بو طبیعی «پراودا»نگ عادت ایتب آلدیغی قیزیل یالغانلارندان بری گنهدر. اوز کوروشی وه موسقوانگ بویروغی ایله شو موسقوانگ ایکنچی مالایی فیض‌الله خواجهنی محو ایتب یورگهن اکمل‌نگ «ملی بورژوآ» طرفداری وه اونگ «آگهنتی» بولو احتمالی بارمی؟

بوکون موسقوا طرفندان هایدالیب فجیع عاقبتلهرینهطرف کیتمهکده بولغان بوکشیلهر ملتمزنك میگلهرچه سایلانغان ییگیتلهرینك قیزیل موسقوا طرفندان محو ایتیلیشنده قاتناشغان خائنلهردر. طبیعی بونداى تیپلهرنگ چین تورکستان اولتچیسی، تورکستان یورتچیسی وه ملی قورتولوش کورهشچیلهری بیلهن هیچ قاندای قاتناشی بولاآلمایدر. فقط بوکشیلهر بزیمله هیچ قاندای باغلانیشلاری بولماغان حالدا دا «ملتچی» بولوب چیققان بولسالار، بو هر نهرسهدهن اول ۲۰ ییللق ساویت «ملی سیاستی»نگ افلاسینی وه بزنگ یورتمزدا روس بولشهویزمنه زمین بولماغانلیغینی تینمای کورسهتیب کیله یاتقان اورونوشلاریمزنگ حقلیلغینی کورسهتهدر.

فقط بو قاداری دا بزنگ حقلیلیغمزنی قولایغنا اثبات ایتکهن بولوب قالا آلار ایدی. یوق، موسقوا طرفندان اوتکهزیلمهکده بولغان سیاسی پوغرومنگ بو اکمل، عبدالله رحیمبای، عیسیقای اوغلیلاری وه باشقالارینگ «بورژوآ ملتچی»لکلهرندهن باشقا، دها چوقور یاتاتورغان سببی بار.

بو، قوولغان «ملی» ساویت جمهوریتلهری رئیس جمهورلهری، حکومت باشلوقلاری، «ملی» فرقه مرکزی کاتبلهری بوتونیسی دیهرلك

تورکستاندا روس بولشهویزمی طرفندان یتیشتریلگهن کشیلهردر. بوتونیسی موسقوانگ قیزیل روس مکتبندهن یتشکهن، تورکستان خلقی ملی منافعینا قیلغان خیانت وه بو صورتله روس ایمپهریالیزمینه کورسهتکهن صداقتلهریله بوتون تازالاولاردان کیچیب کیلگهن مطیع مالایلاری ایدی. ایمدی بوکشیلهر بوتونیسی قیزیل موسقواغا اونامای قالغان بولسالار، بونگ سببینی اونلارنگ «بورژوآ ملتچیلگنده» ایمهس، موسقوا بولشهویزمینگ مفکوره وه سیاستنده بردهن بره اورتاغا چیققان آلماشنودا قیدیرو کیرهك.

موسقوا بولشهویکلهری بردهن بره بوتون روس کیچمیشی تأریخینی یاقلاو، ماقتاو یولینا توشوب کیتدیلهر. ایمدیگهچه روس تأریخی بولشهویك پروفهسور پوقرووسکی‌نك باشلادیغی «روس تأریخینی مارقسلهنین»چه کورو دیگهن یولدا ترتیب ایتیلگهن‌اثرلهردهن اوقوتولوب کیلهر ایدی. ایمدی ایسه بو اثرلهر بوتونیسی «زیانچی»، «تروتسکیچی»اعلان ایتیلب منع ایتلگهن..

کیهف قنیازی ولادیمیر، قنیاز آلهکساندر نهوسکی، موسقوا قنیازلاری دمیتری دونسکوی، ایوان قالیتالارله ۳ نچی ایوان هم قانخور ٤نچی ایوان (بو ٤نچی ایوان قازان ایله آستراخان‌نی استیلا ایتکهن کشیلهر) کبی پوقرووسکی «تأریخی مکتبی» طرفندان تأریخ قبرستانینا کوموولوب یوباریلغان کشیلهر ایمدی قایتادان ایسکیده، چارلق زماننده بولغانی کبی روسیا تأریخینگ مقدس شخصیتلهری یرینه چیقاریلماقدادرلار. شونگ کبی ایسکیده «مسلمانلارنی» تربختاوسز قریب کیلگهن روس تأریخی افسانهوی شخصیتلهری «ایلیه مورومهتس»، میقولا سهلیهنینوویچ»، «آلیوشا پوپوویچ»دا بر داها تیریلتیلیب تأریخ صحنهسینه قویولماقدادر. شو قنیاز وه چارلار طرفندان استیلا ایتیلگهن اولکه، مملکتلهر خلقلارینگ قانی بیلهن یازیلغان روسیا تأریخی ایمدی دنیا تأریخینگ ایگ پاك وه مقدس بر صحیفهسی، روسیادا استیلا

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com

ایتیلگەن خلقلارغا حیات سووی بیرگەن بر«جنت» حالنده کورسەـ
تیتمەکچی بولادر..

انقلاب دورندەن اول اونوتولا باشلاغان روس یازوچیلاریایچنده
ایگ ارتجاعچیسی غونچاروف،اوشینسکی وە باشقالاری اثرلەری یەـ
گیدەن روس ادبیاتینگ مقدساتی درجەسینە چیقاریلماقدادر.

قیسقا قیلیب ئەیتکەندە ایسکیدە، چارلق دوری باشلانغیچ وە اورتا
مکتبلەرندە اوقوچیلارنی قارشیسندا باش ایگیب تقدیس ایتیشکە مجبور
ایتلگەن، دارالفنونلاردا شدتلە تنقید ایتلگەن شخصیتلەر قایتادان تیریلترید
لیب، بویالیب، بیزەلیب اورتاغا چیقاریلماقدادرلار. کیچەگی کونگەچە
بوتونلەی تەرسینی اوقوب ایشیب کیلگەن ساویت مکتب شاکردلەری
دە ایمدی بونلار قارشیسندا باش ایگیشکە مجبوردرلەر.

ساویت روسیانك اطراف غیرروس أولکەلەردەکی «بین‌المللچیلك»
سیاستی، بوش سوزدەگنە بولسا دا روس ملتچیلگنە قارشی کورەش یوـ
روتکەن بولوب کورونووی وە بو سایە دە روس استیلاسی ایزلەرینی
کاغددەگنە یترگەنلگی ادعاسیلە هیچ بولماغاندا بعضی بر سادە دللەرنك
ذهنینی قازانا بیلمەك احتمالی بار ایدی. موسقوا متعصبلارینگ متعصب
طلبەسی اکمل اکرام، عبدالله رحیمبای وە باشقالاری ایمدیگەچە
ایشیتدیکلەری روس بولشەویکلەری سوزینە ایناتیب روس تأریخینی قانلی
بر استیلا تأریخی وە روسیانی دا زورلە استیلا ایتیلگەن أولکەلەر
خلقلاری اوموزینا قورولغان بر دولت دیب تانیغان بولا آلادرلار.
ایمدیگەچە «مارقس ـ لەنین»چە تأریخ کوروشی دیب قبول ایتیاب کیلگەن
بو قاراش یرینە بردەن برە چارلق دوری تأریخ مکتبینگ عینی دیمەك
بولغان «ستالین تأریخ نظریەسی» کیلب قالدی. دیمەك قیزیل بایراق
آستندا یەگیدەن روس ملتچیلگی توغماقدادر. ایمدی سز «اتفاق پرولەـ
تاری»، «اتفاق پرولەتارینگ اطراف ملی‌أولکەلەرگە یاردەمی» دیگەن
کبی تعبیرلەرنی ایشیتمەیسز. هەر یردە «روس پرولەتاری»، «اولوغ‌روس

خلقی»، «ملی أولکەلەرگە اولوغ روس خلقی وە روس پرولەتاری
یاردەمی»ندەن‌گنە یازادرلار. اطراف أولکەلەردە بو یەگی ملتچی‌روسلق
سیاستینی یوروتمەك اوچون دە یەگی کشیلەر کیرەکدر. اکمل اکرام،
عبدالله رحیمبای وە عیسی‌قای اوغلیلاری بو اشکە یاراەایدرلار. طبیعی
اونلار میرشبلك، تیلماچلقدا حالا دا موسقوالی خوجاینلەرینگ دیدیکلەـ
رینی تکرارلاب، اونگ بویوروقلارینی ایشکە آشیریشقا اوروناجاقلارـ
در. فقط اونلار بوگا رغماً ایسکی روسیا «قهرمانلاری»نگ صادق مریدـ
لەری بولا آلارلارەی؟ بلك دە هەر بر نورمال انساندا بولووی قطعی
بولغان بر حادثە یوزکورسەتب، بو موسقوانگ ساتیلق مالایلارندا دا
انصاف، وجدان حرکتکە کیلب «ستالین تأریخ مکتبی» قاراشینگ توـ
غرولغینا بر شبهە توغوب قالماسلیغینی دا بیلیب بولمایدر. ستالین سیاستینك
یەگی یولی اوچو بو کشیلەر دە اولدوقچا «انقلابچی» بولوب کوروندیـ
لەر. بونلارنگ «ستالین تأریخی یولینا» انصاف وە ایناچلە توشوب
کیتەجەکلەری شبهەلی کوروندی. مەنە شونگچون دە اونلارنی آلماشترو
وە اولدەن «ملتچی» قیلیب عیبلەب قویو لازم تاپلدی. «ایتینی أولدرـ
مەکچی بولغان بر خوجاین اولدەن اونی قوتورغان دیب اعلان ایتەر»
دیگەن بر روس ضرب‌المثلی بار. شونگ کبی ستالین دە اوزینگ
تورکستاندان تاپیب آلغان ایتلەرینی أولدورمەکچی بولغاندا اولدەن
اونلارنی «قوتورغان ملتچی» دیب اعلان ایتمەکدەدر.

انقلابنگ أیلك کونلەرندە بولشەویکلەرگە تورکستان ملی‌انقلابچیـ
لاری کیرەك بولدی. او زمان سلطان‌بیك خوجان اوغلی، اسماعیل سعدو
قاص‌اوغلی، سعدالله تورسون خواجە اوغلی، نظام‌الدین خواجە، کوموش
علی بوری اوغلی، قهقەجان هەم بەکی بیردی اوغلیلاری، عوض‌بای
اوغلی وە باشقالارنی آلدیلار. بولشەویك حکومتی اورناشیب آلغاندان
سونگ «ملی قورتولوش انقلابی» شعاری یرینە مرکزلەشکەن روسیا
جمهوریتی قورو فکری قائم بولدی. یوقاریدا اسمی کیچکەن تورکستانـ

ليلان آرتيق ايشكه يارامادىلار، اويغا سيغماديلار. اونلار قوواوب يېرينه اكمل اكرام، عبدالله رحيمباى كبى ملتچيلك يوقماغان كشيلەر كيتريلديلەر.

ايمدى بو «ساويت روسيادا ياشاوچى خلقلار»نڭ «برادرلگى»ندەن بحث ايتوچى «يالغان سوزلەر» دورى دە كيچدى؛ بويالماغان، هيچ بر پەردە ايله اورتولمەگەن قيزيل روس ملتچيلگى، قيزيل روس ايمپەرياليزمى دورى باشلانادر. بو دوردە اطراف أولكەلەر، آينقسا توركستان كبى يېرلەردە هەر قانداى جنسدەن بر فكر صاحبى بولووى احتمالى بولغان كشيلەر يارامايدر. اكمل اكرام، عبدالله رحيمباى لارنڭ موسقوانڭ اوزندەن گنه أورگەنگەن «مارقس ـ لەنين» يولى بيلەن توشونه بيلديكلەرى قادارى‌غناسى‌دا يارامايدر. بو ايشكه اكمل اكرام ياردەمى بيلەن قولاتيلغان فيض‌الله خواجه يېريگه كيتريلگەن چەكيست عبدالله كريم اوغلى كبى كشيلەر قيديريلادر.

روس بولشەويكلەرى طرفندان توركستاندا اوتكەزيلمەكدە بولغان سياسى پوغرومنڭ معنا وە اهميتينى بز مەنە شونداى كورەيمز.

*

توركستاندا ملتچى غروپلار

«قازاغستانسكايا پراودا» غازيتاسى حالا دە بزنڭ توركستانداغى محلى ملتچى عنصرلارله باغلانيشمز حقنداغى افشاآتندا دوام ايتمەكدەدر. اوتكەن ييل سوڭندان آليب بو غازيتا بزگە ١٥ قادار مقاله حصر ايتدى. بو مقالەلەردەن مهمچه بر قسمى قازاغستان فرقه مركزى تشويقات شعبەسى باشلوغى قابل اوغلى الياس طرفندان يازيلمشدر. بو، الياسنڭ عقلسز باشندان چيققان بولشەويك بيلچيللگندەن باشقا بر معناسى بولماغان مقالەلەرنڭ بوتونيسندە، توركستاندا ساويت حكومتى يوتوقلارينڭ بويركلگى، اگردە «ياش توركستان»، وە بالخاصه اونڭ باش محررينڭ شخصاً بيرگەن تعليماتيله يوروتولمەكدە بولغان ملتچى عنصرلار زيانچيليغى بولماسايدى، ايشچيلەرنى زهرلەمەسەلەر، ترەن قضالارى

ايشلەمەسەلەر، ياپون-آلمان ايمپەرياليزملەرى فائدەسينه جاسوسلق ياساماسالار ايدى دهادە كەتتە بولور ايدى—ديگەن مضمون چيقادر. بو الياسنى تيڭلاساڭز توركستان قازاق جمهوريتى ايچندە هيچ بر أدارە تارماغى يوقدركه اونڭ باشينا «ياش توركستان» طرفندان بيلگيلەنگەن بريسى چيقب اوتوروب آلماغان بولسون. بز بو نقطەدە الياسغا قارشى چيقمايمزدا. اونڭ ديديكى كبى دە بولسون. اولا بيلسين، كه بركون كيلب شو الياس اوزى بزنڭ كشيلەرمزدەن بلك دە داها يامانراق ياپون-آلمان ايمپەرياليزمى جاسوسى بولوب عيبلەنب قالسين... الياس ايمدى دە بزنڭ آگەنتيمز بولغانلق حقينى قازاندى، ايمدى او يالغز «ياپون-آلمان ايمپەرياليزمى جاسوسليغى» تامغاسينى كوتوب تورادر.

«قازاغستانسكايا پراودا»نڭ ٣٧ .٧ .٢٩ تاريخلى سانندا چيققان «ملى فاشيست عنصرلارنى كوكينه قادار قازيب بيترەلى» باشلوقلى بر مقالەسندە سوڭ ييللار ايچندە قازاغستانداغى بزنڭ «آژانلق تشكيلاتمز» منظرەسينى بيرمەكچى بولادر. شونڭچون دە بو مقاله بر درجەگە قادار شايان دقتدر.

الياس بزنڭ «آگەنتلەريمز»نى اوچ غروپدە توپلايدر: ١—خوجان اوغلى سلطان بيك غروپى، ٢— سعدوقاص اوغلى اسماعيل غروپى، ٣—ريسقول اوغلى تورار غروپى. بو اوچ غروپنڭ فعاليتى عمومىتله بر برينه توافق ايتەدر. فقط بعضى بر خصوصيت وە مقياسلارندا بر برندەن فرقليلق كورسەتەرلەرايدى. بوتونيسى دە طبيعى ساويت دوشمانى، روس دوشمانى بولوب فرقەنى ايچندەن بوزوشقا اوروندىلار. اونلار يېر اصلاحاتى كبى مهم رەفورملارنى ايشكه آشيروغا مانعلق ايتديلەر؛ توركستان توپراغى، يېرى اوستندە آنجاق توركستانليلارنڭ حقلى ايكەنلگى اوستندە اصرار ايتديلەر؛ روس مهاجرلەرينى توركستاندان چيقارونى هەم كيلەجەكدە روسيادان مهاجر كيلونى منع ايتيشنى طلب ايتديلەر؛ توركستان آوول هەم قيشلاقلارندا صنف مجادلەسى بارليغينى انكار ايتديلەر؛ موسقوا

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

نگ تورکستانی صناعتله‌ندیرو اصولینا قارشی ایدیله‌ر وه الخ...

بونلارنك بوتونیسی‌برلکده یاریم فلاکتدر. داها دهشتلی جنایتله‌ربار. ۱۹۱۹ - ۱۹۲۰نچی یللاردا ریسقول اوغلی تورار روسیا قولی آستنداغی، قاسپی دیگزینك نه‌ری یاغنداغی بوتون تورك اوروغلارینی برگنه تورکستان تورك جمهوریتی حالندا توپلاب روسیا فه‌ده‌راسیونینا کیریتونی طلب ایتب چیقدی. بو ایسه روس پروله‌تاری دیکتاتورلیغی منافعینا قارشی دهشتلی بر تهلکه دیمه‌ك بولغان «پان تورکیزمدر». روس بولشه‌ویکله‌ری وه اونلارنگ ساتیلق مالایی الیاس لارنگ طالعنه تورار «پان تورکیزمی» ایشکه آشیریلا آلمای قالدی. بوندان سوك ۱۹۲۱نچی یلی تورار موسقواغا باریب تورکستاننگ استقلال حقنه مغایر مرکزی فرقه قومیته‌سی «تورکستان قومیسیاسی»نی کیری قایتاریب آلونی طلب ایتدی. خوجان اوغلی سلطان بیك، سعدوقاص اوغلی اسماعیل ۱۹۲۳ نچی یلی موسقوادا، فرقه مرکزی قومیته‌سی‌یانندا توپلانغان ملی کیگه‌شده ساویت حکومتینی تورکستاندا ایمپه‌ریالیستلك سیاستی یوروتکه‌نلك بیله‌ن عیبله‌ب چقدیلار. سلطان‌بیك وه اسماعیل‌نگ بو چیقیشلاری او قادار تهلکه‌لی کورونندی که اونلارغا جواب بیرو اوچون ستالین اوزی چیقدی. بو قاداری بیله‌ن ده بیتمه‌دی. سلطان‌بیك، اسماعیل هه‌م تورار اوچیسی‌ده تورکستان باسماچیلیغی وه بولشه‌ویکله‌ر، اونلارنگ ساتیلق مالایلاری الیاس کبیله‌ری طرفدان «ایمپه‌ریالیست دولتله‌رکشیسی» دیب کورسه‌تیلگه‌ن مرحوم انور پاشا ایله سیقی بر مناسبتده بولونغانلارمش.

اوز مملکتله‌رنده حکومتنك ایگ یوکسه‌ك موقعلارینا قادار کوته‌ریله بیلمش بو کشیله‌ر نچین بوندای ایشله‌دیله‌ر؟ نیچین سایه‌سنده بو قادار یوکسه‌ك موقعلارغا کوته‌ریله بیلدیکله‌ری ره‌ژیم، روس پروله‌تاری‌دیکتاتورلیغینا قارشی حرکتکه کیچدیله‌ر؟

بونگ کبی سورغولارغا جوابنی بیریش اوچون هه‌ر نورمال توشونوچی کشی کبی بز ده ایچکی ملی سیاسی وه اخلاقی عامالله‌رنی

قیدیرامز. بولشه‌ویکله‌ر وه اونلارنگ تربیه‌سنده یتیشکه‌ن الیاس کبی احمقلاردا ایسه ایچکی قناعت دیگه‌ن نه‌رسه یوقدر. اونلار بو جهت بیاه‌ن قیزیقسینمایدرلار، بلك ده اونلار بو ایچکی قناعتده‌ن قورقادرلار دیمه‌ك داها توغروراق بولور.. خوجاینله‌رینگ صادق بنده‌سی الیاس— سلطان‌بیك، اسماعیل هه‌م تورارنگ بوندای حرکتله‌رینی ساده‌چه اونلار دائمی مناسباتدا بولوندوقلاری «سابق خوقند ملی بورژوا حکومتی باشلوغی مصطفی چوقای‌نگ کورسه‌توونچه شونداي ایشله‌دیله‌ر» دیب کیچمه‌کچی بولادر. بونگ اوستینه او، خوجان اوغلی سلطان‌بیك، سعدوقاص اوغلی اسماعیل وه ریسقول اوغلی تورارنگ یاپون-آلمان فاشیستله‌ری بیله‌ن باغلی بولغانلقلارینی دا سویله‌یدر (؟!؟).

بونلار سابق خوقند حکومتی باشلوغی بیله‌ن ده آلمان-یاپون فاشیستله‌ری بیله‌ن ده برگه‌لکده، برده‌ن بره باغلانماغانلار. مثلا سلطان بیك خوجان اوغلی ساویتله‌ر صفینا ایلك چیقدیغی آنلاردا دا «چوقایچی» آگه‌نت ایدی. اسماعیل سعد وقاص ایسه ۱۹۲۰نچی یلی، مصطفی چوقای‌نگ دوست هه‌م فکرداشلاری علی خان بوکه‌یخان وه احمد بایتورسون‌لارنگ آگه‌نتی بولوب ساویت صفینا کیردی. او مصطفی چوقاینی آچیقدان آچق یاقلاوغا سوگراق کیچدی. ۱۹۲۸نچی یلی اسماعیل حتی موسقوا «بولشه‌ویك» مجموعه‌سی بیتنده مصطفی چوقاینی یاقلاب چیقدی. بونلار ایکیسی یعنی سلطان‌بیك هه‌م اسماعیل یاپون-آلمان فاشیستله‌ری بیله‌ن ۱۹۲۷-۱۹۲۸نچی یللاردا باغلانیشدیلار. موسقوانگ احمق مالایی الیاس سوزینه دوام ایتب تورارنگ «آق مهاجر مصطفی چوقای وه آلمان ملی فاشیست غروپلاری بیله‌ن باغلانیشینی ۱۹۲۳نچی یلی، دوقتور خلیل دوست محمد هه‌م میر یعقوب دولاتلار بیله‌ن برگه‌لهشیب تاشکندده «تیسکه‌ریچی «طلب» جمعیتی»نی قوردیغی زمانلارغا باغلایدر.

***

کاغد هه‌ر نه‌رسه‌گه تحمل کیتره‌در. او الیاس قابل اوغلینگ

حقلغا، توشونچه‌گه سیغمایتورغان احمقلقلارینا دا چیده‌یدر. بز اونگله چیکیشب، اونگ بوش ادعالارینی رد ایتب ده اوتورمایمز. اگرده خوجاینله‌ری شوندای نه‌رسه‌له‌ر یازیشقا مجبور ایتمه‌کده ایسه، طبیعی او بو یازدیردیقلارینا ایناینلووینی‌ده ایسته‌یدر. مثلا الیاس قابل اوغلینینگ یازدیقلارندان بر نقطه‌سینی، سلطان‌بیك، اسماعیل وه تورارلارنگ اوز ایچکی قناعتله‌ری حکمیله ایمه‌س ده الیاس‌نگ دیدیکی کبی صرف بزنگ کورسه‌تمه‌مز ایله حرکت ایتدیکله‌ری وه یاپون-آلمان فاشیستله‌ری بیله‌ن باغلاندیقلارینگ توغرو بولووینی برآن اوچون فرض ایتسه‌ك، بو نیمه‌نی کورسه‌ته‌در؟ بو هه‌ر نه‌رسه‌ده‌ن اول تورکستاندا ساویت حکومتینگ هیچ قاندای بر تایانچیغی بولماغانلیغینی کورسه‌ته‌در. کوبده‌ن تورکستاندا صحنه‌ده‌ن یوقالب کیتکه‌ن، بلك‌ده اولدورولوب یوباریلغان سلطان‌بیك بیله‌ن اسماعیل حقندا سوز قیلماسدان مه‌نه تورار ریسقول‌نی آلایلق. تورار بو سوڭ وقتلارغاچا روسیا جمهوریتی حکومت باشلوغی اورونباساری کبی مهم بر ساویت مأموری بولوب کیله‌در. قوولغان ساویت مأمورلاری آراسندا ایمدیگه‌چه بز تورارنگ اسمینی اوچراتمادق. الیاس‌نك یازدیغی کبی اونگ «آق مهاجر» چوقای اوغلی بیله‌ن باغلانیشی بارلیغی ایمدی‌گنه تثبیت ایتلگه‌ن بولسا، بونگله تورکستانداغی ساویت سیاستینگ افلاسی ده تثبیت ایتلگه‌ن بولادر.

خوجان اوغلی سلطان‌بیك، سعدوقاص اوغلی اسماعیل وه ریسقول اوغلی تورارلاردان سوڭ تورکستاندا ساویت حکومتی تیره‌گی کیمله‌ر ایدی؟ میلیونلارچا تورکستان زحمتکش خلقینگ أراده‌سینی کیم تمثیل ایتدی؟ فیض‌الله خواجه، شیرین‌شاه شاه‌تیمور، عبدالله رحیمبای، عیسی قای اوغلی، قولومبه‌ت اوغلی اوزاقبای، آیتاق اوغلی نادربای‌لار بولسا، اونلار دا ایمدی‌گنه ساویت حکومتی دوشمانی دیب اعلان ایتیلدیله‌ر. تورکستاندا روس پروله‌تاری دیکتاتورلیغیندا صداقتنده هیچ قاندای شبهه بولووی تصور ایتلمه‌گه‌ن اکمل اکرام‌نگ ده ملی بورژوا بیله‌ن باغلانیشی بارلیغی چیقاریلماقدادر.

الیاس قابل اوغلینینگ اورتاغا چیقاریب بیردیکی ماته‌ریاللاردان بز کوب ممنونمز. ساویت اوقتوبر انقلابینینگ ۲۰نچی یبلی بایرامی آلدیندا الیاس کوره‌ش زمینمزنگ محصولدارلیغی، کوره‌شیمزنگ برکتلی ثمره‌سی حقندا ایگ قیمتلی شهادتنی بیره‌کده‌در.

***

تورکستان ملی ادبیاتی اطرافندا

احمدیسوی طرفندان آچیلغان چیغر یالغز بر تصوف درگاهی بولوب ایمه‌س، عینی زماندا بر ملی هه‌م ده چین معناسندا ملی ادبی مکتب اولاراق انکشاف ایتدی. بلك ده اونگ بر ملی ادبی مکتب اولاراق اوینادیغی رول، ایتدیگی تأثیر بر تصوف درگاهی اولاراق قیلغان تأثیرنده‌ن کوب آرتیقدر.

هه‌ر بر جماعت تورموشنداغی بوتون اجتماعی عنصرلار کبی بودا حیاتی بویی انخنالی بر تولقون کیچیرمشدر. بو طبیعی تأریخی تورموش تولقونی انخناسینك توشوب کوته‌ریلیشنده‌گی حادثاتندان قطع‌نظر ایته‌جه‌ك بولغاندا بو تصوف ادبیاتی مکتبینگ ادبیات تاریخمزده ۸ عصردان بیرلی اوزولمای دوام ایتب، معین وظیفه‌له‌ر کوروب کیله یاتقانینی ادعا ایته آلالاجاقمز. خلق روحی، ذوقینه اویغونلق کبی اساس قاراقته‌رینی ساقلاب، بو جهتده‌ن اطرافینا أورنه‌ك بولوب کیله یاتقان بو مکتب اوزون عمرنده کوب‌گنه بویوك شخصیتله‌ر یتیشترمش، قیمتلی اثرله‌ر یاراتمشدر. طبیعی بز، مقصدی ساویت روسیانگ ملی ادبیاتمزغا قاراتیلغان قهار سیاستینگ اصل سبب وه عاملینی کورسه‌تب کیچمه‌کده‌ن عبارت بولغان بو یازیدا بای وه کیگ ادبیاتمزنگ نه بو وه نه ده باشقا مکتب، چیغیرلارینا اوزون اوزادی کیریب، اونگ مهم شخصله‌ری وه اثرله‌رینی تیکشیریب اوتورا آلمایمز. ذاتاً بوکون ایچنده بولوندیغمز مهاجرلك شرائطی هیچ بر جهتده‌ن بوگا أمکان ده بیرمه‌یدر. بونگله برابر ساویت سیاستینگ کوزگوسی دیمه‌ك بولغان ساویت مطبوعاتندا،

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com

تورلو باقيمدان بولسا دا، كوب بحث ايتيلمه كده بولغان بعض بر كشيلەر اوستنده قيسقا-قيسقاغنا بولسا دا توختاب اوتوش مجبوريتى بار. طبيعى بز بو شخصلەر اوستنده اونلارنى هەر قانداى بر جهتدەن ترجيح ايتديگيمز اوچون ايمەس، صرف ساويت مطبوعاتندا كوب سوزگه آلينديقلارى اوچون گنه موضوع بحث ايتەمز. ساويت مطبوعاتى آينيقسا سوڭ زەمانلاردا شاه مشرب، صوفى اللەيار وه هويدادەن كوب بحث ايتمه كدەدر. بو اوچ شخصيت تصوف ادبياتينڭ ايڭ بويوك شخصيتالەرندەن سانالماسالار دا كيڭ خلق عامەسى آراسندا كوب گنه رعبت قازانمش كشيلەردر.

هويدانڭ توركستان خلقى آراسندا ايڭ كوب رعبت قازانمش اثرى كربلا فاجعەسينى تصوير ايتەتورغان مرثيەلەريدر. تا ايسكيدەن بيرى بالخاصه عشورا وقتندا كيڭ خلق كتلەسى طرفدان بويوك بر سيوگى بيلەن اوقونغان بو هويدا كربلا مرثيەلەرى ساويت مطبوعاتينا كورد سوڭ زەمانلاردا حتى بعضى قوممونيستلار آراسندا متمادياً اوقونماقدا ايمش.

ساويت روسيا تەرروزينڭ بوتون توركستانني كربلا فاجعەسى صحنەسندەن كوب فجيع بر منظره عرض ايتەجەك بر حالغا قويغانليغى بوكون هيچ كيمسەدەن ياشيرين ايمەسدر. توركستان خلقى ياش قابليتلەرى ايسه بو صحنەنى تصوير ايتب نشر ايتمەك امكانندەن محرومدرلار. ديمەك خلق بو بوشلوقني تولدورماق ايستەيدر وه شونڭ اوچون ده متمادياً هويدا مرثيەلەرينى اوقوب، كربلا شهداسى قادار عزيز بولغان اوز شهيد بالالارينى ايسلەيدر..

مشرب توركستان تصوف مكتبى منسوبلەرى ايچنده فارس تصوفندەكى رندانه كوروشدەن بر آز آرتيق متأثر بولغان بر كشيدر. ذاتاً اونڭ پيرى كاشغارداغى آپپاق خواجەم قول بيرمەك اوچون كيلگەن مشربنى ايلك كوروشلەرنده ياق «بوندان منصور حلاج ايسى كيلەدر» ديگەن ايدى.

مشربنڭ صرف شو رندى طبيعتندان توقغان بعضى برسوز وه حركتلەرى تا ايسكيدەن بيرى تورلو ياكليش تفسيرلەرگه سائق بولوب كيلەدر. بولشەويك خداسزلارى ايسه اونى اوزلەرينڭ دينسزلك پروپاغاندالارينا آلت ايتمەك فكريله اوغراشادرلار. واقعا مشربنڭ «زاهد مەنگه بر شيشەدەەى، سەنگه نمازڭ» ديگەن مصرعى كبى آيريم آلنغاندا بالخاصه عوام طبقه ذهنينى قاريشتريب يوباراراق يرلەرى كوبدر. نقط او بو سوزينڭ آرقاسندا ناق «وحدت مينى پير مغان ايليكيدەن ايچديم» ديمه كله اساس مقصدينى ده بيلديريب قويماقدادر. بولشەويك دينسزلگى پروپاغانداسى اوچون طبيعى ايلك مصرع يالغز كيره كدر. مشرب اوزينڭ رندى فكرلەرينى سويلەب كيلب ده آخردا

«يارب تمام عالمه لطفڭ عميم ايمش
بيلديم كه كوب آيتگنڭ بريسى كريم ايمش.»

«مەندين گناه ايتمەك و سەندين باغيشلاماق.» ديمه كله توب وضعيتينى ده سويلەب قويماقدادر.

مشربدەكى بو احوال روحيەنڭ قانداى كيلب چيقغانينى همعصرى صوفى اللەيار (بونلار ايكيسىدە ١٧نچى عصرنڭ سوڭى، ١٨نچى عصرنڭ باشندا ياشامش كشيلەردر.) ايله كوروشديكى زمان يوروتكەن مناقشەسندەن آچيق كورونمه كدەدر. صوفى الله يار تصوفنڭ توبه، تضرع، اللهه يالوارماق كبى يوللارله معنوياتينى يوكسەلتمەك ايستەگەن استقامتينى توتقان بر كشى ايدى. اونڭ بو احوال روحيەسى بوتون اثرلەرندەن آچيق كورونمه كده ايدى. او جملەدەن صراط كوپروسى حقنداغى بر پارچاسندا «الهى برليگڭنڭ حرمتيدين—سلامت قيل او كوپروك محنتيدين.» ديب اللهه يالوارادر. مشرب كوروشدوكلەرى زمان مەنه شو نقطەغا اشارت ايتب بر اهل دلنڭ جهنم اوتيدەن بو قادار قورقوب تيترەمەسى توغرو بولماغانليغينى سويلەيدر وه اوز كوروشينى

«يتى دوزخ مرد حقنڭ آلديدا گلزادر—
قول توتارغا رهنمايم مرد صاحب كاردر.» ديگەن يتنده خلاصه

ایشه‌نه.. دیمه‌ك مشرب صوفینك تام قارشیسی بر قاراقته‌رده ایدی. صوفی تردد ایچنده اللهه یالوارماق یولیله حق یولینی تاپماقچی بولسا، مشرب بر صوفی اولاراق حق یولاندا بولغانلیغی قناعتنده ایدی. مشرب اوزینك اهل دلده‌ن بولغانلیغینا، اونگچون ده یاگلیش حرکتده بولونمایاجاغینا قانع ایدی.

مشربنك ایشه‌گینی مسجد محرابنه چیقاریب باغلادیغی حکایه‌سی‌ده بولشه‌ویك خداسز لارینك استفاده ایتمه‌ك ایسته‌دیکله‌ری نقطه‌لارنك بری اولمشدر. وحالانکه مشرب بو حرکتله قطعیاً مسجدگه قارشی حرمتسزلك ایتمه‌ك ایسته‌مه‌گه‌ن، فقط خلقنك نظر دقتینی ریاکارلقله مسجدگه کیریب خلقنك آلدینا توشوب امام بولوب اوتورغان متعصب، بدعتکار داملاغا تارتماقچی بولغان ایدی. بوجهتنی او ایشه‌ك قضیه‌سی اوستنده‌کی مذاکره اثناسندا مشربنك سویله‌گه‌ن سوزله‌ری آچیق کورسه‌تمه‌که‌ده‌ر.

اصلاً نامانگانلی مشرب توغوم یرینی تاشلاب چیقب کیته‌رکه‌ن یازغان بر پارچاسندا:

نامانگان شهریده‌ن کیتسه‌م مه‌نی یوقلار کیشیم بارمی؟
غریبلك شهریده أولسه‌م مه‌نی یوقلار کیشیم بارمی؟
. . . .
بو مسکین زار مشربنك کشی حالینی بیلمه‌یدر.
بویرده‌ن باش آلیب کیتسه‌م مه‌نی یوقلار کیشیم بارمی؟

دیمه‌کله توغدیغی یرینه، یورتینا باغلیلیغینی کورسه‌تمه‌که‌ده‌ر. بزنك بوکونکی کوروشمز ده اولدوقچا تارکورونگه‌ن بوکوروش اجتماعی باقیمدان حقیقی ملی پاتریوتیزمنك نیگیزیدر. ملی پاتریوتیزم ایچون اولده‌ن بو قادارینی هضم ایتب به‌نیمسه‌مه‌ش اولماق هه‌ر حالده لازمدر. توغدیغی یرده‌ن آیریلو آغریسینی بو شعرنده آچیق کورسه‌تب یولغا توشکه‌ن مشرب اندیجان، اوش یولیله کاشغارغا آپپاق خواجه‌م درگاهینه باریب اوکشیگه قول بیره‌در. اوزون سنه‌له‌ر پیری درگاهنده خدمتده بولونغاندان سوڭ یارکند، خوته‌ن، هندستان، تیبه‌ت هه‌م ایلی طرفلارندا

بولونغاندان کیین بر داها کاشغارغا قایتادر. (مشربنك بو سیاحتی عینی تأریخله‌رگه توشه‌تورغان آپپاق خواجه‌منك سیاسی مهاجرتله‌ری ایله علاقه‌دار بولسا کیره‌ك.) داها سوڭرا مشرب اوش، اندیجان، نامانگان، خوجند یولیله تاشکندگه کیله‌در. او یرده‌ن احمدیسوی زیاتینه باریب قایتقاندان سوڭ سمرقند، بوخارا اوستنده‌ن کیچیب بلخ شهریگه کیلگه‌نده رندانه حرکتله‌ری یوزنده‌ن بلخ حکمداری محمودخان طرفندان اعدام ایتیله‌در.

مشرب تا او زمان بوتون تورکستانی، قومشو مملکتله‌ریله برلکده دولاشمش، اونك هه‌ر طرفداغی وضعیته‌ده‌ن خبردار تام بر تورکستانلی شاعر ایدی. بعضی بر رندی حرکت وه بیاناتینا رغماً احمدیسوی‌نك چین طلبه‌له‌رنده‌ن بری ایکه‌نی ده اثرله‌رنده‌ن آچیق کورونمه‌که‌ده‌ر...

آپپاق خواجه‌م وه مشربنك همعصری صوفی اللهیار برقانچا اثرله‌ریله تورکستان ملی تصوف ادبیاتی مکتبنده مهم موقع قازانمش بر شخصیتدر. اونك احمدیسوی اخلاق عمده‌له‌رینی حقیله به‌نیمسه‌مه‌ش بر متفکر بولغانلیغی اثرله‌رنده‌ن آچیق کورسه‌تمه‌که‌ده‌ر. «ثبات‌العاجزین» آتلی اثرینی یاپراقلاغاندا الهی، دینی تعریف، توصیفلارندان باشقا بر قانچا اخلاقی تلقینلارینی دا اوچراتامز، که بونلار احمدیسوی اخلاق عمده‌له‌رینك عینیدر.

برچه صوفی اللهیارنك ایگ قاراقته‌ریستیك نقطه‌سی احمدیسویده تثبیت ایتدیگمز دینی مله‌شترمه اوروونوشینك بونك طرفندان دها ده آچیق وه قطعی بر شکلده اورتاغا آتیلیشیدر. «او ثبات‌العاجزین»نك «در بیان سبب تألیف» آتلی بابنده:

«یازیلدی فارسی تیل برله مکتوب
عقیدات فروع قرب محبوب
آنی کیم کوردیله‌ر تورکی یارانلار
دیدیله‌ر گر دعا قیلسا ایرانلار

بیتلسه تورکی تیل برله عقیده
کوکلله‌ر بولسا آندین آرمیده
تملق قیلدیلار چون برنیچه یار
قلم تارتای خدا بولسون مددکار.» دیدر.

مه‌نه صوفی بو افاده‌سیله دینی تورکچه‌له‌شترو حرکتینگ ایکنچی باساماغی حمله‌سینی ایتمه‌کده‌در. بو تورکستانلی تورك متفکر، متصوفلارینگ تا میلادی ۱۲نچی عصردان باشلاب اورتاغا قویوب ۱۷نچی عصردا بوکوردیگمز شکلده فوره‌ولا ایتدیکله‌ری دینی ملیله‌شترو حمله‌سینی ۲۰نچی عصردا بویوك تورك اجتماعیاتچیسی ضیاکوك آلپگ:

«بر أولکه که جامعندا تورکچه اذان اوقونور
کویلو آگلار معناسینی نمازده‌کی دعانك.
بر أولکه که مکتبنده تورکچه قرآن اوقونور
کوچوك بویوك هه‌رکس بیلیر بویروغینی خدانك.
ای تورك اوغلی، ایشته سه‌نك اوراسیدر وطنك!»

دیگه‌ن پارچاسنداغی تلقینله‌ری ایله قارشیلاشترساق هه‌م بو تصوف مکتبینگ ملی تورموشمز وه تأریخمزده‌کی حقیقی رول وه موقعینی هه‌مده ملیله‌شمه حمله‌ریمزنگ حقیقی تأریخ وه قایناغینی آینقلاب أورگه‌نگه‌ن بولامز...

بز بو قیسقاغنا تماسمزله ملی ادبیاتمزداغی تصوف مکتبینگ ملی اجتماعیاتمزداغی موقع وه رولینی بر درجه‌گه قادارکورسه‌ته بیلدیك دیب امید ایته‌مز. او ۸ عصردان بیری عادی أولچوله‌رله أولچونمه‌سی ممکن بولماغان مهم ملی وظیفه‌سینی مثلی کورولمه‌گه‌ن بر موفقیتله اوته‌ب کیلمشدر. اونگچون ده اونگ ملی تأریخمزده هه‌رکیمنی ده باش ایکدیره‌جه‌ك قادار معظم، شرفلی بر موقعی باردر.

تأریخی کوروشده ملی تصوف مکتبی ملی حرثمزنگ قورقولو بر اوچوروم قارشیسندا بولوندیغی بر دورده اورتاغا چیقمشدر. اسلام دینی

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

ایله برلکده اسلامی کسوه‌گه بورونمش، دینله علاقه‌سی بولماغان بر تاقم یات کولتور عنصرلاری دا ملی محیطمزغا آقیشماقدا ایدی. بز ده اونلارنگ بوتونیسینی تنقیدسز، دینمزنگ اصلی عنصرلارینا قارشی کورسه‌تدیگمز صمیمیت وه اخلاصله قارشی آلماقدا وه بونگله ملی حرثمزنگ اوزلیگینی یوقالتماسی قورقوسینی کوچه‌یتمه‌کده ایدیك. مه‌نه بوآندا ملی تصوف مکتبی طرفندان تمثیل ایتیلگه‌ن ملی آقیم اورتاغا چیقدی وه نسبتاً قیسقا بر زمان ایچنده ملی تورموشمزنگ برقانچا تارماقلارینی بو یاتلاشماق تهلکه‌سنده‌ن ساقلاب قالیشنی دا به‌جه‌ردی.

مرور زمانله اسلام دنیاسندا سیاسی روللار دیگیشدی. تورکله‌ر اسلام مدنی، سیاسی جامعه‌سندا تابعلقدان متبوعلق یرینه کیچدیله‌ر. بو صورتله اوزله‌رینه سیاسی مدنی، حرثی، حمله‌له‌ر یول وه امکانینی آچیق توتوب قالدیلار. بو سیاسی شرائط یوقاریداغی ساغلام ملی یول حمله‌له‌ریله برله‌شیب تورکلکنی اسلام دنیاسندا کوبده‌ن باشلاه‌ش مدنی انکشاف تورغونلغی تأثیرنده‌ن ده بر ایکی عصر قورویا بیلمشدر. فقط آرالقداغی هه‌ر جهتده‌ن پارلاق دیه‌رلك دوره‌ز ملی تصوف مکتبینگ تهلکه آنندا اورتاغا آتیب بزنی قورتاردیغی عمده‌له‌رنده‌ن برقانچالارینی دا اونوتدورمشدر. بو صورتله تهلکه بر دها یوز بیرینچه ملی عمده‌له‌ر ده قایتادان حرکتگه کیلب قورقونگ اوگنه کیچمشدر. یوقاریدا اشاره ایتدیگمز انخنا تولقونی بو صورتله وجوده کیلمشدر.

بوکون ملی تورموشمز او زمانکیسنده‌ن کوب آغیر وه فجیع بر وضعیت ایچنده‌در. او زمان یات بولسا دا هیچ بولماغاندا دین برلگی ایله بر درجه‌گه قادار یاقینلیغی توشونوله بیله‌جه‌ك بر یاتلق باسقینی ایدی. بوکون ایسه بزیم حرثمز اوچون بوتونله‌ی یاتلیغی بر طرفدا تورسون، عمومی انسانی مدنیت اوچون بر وحشت دیمه‌ك بولغان بر بلا باسقینی آستندامز. ملی تورموشمز بزده‌ن بر خلاصکار عنصر، حرثمز وه ادبیاتمزدان قورتولوش یولینی کورسه‌توچی بر مکتب طلب ایته‌در. اوستمزده حکم سوره یاتقان ظالم دوشمان سونگوسی ایسه بو استقا-

متده‌کی حمله‌له‌ریمزنی بیشیگنده بوغماق اوچون قولندان کیلگه‌ن هه‌ر وحشتنی آیامایدر. بو وضعیت قارشیسندا خلقدا معاصر احتیاجینا خدمت ایته‌رلك معاصر ملی ادبی مکتب قوروب معنویاتینی اوندان تویدیرا بیلمه‌ك فرصتی کیلگه‌نچه یه‌نه شو سه‌کیز عصردان بیری ملی به‌لگینی قوروب کیلگه‌ن ملی ادبی مکتب یارده‌مینه باش اورماقدادر.

ملی بارلیغیمزغا قارشی قارا نیتینی آچیق سویله‌ب تورغان قانلی دوشمانتنگ بو قاراقته‌رده‌کی ملی ادبی مکتبگه قالای قارایاجاغی‌دا اوز اوزنده‌ن معلومدر. مه‌نه ساویت روسیا سیاستنده تورکستان ملی تصوف ادبیاتی مکتبینه قارشی کورولمه‌کده بولغان عصبیت وه شدتنگ اصل قایناغی بودر.

طاهر.

*

تورکستان ادیبله‌ری وضعیتی

بوتون اتفاق قوممونیست فرقه‌سی مرکز قومیته‌سینگ سوگنو پله‌نومی یکونله‌رینی محاکمه قیلیش وه فرقه مرکزی تامانیدان بیریلگه‌ن کورسه‌تمه‌له‌رنی عملکه آشیرو ایشله‌رینی مذاکره ایتش اوچون شو ییل آپریل آیی باشلارندا تاشکند ساویت یازوچیلارینگ توپلانیشی یاسالدی. بو ییغیلیشلارغا قاتناشغان یازوچیلاردان بعضیلاری اوزله‌رینگ اوتموش وه حال حاضرده‌گی فرقه کورسه‌تمه‌له‌ریگه مخالفت یاگلیشاقلارینی آچیب توکدیله‌ر. اوز خطاسینی اعتراف ایتمه‌گه‌ن وه یاخود آز اعتراف ایتکه‌نله‌رنی ایسه باشقالاری فاش ایتشکه اوروندیلار. «قیزیل أوزبیکستان»نگ ۳۷ .٤ .۱۲ تأریخلی ساندا، «تاشکند ساویت یازوچیلاری ییغیلیشی» باشلیقلی ایکی ستونلك اوزونغنا بر یازودا اوشال اوچ کون دوام ایتکه‌ن توپلانیش حقندا معلومات بیریلمه‌کده‌در. شو یازودا بیلدیریلدیگینه کوره، اوز عیب وه یاگلیشلقلارینی آچیق سویله‌ب بیرگه‌نده‌ن سوڭ اوز اورتاقلارینگ ساویت حکومتیگه وه‌بولشه‌ویك فرقه‌سیغا قارشی قیلغان شدتلی دوشمانچیلق حرکتله‌رینی فاش ایتوگه اوروننغانلاردان بری

ده أوزبیکستان ساویت یازوچیلاری برلگی رئیسی قربان به‌ره‌گین در.

غازیتانگ بیلدیردیگینه کوره، بو قربان به‌ره‌گین اوزینی قاتتق «اورغان» وه شو وقتغاچا اوزینگ یازوچیلار برلگیده درستراق ایش قیلماغانینی آیتقان؛ اوز محررلگی آستنداغی «ساویت ادبیاتی» نام ژورنالنگ تیگیشلی سویه‌ده‌ن جوده توبه‌ن تورغانینی سویله‌گه‌ن.

تاشکنده‌کی «حمزه» نام تیاترونگ مدیری وه بو تیاترودا اوینالاتورغان «شکلچه ملی، مفهومچه سوسیالیست» اثرله‌رده‌ن بعضیلارینگ مؤلفی بولغان ضیا سعید ایسه اوزینگ اوزوندان اوزاق بر نطقیدا اویغون، ح. عالمجان وه آیبیك کبی یازوچیلارنی «شبهه‌لی فاکتلارغا سویکه‌نیب، بیهوده عیبله‌ب، تنقیدنی ته‌نده‌نسیه‌لی (یعنی قصداً بوزوق) بر یاقغا بوروب یوبارماقچی بولغان» ایمش.

تاشکند ساویت یازوچیلاری ییغیلیشندا سوز سویله‌گه‌نله‌رده‌ن یاشین «تولقون» دیگه‌ن اوپه‌رانگ قاندای‌فلاکتله‌رگه اوچراغانین آڭلاتمشدر. موضوعی بوخارا انقلابی بولغان بو اوپه‌رانگ لیبره‌تتوسی (کفته‌سی) فطرت طرفدان یازیلیب، علاقه‌دار دائره تامانندان معقوللانیب قبول قیلنغاندان سوڭ اشرفی ایکی ییل ایشله‌ب بو اوپه‌رانگ موسیقاسینی یازیب چیققان ایکه‌ن. فقط سوڭرادان لیبره‌تتونگ ایده‌ئولوژی (مفکوره) باقیمندان بوتونله‌ی نا لایق ایکه‌نلگی آنیقلانیب، بو صورتله یاش قومپوزیتور اشرفی‌نگ ایکی ییللق محنتی عبث قالمشدر.

تاشکند ساویت یازوچیلاری توپلانیشنداغی چیقیشلاردا ایلبیك ده تنقید ایتلدی. درست اثرله‌ر بیره یاتقانلغی وه شوگا حرکت ایته یاتقانلغی آلغاسورولگه‌ن ایلبیك‌نگ لیریکنده، شعرله‌رینده سوڭ چاغلار «ییغلاقیلق» «هجرانچیلق» ئه‌له‌مه‌نتله‌ری پیدا بولا باشلاغانلغی اویغون نام بر یازوچی طرفدان مثاللار ایله کورسه‌تیلمشدر.

كارتسەف نام بریسی دە چولپانڭ «کیچە وە کوندوز»(*) دیگەن اثرندە برقانچا ایدەئولوژیك بوزوقلقلار بارلغینی سویلەمشدر. اوندان سواۋ چولپانڭ اوزی دە سوزگە چیقیب «مەنی اوچ کوندە اوزگەرتیب یوبارا آلمایسز!» کبی «دوقلار قیلغان» ایمش. بو مناسبتلە تاشکند غازیتاسی چولپان حقندا شو سطرلارنی یازماقدادر:

«چولپانك ترجمە بابیداغی خدمتلەری کەتتە(۱). لکن اولار هەلی اونڭ ایجادی قایتا قورولوشداغی قالاقلغینی یوب کیتە آلمایدی... سەممەدەن هەم یامانی شوکە، چولپان هەلی ساویت جماعتچیلغی بیلەن صمیمی معاملە قیلیشغا اورگەنمەیدر. چولپان اوزینڭ هەلی هەم یاتلار، ساویت دوشمانلاری بیلەن علاقەسی بارلغینی یاشیرادی. حالبوکە ع. مجیدیگە اوخشاش برنیچە اورتاقلارنڭ کیلترگەن دلیللەری اونڭ سوگغو وقتغاچا عبیدالله ایشان وە ودود محمود کبی خلق دوشمانلاریغا اخلاص قویوب کیلگەنینی کورسەتدی.».

میان بزرك گە هەم سوز آتدیلار. اونڭ اوتکەن ییل سمرقند یازوچیلاری ییغیلیشندا ساویت ادبیاتیغا تهمتلەر یاغدیروچی نطق سویلەگەنی وە بو مسئلەنڭ تاشکند یازوچیلاری آراسندا کیڭ محاکمە قیلینماغانی ایسلەتیلدی. میان بزرك: «أوزبیك ادبیاتینڭ پارلاق دوری اوتوب کیتدی»، تاشکنددەگی پوشکین اینستیتوتی مدیری آتاجان هاشم ایسە: «شرق ادبیاتیدا مارقسزم نظریەسی توغرو کیلمەیدی، شرق ادبیاتی اوچون مخصوص نظریە توغدوروش، قوللانش کیرەك» دیر ایکەن («قیزیل أوزبیکستان» ۳۷ .۷ .۱٤).

نشریات بیتلەرندە کوبرەك جولقونبای دیب آتالاتورغان عبدالله قادری حقندا ساویت غازیتاسی شو سطرلارنی یازماقدادر: «ع. قادری

(*) چولپاننڭ بو اثری "Литературный Узбекистан" نام تاشکندە چیغا تورغان روسچا ادبی مجموعەنڭ شو ییل مارت ـ آپریل ساننده "Ночи" اسمیلە روسچاغا ترجمە ایتلیب باسیلمشدر.

(۱) مشهور شەکسپیرنڭ «هاملەت» نام درام اثرینی دە چولپان ترجمە ایتکەندر.

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە،قەسسىي ئەسەر،ۋەقوللىيازمىلار ئامبىرى

هەم «فیزیق» قیلیقلار قیلادی. ییغیلیشلارغا هیچ کیلمەیدی. اوزینی جماعتچیلقدان تماماً چیتدە توتادی، بعضاً ایسە توتوروقسز وە سیاسی جهتدەن جودە ضررلی فسق وە فسادلارنی تارقاتیشدان هەم تایمایدی. چولپان بیلەن ع. قادرینڭ بو قیلیقلاریدان معلوم بولادیکە، اولار هەلی ساویت واقعلیغیغا اوبیەکتیف خالص کوز بیلەن قاراشغا أورگەنگەنلەری یوق. اولاردا هەلی هەم ایسکی بر کەکنڭ ایزی بار.»

ع. رحیمی دیگەن بر قیزیل محرر «أوزبیکستان ساویت یازوچیلاری سایوزی (برلگی) پلەنومینڭ یکونی» باشلیقلی مقالەسندە «آنیقلانغان فاکتلار شونی کورسەتدی کە، سیاسی ییغملق وە پرواسزلقدان فائدەلەنگەن ملتچی عنصرلار ادبیاتمزدا اوز ایدەیەلەرینی یورگوزوشکە وە یاشلارغا تأثیر قیلیشغا اورونوب کیلگەنلەر» دیگەندەن سوڭ سوزینی عبدالحمید سلیمانغا اوتکەزیب توبەندەگیلەرنی یازادر:

«چولپان... بو یازوچی حقندا کوپ وقتلاردان بیرلی سوزلەندی وە کوپ مرتبە فاش قیلندی. چولپاننڭ ایلگەریلەر هەم اوز ایجادیدە وەکوندەلیك حیاتیدا ملتچی ایکەنلگی معلوم. اونی توزەتیش، اوگا قایتا قورولوش اوچون یاردام بیریش نیتندە ادبی ساحەدا ایشلەش اوچون بوتون شرائط توغدورولغان. براق چولپان بوشرائطدان قایتا قورولوش، ساویت یازوچیسی بولوش اوچون ایمەس، بلکە اوزینڭ ملتچیلگینی دوام قیلدیریش وە کوچەیتریش اوچون فائدەلەنیشگە اورونوب کیلمەکدە.

چولپان، اوزیچە ساویت تەماتیکاسیدە شعرلەر یازغان بولادی. لکن بو شعرلەرینی برنچی مرتبە اوقوغان عادی کتابخان هەم اونڭ ساختە ایکەنلگینی وە کوپگنە شعرلەریدە ساویت حقیقتیغا قارشی افادەلەر بارلغینی سیزەدی. بونی آنیق کورسەتیش اوچون چولپاننڭ ادبیاتغا «قایتب کیلیشدەن» سوڭ یازغان شعرلەریدەن برنیچە مثال کیلتریش ممکن. «کوسەکلەر» دیب آتالغان (لکن باسیلیب چیقماغان) شعریدە او:

«دیلدیرەب یاتارکەن یېردە کوسەکلەر ،
نامرد چەنگەلیگە توشکەن کوسەکلەر»

دیدی. یاکە شو شعریدە:

«بی حساب کوسەکلەر بوتون أولکەدە ،
شو قیشغا اوخشاغان قارا أولکەدە»

دیدی. چولپاننگ بو سطرلاریدا نیمەلەر دیيشینی توشونوش قیین ایمەس.

سوگرا ، یاقیندا سمرقنددا بولوب اوتکەن عالملەر قورولتاییوقتیدا ، چولپان سمرقندغا باریب برغیررسمی اوتوروشدەاوزینگ ساویتکە قارشی یازغان «توش» دیگەن عکس‌الانقلابی شعرینی اوقوب بیرگەن. چولپان بو شعریدە ساویتلەر یورتینی خانە ویرانلقدا دیب کورسەتەدی وە اونی چول-بیابانغا اوخشاتادی.»

ایمدیگەچە تورکستان ساویت یازوچیلاری رهبرلەری قاتارندا اورون آلیب ، أوزبیکستان ساویت یازوچیلاری برلگی وە هیئت أدارەسی اعضاسی بولوب کیلگەن صوفی زادەنگ نامانگاندا عکس‌الانقلابی فعالیت بیلەن شغللانغانینی ، اونگ ساویت دوشمانی عنصرلار ایلە علاقەدا بولغانینی خبر بیروچی ع. رحیمی ، مقالەسینگ سوگندا ، اونگ عکس‌الانقلابی تشکیلاتدا فعال قاتناشیب کیلگەنلگی سببلی ساویت یازوچیلاری برلگی وە هیئت أدارەسی اعضالغیدان چیقاریلغانلغینی دا بیلدیرەە کدەدر.

ایمدیگەچە ساویت یازوچیلاری قاتارندا حرمتلی اورون توتوب کیلگەن عثمان ناصرنگ دا ساویت یازوچیلاری برلگندەن چیقاریلدیغینی اورگەنمەکدەمیز. ساویت غازیتالارینگ بیردیگی معلوماتیغا قاراغاندا عثمان ناصر ساویت حکومتیگە ، بولشەویکلەر پارتیاسیغا قارشی شدتلی دوشمان صفتیدە کورەشیب کیلگەن خلق دوشمانلاری ایلە قولما-قول اوشلاشیب اولار بیلەن مجلسلەر یاساب ، روس پرولەتاریاتیغا قارشی اغواگرلك یورگوزگەن.

عثمان ناصر ۱۹۲۸ نچی ییلی آذربایجاندان أوزبیکستانغا سورگون قیلنغان رضا قارا شاه دیگەن پانتورکیست ایلە یاقیندان علاقەدا بولوب ، اوندان ایجادیگە الهام ، «ایش» اوچون یول-یوروقلار آلغان ایمش.

عثمان ناصرنگ اثرلەریدە عکس‌الانقلابی ملتچیلك روحی آچیقدان آچیق کورونە باشلاغان ، حتی او ملتچیلەرنگ مفکورەچیلەریگە مدحیەلەر اوقوغان ایمش. مثلا أولوب کیتکەن ملتچی شاعر علویگە باغیشلاب یازغان شعریدە او علوی‌نی قویاشغا اوخشاتقان ایمش. عثمان بو شعرینی یاشیرین روشدە معلوم کشیلەرگەگنە ذوق بیلەن اوقوب بیرگەن‌ایمش. «ستالین قونستیتوتسیونیغا مالك بختلی ساویت مملکتندە یاشاوچی عثمان ناصرنگ یورەگی نوقول امیدسزلك بیلەن ، اولوغ ساویتلەر وطنیغا نفرت بیلەن تولغان» ایمش.

ملتچی جولاننگ اویدا قیلنغان بر بەزیمدە عکس‌الانقلابچی رضا قارا شاه آلدیغا تیز چوکوب ، کوز یاشی بیلەن: «سەن مەنگ رهبرم ، اوستادم ، قبلەگاهمسەن. مەنگە یول کورسەت» دیب سجدە قیلغان عثمان ناصر ، چولپانغا ایسدەلیك قیلیب بیرگەن «مهرم» نام شعرلەری توپلامیغا اوز قولی بیلەن «رهبرم وە معلمیمگە» دیب یازغان ایمش («قیزیل أوزبیکستان» ۳۷ .۷ .۲۰).

آذربایجان ملتچیسی رضا قارا شاەنی اوزیگە رهبر ، تورکستان ملتچیسی چولپان‌نی اوزیگە اوستاد دیب تانیغان عثمان ناصرنی ع. شاکر ، ابراهیم نذیری ، امین عمری ، آیبیك کبی دوستلاری یاقیندان تانیب اونگ توشونجە وە قناعتینی بیلسەلەر دە آیتماسدان یاشیرین توتقانلار ، حتی امین عمری اوگا ادبیاتمزنگ ییلدیزی دیگەن عنوانتی بیریب یورگەن ایکەن.

قوممونیست فرقەسی مرکزینگ کورسەتمەلەریگە موافق حرکت ایتمەگەنلك بیلەن عیبلەنیش ، اتهام قیلینیش‌یالغزتاشکند وەیا اوزبیکستان

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە ئەسەرلەر ۋە قوللانمىلار ئامبىرى

ساویت یازوچیلاریغا منحصر بولمای، تورکستاننگ هەر طرفنداغی یازوچیلارغا شامل بر کیفیت در.

قازاغستان یازوچیلاری اویوشماسی باشچیلارندان موقان اوغلی ثابت ایله قاراتای اوغلی محمدجانلارنگ دا فرقە مرکزی کورسەتمەلەریگە لایقیله رعایە قیلماغانلقلاری، برکوب سیاسی خطالار اوتکەزگەنلیکلەری ادعا ایتلمەکدەدر. «سوسیالیستیك قازاغستان»نگ ۱۶.۷.۳۷ تأریخلی ساندا بیلدیریلدیگینە کورە، موقان اوغلی ثابتنگ خطالاری شونلاردر:

موقان اوغلی بولتوردان بیری ماغجان جمعە بایغا برنیچە تاپقیر خط یازیب، اونی آلما-آتاغا یوموشغا چاقیرغان. ماغجان آلما-آتاغا کیلگەندەن سوڭ موقان اوغلی اونی یازوچیلار اویوشماسینگ پلەنومیگە دە قاتناشترغان، اوگا اویوشما آتندان یوموش تاپشیرغان، حتی ماغجاننی اوز اویگە چاقیریب قوناق دا قیلیب، اونی کوپ مەپەلەگەن ایمش.

آیسارین ایلە دە، آسیلبیك اوغلی ایلە دە تیغیز بایلانیشی بولغانلغی ادعا ایتلگەن موقان اوغلی ثابت، جاماتقول اوغلی رحیمجان ایلە مصلحتلەشیب ماغجان جمعەبای اوغلیغا ۲۰۰۰ سوم، احمد بایتورسون اوغلیغا ۱۸۰۰ سوم (هیچ بر شرطسز) بیرگەن وە عکسالانقلابچی سلطانبیك اوغلی ایلە هاشم عمر اوغلیلارینی ایچی تارتیب یوموشغا چاقیرغان ایمش.

موقان اوغلی ثابتنگ «تیمیر تاش»، «آداشقانلار» دیگەن رومانلاریندا اولکەن خطالار بارلغیدا سویلەنمەکدەدر. بولتور «تیمیر تاش»غا تنقید یاسالغاندا، موقان اوغلی او تنقیدغا قارشی چیقیب، «قازاق ادبیاتی» غازیتاسینگ بر سانینی توگەلی ایلە اوز رومانینی آقلاشغا اویوشتورغان ایکەن.

قاراتای اوغلی محمدجان ایسە موقان اوغلینگ یوقاریدا کیتریلگەن خطالارینی بیلدیگی حالدا وقتندا آچیب سویلەمەگەنلگی اوچون عیبلی تانیلماقدادر.

تاش نظر اوغلی باشچیلغنداغی تورکمەنستان یازوچیلاری برلگینگ دە ملتچیلك فکرینی یایوچی حرکتلەرگە بیریلیب کیتکەنلگی تورکمەنستان قوموونیست فرقەسی مرکزی قومیتەسینگ مدنی-معارف بولومی مدیری قلندر نظراوغلینگ «ساویت تورکمەنستانی»۲۷.۷.۳۷ تأریخلی ساندا باسیلغان مقالەسندە سویلەنمەکدەدر. نظر اوغلی قلندرنگ ادعاسینا کورە، تاش نظر اوغلی تورکمەن یازوچیلارینی «پرولەتار یازیچیلاری»، «فکرداشلار» وە سائرە کبی تورلو کاتەگوریالارغا بولوب یورەر ایکەن. ایمدی «پرولەتار یازیچیلاری» دیگەن کاتەگوریاغا منسوب کشیلەرنگ دە «عکسالانقلابچی، ملتچی، خلق دوشمانلاری» ایکەنلیکلەری آڭلاشیلیب قالغانمش. قلندر نظراوغلینگ سویلەوینە کورە تاش نظراوغلینگ خطالارندان بریسیدە، اونگ چاری اوغلی، آتانیاز اوغلی، ناصرلی، علی اوغلی کبی ملتچی، عکسالانقلابچی یازوچیلارغا قیمت بیریب، اولارنی کوتەریب، یوکسەلتیب کیلگەنلگیدر.

تورکستاننگ ملی کوتەریلیشینی توختاتماق وە ملی توشونجەلەرنی بوغماق اوچون اورونا یاتقان موسقوا ملی ادبیات ساحەسنداغی تورغونلقنی، عطالتنی دە زورایتماقچی کورونەدر. موسقوانگ بو حرکتی وجدان، قناعت حریتی مفتونی بولغان تورکستانلیلارنگ حریت وە ملی استقلالغا بولغان ساغینچینی محقق اولغایتاجاقدر.

اوقتای.

*

«جمهوریت» وە «پراودا» غازیتالارینگ

«دوستلق غاوغالای»

استانبول غازیتاسی «جمهوریت» بیلەن موسقوا «پراودا»سی آراسندا قیزیق بر سوکوش-غاوغا چیقیب قالدی. طبیعی بو سوکوشمە تورکیە-ساویت دوستلیغینی اخلال ایتو احتمالی بولماغان ایکی دوستنگ اوزآرا

«دوستلق غاوغاسی»در. مسئله شوندان عبارت: آق دیگزده ثورك سو‌لارندا ملیتی نامعلوم دیکز آستی کیمه‌سی چیقیب اسپانیاغا کیتب بارا یاتقان کیمه‌لرگه، او جمله‌ده‌ن ساویت کیمه‌له‌رینه هجوم ایتدی. ساویت حکومتی وه ساویت غازیتالاری بو سوآستی کیمه‌سینی ایتالیانیگکی دیب آچیقدان‌آچیق سویله‌دیله‌ر وه ایتالیانی دیگز باسقینچیلیغی («قور‌سانلغی») بیله‌ن عیبله‌دیله‌ر.. «جمهوریت» غازیتاسی ایسه، ساویت روسیا وه اسپانیا سوللاری غازیتالاری مستثنا توتولغاندا، بوتون دنیا غازیتا‌لاری کبی حرکت ایتب ساویت دوستلاری ایله بر فکرده بولمادی. قولدا قطعی دلیلله‌ر بولونماغونچا بو دیگز آستی کیمه‌له‌رینی هه‌ر قاندای بر دولتکه اسناد ایتو طبیعی اوز دولتی بیله‌ن او دولت آراسنداغی سیاسی وه دیپلوماتیك مناسباتنی قیینلاشترو دیمه‌ك‌گنه بولار ایدی. اوز مملکتی منافعی قارشیسنداغی مسئولیتینی آگلاغان بر غازیتا طبیعی بوندای تهلکه‌لی یولغا کیریب کیته آلمایدر. اونگچون ده بین‌الملل مناسباتده‌کی عرف وه عادتنك طلب ایتدیکی احتیاطکارلکنی کوزه‌تکه‌ن «جمهوریت» بو سو آستی کیمه‌سینی «ملیتی نا معلوم» دیب آتادی.

«جمهوریت» باشدا بولغانی حالدا تورك مطبوعاتینگ مهم بر قسمی طرفندان دائما ساویت سیاستینگ یاقلانیب کیلگه‌نینی کوروب اوکره‌نب قالغان موسقوا «پراودا»سی بو وضعیتنی کوته‌ره آلمادی. قیزیب کیتدی وه ایسکی دوستی یونس نادی بیکنگ «خیاتنده‌ن» بحث ایتب ناق بولشه‌ویك اسلوبنده سوکوشله‌رله چیقدی. مثلا «پراودا»نگ ۲۶آوغوست تأریخلی ساندا «یونس نادی حقیقتده کیمگه خدمت ایته‌در؟» باشلوقلی یازیسی ایله ٦ سه‌نتابر تأریخلی سانداغی «یونس نادی وه اونگ حامیله‌ری کیمگه خدمت ایته‌در؟» باشلوقلی مقاله‌سی تام معناسیله ساویت ادبیاتیدر.

بز، روس بولشه‌ویکله‌رینگ روا کوردیکله‌ری چیرکین سوکوش‌له‌رینی مطبوعاتغا، «جمهوریت»غازیتاسی باش محررینك تورك اسمیله اوز اوقوچیلاریمزغا حرمت ایتدیگیمز اوچون نقل ایتوده‌ن تارتینماقدامیز.

صرف شو بولشه‌ویك روس ادبسزلگینی نقلاً بولسا دا ملی اشر‌یاتمز بیتله‌رینه کیریتمه‌ه‌ك اوچون عیناً نقلنده‌ن واز کیچدیکمز بوهجومنده روس بولشه‌ویکله‌ری، یونس نادی بیکنی توركیه ملی منافعینا خیانت وه اوز قلمینی فاشیست ایتالیانلارغا ساتقانلق بیله‌ن عیبله‌یدرله‌ر(*).

۳۱آوغوست تأریخلی «جمهوریت» باش مقاله‌سنده موسقوالی دوست‌لارینا قارشی مناقشه آچقان یونس نادی بیك مقاله‌سینی «دون کیشوتوار بیر تعرض» دیب آتایدر. بومقاله‌نگ عمومی مضمونی قویوداغیچاخلاصه ایتیله آلادر: اگرده تورکله‌ر بین‌الملل مناسبات ترتیبینی بوزوب اوز سولارینا کیریب تینچسزلق چیقاریب یورگه‌ن سوآستی کیمه‌له‌رینگ کیمنیکی ایکه‌نینی بیلسه‌له‌ر ایدی، اوگا قالای معامله قیلوکیره‌کلکی حقندا بولشه‌ویکله‌رده‌ن مصلحت سوراماسلار ایدی. یونس نادی او‌زینگ «هه‌ر ایکی طرف اوچون ده فائده‌لی» دیب کوردیکی روس‌تورك دوستلیغی طرفدارلیغندان هیچ بر زمان سیلجیمه‌دیگینی وه ایمدیده‌ن سوگرا دا سیلجیمه‌ی بونقطهٔ نظرینی آلغا سوروده دوام ایته‌جه‌گینی بیلدیره‌در. شونیسینی آچیق قید ایتش کیره‌ك، که یونس نادی تورك ملی قورتولوش انقلابیله مفکوره برلگی بارلیغینی برچوق دفعه‌لار قید ایتمش اولدیغی بولشه‌ویك روسیا انقلابی مفکوره‌چیله‌ری درجه‌سینه قادار توبه‌ن توشوب کیتمه‌دی.

طبیعی بز یونس نادی بیکنگ موسقوالی دوستلاری بیله‌ن اوز آرا چیکیشمه‌سینه هه‌ر قاندای بر شکلده قاتیشونی ایسته‌ه‌یمز. ایمدیگه‌چه آغز‌آغزغا اوپوشوب کیلدیله‌ر، بوکون تیپیشب آلدیلار. ایرته‌ن یه‌نه

(*) ساویت حکومتی رسمی ناشر افکاری «ایزوه‌ستیه» ۱٤.۹ تأریخلی سانندا چیققان «جه‌نه‌وره‌ده‌کی ایتالیا دوستلاری مانه‌ورله‌ری» باشلوقلی جه‌نه‌وره مخابری یازیسندا توركیه تیشقی ایشله‌ر وکیلی توفیق رشدی بیکنی ایتالیا سیمپاتیسی بیله‌ن عیبله‌یدر. اگرده رشدی بیك توركیه‌نگ تیشقی ایشله‌ر وکیلی بولمایچا هه‌ر قاندای بر غازیتانگ محرری بولسایدی شبهه‌سز «ایزوه‌ستیه» ده «پراودا» نگ یونس نادی بیکگه قارشی ایشله‌دیکی کبی توفیق رشدی بیکنی ده توركیه ملی منافعینی فاشیست ایتالیاغا ساتقانلق بیله‌ن عیبله‌ب چیقار ایدی.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

اوپوشوب کیته باشلارلار. دوستلار آراسندا بوندای حادثه‌لەر کوب اوچراتیلادر.

فقط بو «جمهوریت» ایله «پراودا» آراسنداغی مناقشه اوگا سبب بولغان دیگز آستی کیمه‌سینک ملیتی مسئله‌سنده‌ن کوب که‌تته بر مسئله اورتاغا آتماقدادر، بودا روس بولشه‌ویکله‌ری بیله‌ن دوستلقنک ماهیتی وه روس بولشه‌ویکله‌رینک هه‌م قارشی طرفنک بو دوستلقغا تورلوچه قاراشی مسئله‌سیدر. هه‌ر قاندای بر «بورژوآ ملتچی» غازیتاچی کبی یونس نادی بیك ده موسقوا بولشه‌ویکله‌ری بیله‌ن بولغان دوستلقنی دا هه‌ر ایکی طرف اوچون فائده‌لی بولووی کیره‌کلی بر نه‌رسه دیب توشونه‌در. روس بولشه‌ویکله‌ری ایسه بوندای دوستلقنی یالغز اوز منفعت وه توشونچه‌له‌رینه خدمت ایتووی کیره‌کلی نه‌رسه دیب کوره‌درله‌ر. بر مملکت بیله‌ن دوستلق معاهده‌سی یاساغاندان سوڭ بولشه‌ویکله‌ر قارشی طرفنک هه‌ر نه‌رسه‌نی اوزله‌ری باقیمندان کورووینی طلب ایته باشلایدر-لار. بو طلبله‌رینه کیچیك بر اویماغانلقنی عادی سوکوش بیله‌ن قارشی آلادرلار. معهود دیگز آستی کیمه‌سینک ملیتی مسئله‌سی اوستنده‌کی کوروشده بولشه‌ویکله‌ر قاراشینا اویماغان بر نظریه سویله‌گه‌نی اوچون یونس نادی بیگگه کفرله‌ر یاغدیرغان موسقوا «پراودا»سینک فرانسوز خارجیه‌سی ناشر افکاری «تاڭ» (Le Témps)غازیتاسینا قارشی یازدیقلا-رینی دا علاوه ایته آلامز. «تاڭ»(٧ .٢٦ تأریخلی نسخه‌سی) باش مقاله-سنده یعنی عادتده توغرودان توغرو فرانسا خارجیه‌سی فکرینی افاده ایته‌تورغان ستونده ساویت روسیاداغی کلیتلی اعداملار، بالخاصه ٧ مشهور گه‌نه‌رالله برلکده مارشال تووخاچه‌وسکی‌نک اعدامی حقندا بولشه‌ویکله‌رنک یازدیقلاریندان باشقاچاراق فکر بیلدیردی. «پراودا» ٣ آوغوست تأریخلی ساندا فرانسا خارجیه‌سی رسمی ناشرافکارینه یونس نادی بیگگه قارشی یازدقلارندان کوب ده فرقلی بولماسلق بر صورتده جواب بیردی وه فرانسا خارجیه‌سی رسمی ناشرافکارینی

«غوبیه‌لس خدمتنده» بولونغانلق، یعنی آلمان ناسیونال سوسیالیزمنه سا-تیلغانلق بیله‌ن عیبله‌دی.

بولشه‌ویکله‌ر داها اول ده دفعه‌لارچا تورلو تورك ملت خادمله‌رینی، حتی حکومتینی تورکیه ملی وه دولت منافعینا خیانت ایتکه‌نلك بیله‌ن عیبله‌ب چیققانلار ایدی. وقتیله تورکیه-ایتالیا معاهده‌سی یاسالغان چاغدا شوندای بر بولشه‌ویكِ چیقیشی بولوب اوتکه‌ن ایدی. دها سوگرا تور-کیه ملتله‌ر جمعیتنه کیره‌ر چاغندا دا چیققانلار ایدی. برنچیسنده تورکیه حکومتینی «فاشیزم» ایاه عیبله‌دیکله‌ری کبی ایکنچیسنده تورك حکومتینی سرمایه‌دار ایمپه‌ریالیست دولتله‌رگه باش ایگیب بارغانلق بیله‌ن عیبله-دیله‌ر. طبیعی بو بولشه‌ویکله‌رنك ایتالیا بیله‌ن یاقلاشو یولینی قیدیرو-لارینا هیچ بر تورلو مانع تشکیل ایتمه‌دی.(مثلا ساویت حکومتی حبشستان حادثه‌له‌ری زماننده دیه‌رلك، اوز تکلیفیله ایتالیاغا قارشی اقتصادی جزا مسئله‌سی تطبیق ایتله باشلاغاچ ایتالیانی نه‌فت وه غه‌لله بیله‌ن تأمین ایتب توروشده‌ن ده چیکینمه‌دی!.) اوکوب اوزاماسدان باش ایگیب ملتله‌ر جمعیتی سرمایه‌دار ایمپه‌ریالیستله‌ری خضورینه کیتوده‌ن ده ذره قادار «اویالمادی».

بولشه‌ویکله‌ر بر طرفدان تورك غازیتالارندا اوزله‌رینی چیکسز بر شکلده ماقتاغان یازولار چیقارتا بیلسه‌له‌ر، ایکنچی یاقدان اوز غازیتا-لارندا تورکیه علیهداری نشریاتلارینی کوچه‌یتب تورکستان تورکله‌ری ذهنینی بولاشتریب، اولارنگ توشونچه‌سینی زهرله‌شکه اوروندیلار. بوکونکی ساویت روسیا دوستی تورکیه حقندا بیلی سوزله مقاله یازغان آیریم کشیله‌رنی ده فرقه‌دان قووب، قاماب یوقالتدیلار. ساویت-تورکیه دوستلغی روس بولشه‌ویکله‌رینک اوز نشریاتلارندا تورك دوشمانی ماته‌ریاللار نشر ایتوله‌رینه وه تورك قوموینستلارینی مادی یارده‌مله‌ری بیله‌ن تأمین ایتب بارولارینا هیچ بر تورلو مانع تشکیل ایتمه‌دی. بوگا قارشی تورکیه حکومتی ایسه تورکستان ملی استقلالی دعواسی ایله برلکده تورکستان تورکلگینک آنادولو تورکلگینه «باغلانیشینی»ساقلاو

غا خدمت ایتمه‌کچی بولغان بزنگ ملی نشریاتمزنگ تورکیه‌ده تارقا-
لووینی منع ایتدی.

بو قاداری‌دا بیتمه‌دی. تورکیه رسمی کشیله‌رینگ بعضی برله‌رنده، طبیعی بولشه‌ویك روسیا اینتریغاسی تأثیری آستندا، ملی قورتولوش‌حرکتی ایشچیله‌رنده‌ن بعضیلاری حقندا تورلو قاریشیق فکرله‌ر بارلیغی آگلاشیلماقدادر. تورکستان ملی قورتولوش حرکتی عاملینی ملی تویغو وه قورتولوش آراده‌سنده قیدیره‌اق بیرنده، اونی برتاقم ساویت دوشمانی یات منفعتلار خدمتینه عطف ایتب یورو هه‌ممه‌سنده‌ن ده آیانچ بر حالدر.

مه‌نه ایمدی یونس نادی وه یالامان کبی‌یریك تورك غازیتاچیلاری دا ساویت روسیا - تورکیه دوستلیغیندان تاپارچاسینا بحث ایتدیکله‌ری حالده تورکیه ملی منافعینا خیانت‌ایتکه‌نلك وه قلمله‌رینی‌یاتلارغا ساتقانلق بیله‌ن عیبله‌نمه‌کده‌له‌ر. بولشه‌ویکله‌ر طرفندان «خیانت وه ساتقینلق» بیله‌ن عیبله‌نونگ قولای‌غنا بر نه‌رسه ایکه‌نینی تورکیه‌لی توغانلاریمز، بالخاصه یونس نادی بیك وه آرقاداشلاری ایمدیده‌ن سوگرا بولسادا آگلاب آلار لاره‌ی ایکه‌ن؟ اورتاغا چیققان اوزیله علاقه‌دار بین‌الملل بر مسئله‌ده تورکیه‌نگ روس بولشه‌ویکله‌رنده‌ن باشقاچا بر نقطهٔ نظردا بولا بیلووینی سویله‌دیکله‌ری اوچون اوستله‌رینه مدنی انسانلار مطبوعاتندا مثلی کوروله‌سی ممکن بولماغان برشکلده پچراقلق یاغدیرغان ساویت مطبوعاتینگ بو حرکتنده‌ن کیره‌کلی عبرتنی آلیب، اوندان کیله‌جك اوچون تیشلی نتیجه‌نی چیقارار لاره‌ی ایکه‌ن؟.

مچ.

*

تورکستان، قافقاسیا وه اوقراینا خلقلارینگ ملتله‌ر جمعیتنه مراجعتی

تورکستان، قافقاسیا وه اوقراینا خلقلاری ملی مرکزله‌ری ممثلله‌ری هه‌ر ییلغیسی کبی بو سنه ده (۹ .۲۳ ده) ملتله‌ر جمعیتینه بر بیانامه تاپشیردیلار. ۶ بویوك بیت توتقان بو وثیقه، هه‌رکسچه معلوم،

ملی استقلال وه عمومی صلحنی ساقلاو اوچون قورولغان ملتله‌ر جمعیتی نگ اعتباری ضعیفله‌ب قالغانلغی حقیقتینی تثبیتله سوزگه باشلایدر. بیانامه بو آچینارلق وضعیتنگ سببی اولاراق—قورولدوغی کونده‌ن بیری دنیادا موجود ترتیب وه آسایشغا قارشی کوره‌شیب، اوز قولی آستنداغی خلقلارله آوزلوکسز سوغوشوب کیله یاتقان ساویت حکومتینك ملتله‌رجمعیتنه قاتناشغانلیغینی کورسه‌ته‌در. تورکستان، قافقاسیا وه اوقراینا خلقلاری ممثلله‌ری په‌ك حقلی اولاراق، بو مدت حیاتنچه هه‌ر طرفدا وطنداش وه تیشقی سوغوشلار چیقارماقله مشغول بولوب، اوز قولی آستینا توشوروب آلدیغی خلقلارنی قهارچاسینا ایزیب‌کیله یاتقان قوتنك قالایچا ملتله‌ر جمعیتی اساس عمده‌سی، عمومی آسایش وه ملتله‌رنگ استقلالی پره‌نسیپینگ ساقچیسی بولابیلووی سورغوسینی قویادرلار.

ساویت روسیانگ حال حاضرداغی ایچکی وضعیتنه تماس ایتب بیانامه، سانسز اعداملار وه یه‌گی ساویت قانون اساسینگ ساویتله‌ر اتفاقی ایچنده‌گی غیر روس خلقلارنگ اسارت یوکله‌رینی آرتیرماقدا بولغان بعضی ماده‌له‌رینه نظر دقتنی تارتماقله برابر، تورکستان، قافقاسیا وه اوقراینانگ حدسز طبیعی بایلقلارینی بو مملکتله‌رنگ اوز ملی منفعتلاری وه ملی مدنی انکشافلارینا ایمه‌س، ساویت روسیا حکومه‌تینگ ایمپه‌ریالیستلك سیاستی وه تیشقی انقلاب پلانلارینا خدمت‌ایتدیریلمه‌کده ایکه‌نلیگینی کورسه‌ته‌در.

بیانامه سوك قسمندا ملتله‌ر جمعیتی نظر دقتینی «متفق ملی ساویت جمهوریتله‌ری» رئیس جمهور وه حکومت باشلوقلارینگ ساویت دوشمانلیغی، ملتچیلك وه آداره ایتدیکله‌ری آولکه‌له‌رینی ساویتله‌ر اتفاقندان آیریب کیتیش اورونوشلاری کبی عیبله‌رله عیبله‌نیب اعدام ایتلوله‌رینه جلب ایته‌در وه قیزیل دیکتاتور ستالین‌نگ «متفق جمهوریتله‌رده‌ن هیچ بریسی ساویتله‌ر اتفاقندان آیریلماق ایسته‌مه‌یدر» دیگه‌ن ادعاسینگ یالغانلیغینی آچیق کورسه‌تب بیره‌تورغان بونداندا کوچلو بر دلیل تاپیلارمی؟ دیدر.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com

بیاننامه تورکستان، قافقاسیا وه اوقراینا خلقلارینگ یوروتمه‌کده بولوندوقلاری حقلی وه اوروئلو دعوالارینی دوام ایتدیرو وه به‌جه‌روده مدنی انسانلق دنیاسینگ علاقه وه یارده‌مینی امید ایتکه‌نینی بیلدیرمه‌کله سوزینی بیتره‌در.

قافقاسیا خلقلاری هه‌م اوقراینا ممثلله‌ری طرفدان اه‌ضالانغان بو وثیقه‌غا «تورکستان ملی برلگی»(«تمب») ممثلی اوچون محررله‌ریمزده‌ن دوقتور طاهر شاکر بیك قول قویمشدر.

***

بو وثیقه‌نی ملتله‌ر جمعیتنه تاپشیرماق اوچون «دوستلق قومیته» سی رئیسی، کورجستان ملی حکومتی پاریس سفیری چه‌نکه‌لی ایله قومیته رئیسی اوروئباساری، «تورکستان ملی برلگی» ممثلی، باش محرریمز چوقای اوغلو مصطفی بیك جه‌نه‌وره‌گه باردیلار.

بیانامه ایسته‌ر ملتله‌ر جمعیتی اعضاسی، ایسته‌رده دنیانگ هه‌ر طرفدان کیلگه‌ن غازیتاچیلار آراسندا چوقور بر تأثیر قالدیرمشدر. بعضی بر مملکتله‌ر ممثلله‌ری وه بویوك غازیتالار مخبرله‌ری «دوستلق قومیته»سی ممثلله‌ری بیله‌ن بولغان مصاحبه‌له‌رنده اوز سیمپاتیله‌رینی بیلدیریب گنه قویا قالماسدان ملتله‌ر جمعیتی دائره‌سنده، غازیتاچی مسلکداشلاری ایچنده حقلی ایشمزنگ مدافعه‌سی اوچون تشویقات دا یوروتمشله‌ردر. بر قانچا مهم غازیتالاردا بویوك مقاله‌له‌ر چیقدی. دوستمز پیه‌ر بریکه (P. E. Briquet) نگ مشهور (Journal de Genève) «ژورنال ده ژه‌نه‌و» غازیتاسنداغی (۲۹. ۹) «جه‌نه‌وره وه ساویت ده‌موقراتیسی»«Genève et la „democratie Soviétique“» باشلوقلی مقاله‌سینی آیریچا قید ایتب کیچمه‌ك ایسته‌یمز. جانای.

تورکستانغا دائر آلمانچا یه‌گی نشریات

I—ساویت روسیا حکمرانلغی آستنداغی أولکه وه خلقلار مسئله‌سینه دائر نشریاتیله معروف بعضی آلمان مجموعه‌لارندا سوك چاغلار

ساویتله‌ر برلگینه منسوب «اتفاق جمهوریت»له‌رنده‌گی سیاسی وقعه‌لارنی ایضاح ایتوچی، بالخاصه بو جمهوریتله‌رده‌گی ملی ایمتیلیشله‌رنی کورسه‌توچی مقاله‌له‌ر اوچراتیلماقدادر. بو مقاله‌له‌ر سیراسندا به‌راینده چیقا تورغان آلمانچا «شرقی آوروپا» („Ost-Europa“) دیگه‌ن مجموعه‌نگ شو ییلغی آوغوست-سه‌نتابر سانندا، ۷۰۲—۷۱٤ نچی بیتله‌رنده باسیلغان «قازاغستاندا ملتچیلك» باشلیقلی مقاله بزنگ «یاش تورکستان» اوقوچیلارینی دا قیزیقتیرارلق ماهیتده‌در. ۱۱ بیتلك بو اوزون مقاله‌نگ کیم طرفدان یازیلغانلغی کورسه‌تیلمه‌گه‌ن؛ مقاله امضاسزدر. فقط مقاله‌نگ مضمونی، فایدالانغان قایناقلار مملکتمز حادثاتینی دقتله تعقیب ایتوچی وه ایمدیگی سیاسی وضعیت ایچنده بونداى بر شرائط امکانینی حائز بر شخص طرفدان یازیلغانلغی قناعتینی بیره‌ه کده‌در. مقاله‌نگ یالغز روسچا ساویت نشریاتندان توپلانغان ماته‌ریاللار اوزه‌رینه یازیلغانینی تثبیت ایتو ده قیین ایمه‌سدر.

قانداى سببده‌ندر اسمینی بوتونله‌ی یاشیرغان محرر ٥ نچی دیقابر ۱۹۳٦دان بیری «اتفاق جمهوریتی»گه کوته‌ریلگه‌ن قازاغستاندا ستالین نگ ایگ ایناچلی آدامی ئه‌رمه‌نی میرزویان باشچیلغندا قازاق ملتچیله‌ریگه قارشی سوك درجه‌ده کیسکین مجادله بارلغین سویله‌ب، قازاغستان نگ هه‌ر طرفدا یاسالایاتقان فرقه توپلانیشلارندا، چیقاریلا یاتقان مطبوتدا ملتچیله‌رگه قارشی باشلانغان هجومنگ ایگ کوب وقت وه ایگ کوب اورون آلماقدا ایکه‌نلگین یازماقدادر. قازاغستانداغی ملتچیلك حرکتینگ ساغلام ایلدیزینی ۱۹نچی عصرنگ اورتالارندا چارلق استیلا کوچیگه قارشی قوزغالان یاساغان ملی حرکتده کوروچی محرر بو حرکتنگ تورکستاننگ باشقا تاماننداغی ملی ایمتیلیشله‌ر ایله باغلانیشینی کورسه‌تورغان وثیقه‌لار کتیره‌رك سوزینه شونداى دوام ایته‌در: «چار زمانی بوتون قازاق ملتچیله‌ری وه پانتورکیست سه‌په‌راتیستله‌ر طبیعی انقلاب طرفداری، چارلق علیهداری ایدیله‌ر. قاده‌تله‌ر حمایه‌سنده بولغان مسلمان فراقسیونینگ دومادا بالواسطه بیوز سویله‌ی

آلغانلاری‌دا علی‌خان بوکه‌ی خان ایله م. چوقای‌نگ رهبرلگی آستندا حرکت ایته‌رله‌ردی. بولارنگ سول قاناتی سوسیال ره‌وولوسیونه‌رله‌ر ایله برگه ایدیله‌ر. یورتلارندا فابریقا پروله‌تاری بولماغانیدان بولارنك مارقسیستله‌ر (مینشه‌ویك وه بولشه‌ویکله‌ر) ایله هیچ قاندای باغلانیشی یوقدی. بو ملتچی سیاسیونك دیه‌رلك باریسی تا ۱۸۶۹نچی یلی روس استیلاچیلاریغا قارشی قوزغالانی أداره ایتکه‌ن وه ۱۹۰۵نچی یلی أوز وکیلله‌رینی برنچی دوماغا یوللاغان «آلاش-اوردا»غا منسوبدرله‌ر» دیگه‌ن محرر آرتیق بوتون دولت ایشله‌رینی آغیر تهلکه قارشیسینا قویغان ملتچیلکنگ «آلاش-اوردا» رهبرلگنده ایکه‌نلکن ساویت منبعلارینا تایاناراق سویله‌یدر.

«شرقی آوروپا» مجموعه‌سینگ «قازاغستاندا ملتچیلك» نامیله باسدیغی ۱۱ بیتلك مقاله‌سی تورکستان‌نگ بویوك برقسمی قازاغستان احوالی حقندا آلمان اوقوچیلاریغا آنچاغنا معلومات بیره‌رلك ماهیتنی حائز بر یازی در.

***

II —معروف آلمان مجموعه‌لارندان „Zeitschrift für Geopolitik“نگ شو یلغی سه‌نتابر سانندا محررله‌ریمزده‌ن دوقتور اسحاق اوغلی اوقتای بیکنگ «تورکستان» باشلقلی بر مقاله‌سی باسیلمشدر. مجموعه‌نگ ۷۳۴—۷۳۸نچی بیتله‌رینی اشغال ایتکه‌ن بو مقاله‌گه آلمان مجموعه‌سی باشقارماسی طرفدان تورکستانغا دائر ایکی خریطه قوشولمشدر. بو خریطه‌لارنگ بری شرقی تورکستان ایله غربی تورکستاننگ برلکده قومشو اولکه‌له‌ر ایله باغلانیشینی، ایکنچیسی ده شرقی تورکستاننگ جغرافی وضعیتینی کورسه‌تمه‌کده‌در.

توقتامش اوغلی.

بین‌الملل تورموشدان

۱— بوکونکی بین‌الملل تورموش اوچون ایگ قاراقته‌ریستیك حادثه‌له‌رنگ بری شبهه‌سز یراق شرقداغی یاپون-ختای سوغوشلاریدر. مه‌نه ایمدی آیلاردان بیری ختای-یاپون سوغوشی دوام ایتمه‌کده‌در. هه‌ر ایکی طرفدان یوزمیگله‌ر توتاچاق قوتله‌ر سوغوشقا اشتراك ایتمه‌کده‌له‌ر. غازیتالار هه‌رکون دیه‌رلك جبهه‌گه یه‌گی کوچله‌ر یوبارلغانلیغی خبرینی بیره‌ه‌کده‌در. تخریب ایتلگه‌ن شهرله‌ر ده آز ایمه‌س. أولگه‌ن وه یارالانغانلارنگ سانی اون میگله‌رنی کیچه‌در... فقط یاپونیا بیله‌ن ختای آراسندا دیپلوماتیك مناسبت کیسیلگه‌ن ایمه‌س. یاپونیا سفیری نانکینده، ختای سفیری ده توکیودا اوتورادر. هه‌ر ایکی طرف‌دا، قارشی طرف صلحپرورلك کورسه‌تکه‌ن تقدیرده أوزینك ایشنی صلح یولیله بیتریشکه حاضر ایکه‌نینی تکرارلاشدا دوام ایته‌در. عینی زه‌ماندا سوغوش دا اوز یولندا دوام ایتب بارادر...

سوغوش باشلانغاندان سوڭ، اونگ سبب وه عامله‌رینی قیدیرو تأریخچیله‌رنگ وظیفه‌سیدر. بوکون ایسه هه‌ر طرفدا یاپون ایمپه‌ریالیزمینی عیبله‌یدرله‌ر. فقط دنیاداغی بویوك دولتله‌رده‌ن بریسینگ‌گنه بولسا دا ایمپه‌ریالیزمنگ اثری بولماغانلیغی کورسه‌تیله بیلسه‌یدی! ختای تأریخینه کوز سالگ! اصل ختاینگ «بویوك ختای دیواری» ایچینه اورالغان یرده‌ن‌گنه عبارت ایکه‌نینی تثبیت ایته بیلو اوچون ختای تأریخی بیلگیچی—بویوك بر عالم بولونگ کیره‌کی ده یوق. بو دیوارنگ تیشنداغی أولکه‌له‌ر، مثلاً مانجوریا، موغولستان، تیبه‌ت هه‌م شرقی تورکستان بوتونیسی ختای بولماغان، ختای ایمپه‌ریالیزمی طرفدان استیلا ایتیلگه‌ن أولکه‌له‌ردر. ختاینی یاپون ایمپه‌ریالیزمنده‌ن قوروماقچی بولوب چیققان دولتله‌رگه ده کوز سالگ؛ بونلار بوتونیسی ایمپه‌ریالیزم وه مستملکه‌چیلك یولیله قورولمش، بویومش دولتله‌ردر. اونلار ختاینی ختای منافعی اوچون ایمه‌س، اوز ایمپه‌ریالیستلك منفعتلاری اوچون قوروماقچی بولادرلار.

جدی معلوماتیله شهرت قازانغان پاریس مجموعه‌سی «مو آ» („Le Mois“) بوکون ختاینی قوروماقچی بولغان بویوك قوروقچیلارنگ ختایداغی اقتصادی منفعتلارینی کورسه‌ته‌تورغان شایان دقت سانلار بیره‌ه‌کده‌در. اوقوچیلاریمزنگ ذهنله‌رینی آرتیق سانلارله چارچاتماسلق

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

اوچون بو مهم استاتیستیکدەن برنیچه ساننی کیترو بیلەن گنه کفایتلەنەمز.

ختایداغی اینگلیز سرمایەسی عمومیتله ۲۵۰ میلیون اینگلیز لیراسی چاماسندا بولوب، بونگ ۱۸۰ میلیونی یالغز شانخای شهریگه توشەدر. ختاینك اینگلتەرەگه بولغان بورجی ختای گومروك أدارەلەری کیلیری بیلەن تأمین ایتیلگەن. بو باشلانغان سوغوش اینگلتەرەگه بویوك ضرر کیترەکدەدر. سوغوش باشلانغاندان برنیچه هافتا کیچکونچه، ۲٤نچی آوغوستغا چاقلی‌یاق اینگلتەرە منفعتینگ ضرری ۳۱میلیون‌لیرا کورسەتیلەدر.

ختایداغی آمریقا سرمایەسینگ آنیق حسابینی کورسەتو قیین. بونگله برابر اونگ دا ۲ ـ ۳ یوز میلیون دوللاردان آز بولماغانلیغی محققدر. آمریقالیلارنگ ختایداغی علاقەسی باشلیچا تجارتدر. ختایغا چیتدەن کیریتیلگەن بوتون مالنگ بیشدەن بری، یعنی ۲۰ پروتسینتی آمریقادان کیلەر ایدی. آمریقانگ ختایدان ساتیب آلدیغی مال ایسه اینگلتەرە، آلمانیا وه یاپونیانگ برلکدە آلدیقلاری قادار ایدی.

مجموعه ختایداغی فرانسوز سرمایەسینگ آنیق سانینی کورسەتە آلماسا دا ختایدا فرانسانگ غیر متحرك ثروتی، املاکی کوب بولغانلیغینی سویلەیدر. شانخایداغی فرانسوز قونسەسیونی دائرەسیندە ٤۸۰ مینگ اهالی یاشایدر. فرانسانگ ختای بیلەن تجارتی ٦ ـ ۹ یوزمیلیون فرانق اطرافندا بیلگیلەنەدر.

بونگ اوستینه بوتون اجنبی سرمایەسی وه اجنبی تجاری معاملاتینگ بوتونلەی دیەرلك بوکون سوغوش میدانی بولغان دائرەدە توپلانغانلیغینی دا قید ایتسەك، ختایداغی ایمپەریالیست دەموقراتی دنیاسینگ یاپون ایمپەریالیزمی دیب آتادیقلاری حرکتکه قارشیلقلاری سببی دە آچیق آگلاشیلغان بولادر.

ختاینگ تورتنچی قوروچیسی — ساویت روسیادان دا بحث ایتو کیرەکمی؟ شو ساویت روسیا تیشقی موغولستان وه شرقی تورکستاننی ختای حاکمیتیدەن تارتیب آلمشدر. ساویت روسیا قوممونیزم فکری

کیریتب ختای ملی انقلابی فرقەسی «غومبیندان»نگ برلگینی بوزمش، اونی ایچندەن چوروتمشدر. او بو قاداری بیلەن دە قالمای ختاینگ ٦٥ میلیون اهالیسی بولغان برقسمندا ختای ساویت حکومتینی قورمش وه ختایدا آرقاسی کیسیلمەس بر وطنداش سوغوشی چیقاریب دوام ایتدیرمشدر. روس بولشەویکلەری ختای قوممونیزمی مرکزی «قانتون» شهرینی «۲نچی موسقوا» دیب آتامشلاردی وه ختای قوممونیستلاری ایله برلکدە آمریقا وه آوروپا سرمایەدارلارینی ختایدان، عمومیتله آسیادان قووا بیلەجەکلەرینی وه یاپونیانی ساویتلەشترو کورەشی یوروتە بیلەجەکلەرینی یاشیرماسدان آیتب کیلمەکدەلەر.

مەنە بوکون ختاینی قوروماقچی بولغان دوستلاری بونلاردر. اسپانیوللارنگ «آللەمەنی دوستلاردان ساقلاسین، دوشماندان أوزوم قوزوناییلەمەن» دیگەن بر ضرب‌المثلی بار. اصلندە ختایلار مەنە بو عقللی ضرب‌المثلنگ کورسەتدیکی یولنی توتوب، کوچلو قومشوسی یاپونلار ایله آگلاشیب کیتە بیلو یولینی قیدیرمالی ایدیلەر.

***

یاپون-ختای سوغوشی روس بولشەویکلەرینی سیویندیرمەکدەدر.

اولار بو حادثەلەردەن اوزلەری اوچون یاپونیا طرفندان کورولمەکدە بولغان تهلکەنگ اوزاقلاشدیغی اویندادرلار. چونکه، بولشەویکلەرنك دیدیگنچه، یاپونیانگ ختایلارنی ییگوونده شبهەنگ اورنی دا یوق کبی. بونگله برابر برنقطەنی اونوتماسلق کیرەك، که ساویت حکومتی بوندان اوزی اوچون سوك درجەدە مهم بولغان فائدەنی چیقارماقدادر. یاپونیا ختایدا مشغول بولوب او ییردە توتولوب توردوقچا بولشەویکلەر آوروپا سیاستندەکی فعالیتلەرینی آرتیرا آلاجاقلاردر. یاپونیا ختای مسئلەلەریلە مشغول بولماسایدی، ساویت حکومتی ایتالیا هەم آلمانیاغا قارشی سوك وقتلار قوللانا باشلادیغی تیلدە سویلەی آلماس دا ایدی. ساویت حکومتی یاپون-ختای سوغوشینگ ممکن بولغان قادار اوزانووی طرفداریدر. اونگچوندە او هەر تورلو یوللار بیلەن ختایغا یاردەم ایتیشکه هەم آمریقا

وه آوروپانی یاپونیاغا قارشی سوغوشقا کیریتب یوباریشقا اوروناادر.

۲— فلسطین مسئلەسی سوڭ زمانلاردا بر داها کیسکینلەشیب کیتدی. فلسطیننی عرب وه یهودی دولتلەرینه بولو پلانی ایمدیگەچه قطعیلەشمەدی. ملتلەر جمعیتی ماندات قومیسیونی کوتو وه بو فرصتده فلسطینگه مخصوص هیئت یوباریب وضعیتنی تیکشیرتوگه قرار بیردی. بونگله برابر ملتلەر جمعیتینگ بو عرب یيرینی ایکیگه پارچالاش پلانینا رأی بیروینه شبهه ایتب بولمایدر.

فلسطیننی پارچالاب، اونگ بر قسمندا یهودی دولتی قورو مسئلەسنده یهودی اهالیسی کوب بولغان برقانچا آوروپا دولتلەری علاقەدارلار. چونکه بو صورتله اونلارغا یهودی أهالیلەرینی قسماً بولسا دا مهاجر صفنده او طرفغا یوباریب اورناشترا بیلو امکانی توغاجاقدر.

ملتلەر جمیتی دائرەسنده فلسطیننی بولو پلانینا مصر، عراق وه ایران ممثللەری آچیق قارشی چیقدیلار. بونلار اوز مملکتلەرینگ فلسطین عربلەریله بر فکرده ایکەنینی ده آچیق سویلەدیلەر.

فلسطینده گی اینگلیز مأمورلاری او ییرده گی نفوذلو عرب باشلوقلارینی قاماقغا آلیب هند دیگزنده گی بر آرالغا سوروب یوباردیلار. فلسطین مفتیسی بویوك مسلمان شورانگ رئیسلگی اورنندان توشورولدی.

فلسطین ییرینگ ایمدیگەچه بولغانی کبی عرب ییری بولوب قالا بارووی وه یاده پارچالانیب بر قسمینگ یهودیلەرگه بیریلووی مسئلەسی اطرافنداغی کورەش ایمدی گنه باشلاماقدادر. عربلار ملی مسئلەلەرینك طلب ایتدیگی درجەده کوتەریلگەنلك، حاضرلانغانلق کورسەته آلیرلارمی؟ طبیعی بو اوز ییرینی ملی ملکی ایتب ساقلاب قالو مسئلەسی اوستنده کی کورەشنده بزنگ سیمپاتیمز عربلار طرفندادر...

۳— ساویتلەر روسیاسندا محاکمەسز اعداملار آرقاسی کیسیلمەیچه دوام ایتب باراادر. یاقیندا مشهور گورجی قوممونیستلاری بوودو مدیوانی اوقوجاوا، قارسیوادزه وه ایلیاوا اعدام ایتیلگەنلەر ایدی. آجارستان

باشلوقلاریدا اعدام ایتیلدیلەر. بونلارنگ بوتونیسی اوز یورتلارینی ساویت روسیادان آیریب آلو اوردونوشی وه چیت مملکت جاسوسلق خدەتنده بولونغانلق بیلەن عیبلەنەدر. بالخاصه «ملی» جمهوریتلەرده «یاپون جاسوسلاری»ندان تازالاو حرکتی شدتلی یوروتولمه کدەدر. آگلاشیلغان «یاپون جاسوسلاری» بوریات-موغول جمهوریتی ایچنده بولغانی کبی قارەلیادا دا توتولماقدادر. غازیتالارنگ یازووینا کوره حکم بیرمەك ممکن بولسا، بوتون سبیریا، یراق شرق «یاپون جاسوسلاری» بیلەن تولغان. بو «جاسوسلار» یاپونلار ایمەس، بوتونیسی بولشەویکلەر هەم ده یوزده ۹۸ی فرقه هەم حکومەتده یوکسەك اورون توتوب کیلگەن حقیقی روس قوممونیستلاریدر.

٤— سوڭ زمانلارنگ ایگ مهم حادثەسی اولاراق فاشیست ایتالیا حکومت باشلوغی موسولینی‌نگ آلمانیا سیاحتینی کورسەتیش کیرەك. اگرده بوتون آوروپا غازیتالارینگ «آوروپا مقدراتی موسولینی بیلەن هیتلەر دەن آسیلیدر» دیب یازدیقلاری توغرو ایسه بو ایکی دولت باشلوقلارینگ کوروشووی اهمیتیده او نسبتده آرتادر. ایتالیا وه آلمانیا اوموز-اوموزغا برابر یوروگه قرار بیردیلەر.. ساویت حکومتینك آوروپا سیاستینه تأثیر ایتو اورونوشلارینی اوناتمادیقلارینی وه اوگا یول بیرمەیەجه کلەرینی هەر ایکیسی ده قطعیتله سویلەدی.

ه— تورکیه رئیس جمهوری کمال آتاتورك‌نگ «اوڭ قولی» هەم تورکیەنگ آلماشینماس حکومت باشلوغی ساناليب کیلگەن گەنەرال عصمت‌نگ استعفاسی آوروپا افکار عامەسنده تورلو تورلو فکرلەر توغدورمشدر. آوروپادا ایسکیدەن بیری دولت باشلوغی آتاتورك ایله حکومت رئیسی عصمت‌نگ هەر زمان برابر کیتدیکلەری وه کیتەجەکلەری فکری اورناشقان ایدی. مەنه ایمدی آوروپا سیاستینگ قایناشقان بحرانلی بر دورەسنده، آوروپادا یەگی سیاسی تولقون چالقانغان وه تورکیەنگ بو چالقانو، قایناشولار ایچنده مهمگنه رول اویناب قالووی

ئەۋلاد گۇروپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

کورونگەن بر چاغدا بردەن برە عصمت پاشا استعفا ایتدی. بو استعفانڭ سببی نەدر وە او نیمە افادە ایتەدر؟ دیگەن سورغوغا بو کون جواب بیریب بولمایدر. تورك غازیتالارندا ریاست جمهور کتابتی طرفدان، دها اول عینی غازیتالارداغی عصمت پاشانڭ استعفاسی سببی حقنداغی بیاناتینا استناداً یازیلغان خبرلەرنی تکذیب ایتوچی تبلیغات چیقاریلدی. بو ایسە رئیس جمهور آتاتورك ایلە عصمت پاشا آراسندا بعضی بر آڭلاشیلماوچیلیقلار بولغانلیغینی ایما ایتمەکەدەدر. عصمت پاشانڭ یرینە سابق اقتصاد وکیلی جلال بایار چاقیریلمشدر.

م.

تورکستان مهاجرلەری آراسندا

١— دهلیدەکی «تورکستان مهاجرلەری برلگی» بیشنچی ییلینی تولدوروب آلتنچی یاشغا آیاق باسمشدر. بو مناسبتلە جمعە کونی ٢٣نچی شعبان ١٣٥٦ هجریدە (٣٧. ١٠. ٢٩ دە) بویوك برتوپلانیش یاسالماقچی بولغانلیغی بیلدیریلەدر. بز «تورکستان مهاجرلەری برلگی» اطرافینا توپلانغان ملتچی وە استقلالچی یورتداشلاریمزنی بو مناسبتلە یورەکدەن قوتلولاب، اولارغا ثمرەلی فعالیت تمنی ایتەر وە ملی قورتولوش یولنداغی حرکتلەرندە موفقیتلەرینی تیلەیمیز.

٢— شام شریفدە سەنتابرنڭ ٢٦سندە یکشنبە کونی تورکستانلیلار طرفیدان قورولغان اویوشما تامانیدان حارةلورد دەکی تورکستانلیلار تکیەسندە مولود شریف مراسمی یاسالمشدر. بو مراسمگە شام وەاطرافنداغی بعضی اوزاق-یاقین ییرلەردەن کیلگەن تورکستانلیلار ایلە ییرلی یعنی سوریەلی دینداشلاریمزدان آنچاغنا معتبر ذات قاتناشمشلار در. مولودشریف قرائتی وە قران کریم تلاوتدەن سوڭ جمعیت ارکاندەن حاجی صالح وە حسن عبدالله بیکلەر طرفیدان مختلف موضوعلاردا نطقلار سویلەنمشدر. تورکستانلیلارنڭ مهاجرتدەکی تورموشلاری وە ملی بارلق، یەگی حیاتغا آتیلماق یولیداغی کیسکین ادیملاردان بحث ایتیلیرکەن تیڭلاوچیلار ناطقلارنی آلقیشلار ایلە قارشیلامش لاردر. شرقی تورکستاندان یاقیندا کیلگەن یاش مجاهدلەریمزدەن حسن وە عبدالفتاح بیکلەر نطقلاریدا هندستان، افغانستان، تورکیەدەگی تورکستانلیلارنڭ ترقی باپنداغی ایمتیلیشلەرینی سویلەب سامعیندە یوکسەك بر علاقە اویاندیرمشلار وە عبدالله بیکنڭ عربچە نطقی سوریەلی دینداشلاردا بیوك تأثیر قالدیرمشدر.

Verantwortlich für Verlag und Redaktion: Dr. Tahir Schakir, Berlin-Wilmersdorf
Buchdruckerei „VIKTORIA" GmbH., Charlottenburg 1, Spreestraße 8
مسئول مدیری: دوقتور طاهر شاکر.

تورکستان خبرلەری

تورکستاندا پاختا توپلاش ایشی قالای باراردر؟

موسقوا «پراودا»سی ٤. ١٠. تأریخلی نسخەسی باش مقالەسندە بو ییل پلان بویونچا ساویتلەر اتفاقندا ٤٦ میلیون پوتدەن آرتیغراق تازالانغان پاختا توپلانووی کیرەکلکینی قید ایتکەندەن سوڭ پاختا توپلاو ایشینڭ یامان بارا یاتقاندان شکایت ایتەدر. پاختا توپلاو ایشینی یامان آلیب بارایاتقان تورلو جمهوریتلەر آراسندا تورکمەنستاننڭ مخصوص بر اورون توتقانینی سویلەیدر. اوتکەن ییل ٩. ٢٥. تأریخنە چاقلی ٧٧ میڭ توندان آرتیق خام پاختا توپلاغان تورکمەنستاندا بو ییل عینی تأریخگە چاقلی آنجاق ٤٦ میڭ ٧٠١ تون پاختا توپلانغان ایمش. اوزبیکستان، تاجیکستان وە تورکمەنستاننڭ تورلو قسملارندا پاختا توپلاش ایشی سوڭ درجەدە یامان اویوشتریلغان ایمش. مثلا ایرکەك قولخوزچیلار پاختا تیرو ایشینە هیچ قاتناشمادیقلاری کبی قولخوزچی خاتن-قیزلاردان دا آنجاق یارمیسی گنە ایشکە قاتناشارمش. قوممونیست فرقەسی ناشر افکاری «پراودا»نڭ بو مقالەسی بو ایشنی یاخشی یوروتمەسلك وە تشکیلاتسزلق یوزندەن اونومنی وقتندا توپلاب آلالمای، پلانتی تولدورا آلمای قالو قاییغیسی بارلیغینی کورسەتەدر.

Yach Turkestan

Octobre 1937 (Le Jeune Turkestan) No. 95

Revue mensuelle

Organe de défense nationale du Turkestan

Rédacteur en Chef: **Mustafa Tchokai-Oghly**

یولیمزغا توغرو کیلگەن بوتون یازولار اوچون مجموعەمزنگ بیتلەری آچیقدر. باسیلماغان یازولار قایتاریلماس.

آبونه شرطلاری:

ییللغی 100 فرانسز فرانقی، آلتی آیلغی 60 فرانق، اوچ آیلغی 30 فرانق.

قولخوز أدارەلەری قولخوزچیلارنگ حقینی بیرمەیدر

«سوسیالیستیك قازاغستان» غازیتاسندا (2. VIII. 37) اوقودیغمزغا کوره آلما-آتا ولایتنده بر قانچا قولخوز أدارەلەری قولخوزچیلارنگ 1936 نچی ییلغی ایش حقلارینی ایمدیگەچه بیرمەی کیله یاتادر. غازیتا بوندایلارینا مثال ایتب «ایمتیل» آوولنداغی «مەنشینسکی» ناملی قولخوز 6.800 سوم، «ایلتای» قولخوزی 3.900 سوم، «آودان» تولەمندە آلنغاندا 25.000 سوم 1936 نچی ییلغی قولخوزچیلار حقی تولەنمەی کیله یاتقانینی کورسەتەدر.

قولخوزچیلار آودان ییر ایشلەری ادارەسینه کرەلرله مراجعت ایتسەلەرده أدارە بوکون، ایرته بیرەمز دیب ایمدیگەچه سوروب کیلەدر. قولخوزچیلارنگ فرقه دائرەسنده قیلغان تشبثلەری ده عینی صورتده بوش قالمشدر.

بو خبرنی بیلدیروچی غازیتا مخبری ولایت وه مرکز أدارەلەرینگ بو حالغا نیمه دیبەجەکلەرینی سورایدر.—

مجموعەمزغا تیدشلی هەر تورلو یزللانمالار اوچون آدرەس:

Mustafa Tchokai-Oghly

7, Square de la Fontaine

Nogent s. Marne (Seine)

France